

KÁNYÁDI SÁNDOR (1929–2018)

AZT BÜNTETI, KIT SZERET

*mint pogrom után
a zsinagóga
veretlen maradt
öreg zsidója*

*nem hálálkodom
nem is kérdelem
hogy őket miért
s engem miért nem*

*mert szeretsz Uram
szeretsz Te engem
és legközelebb
nem hagysz veretlen*

EGYÜTT

EGYÜTT 2022 / 2

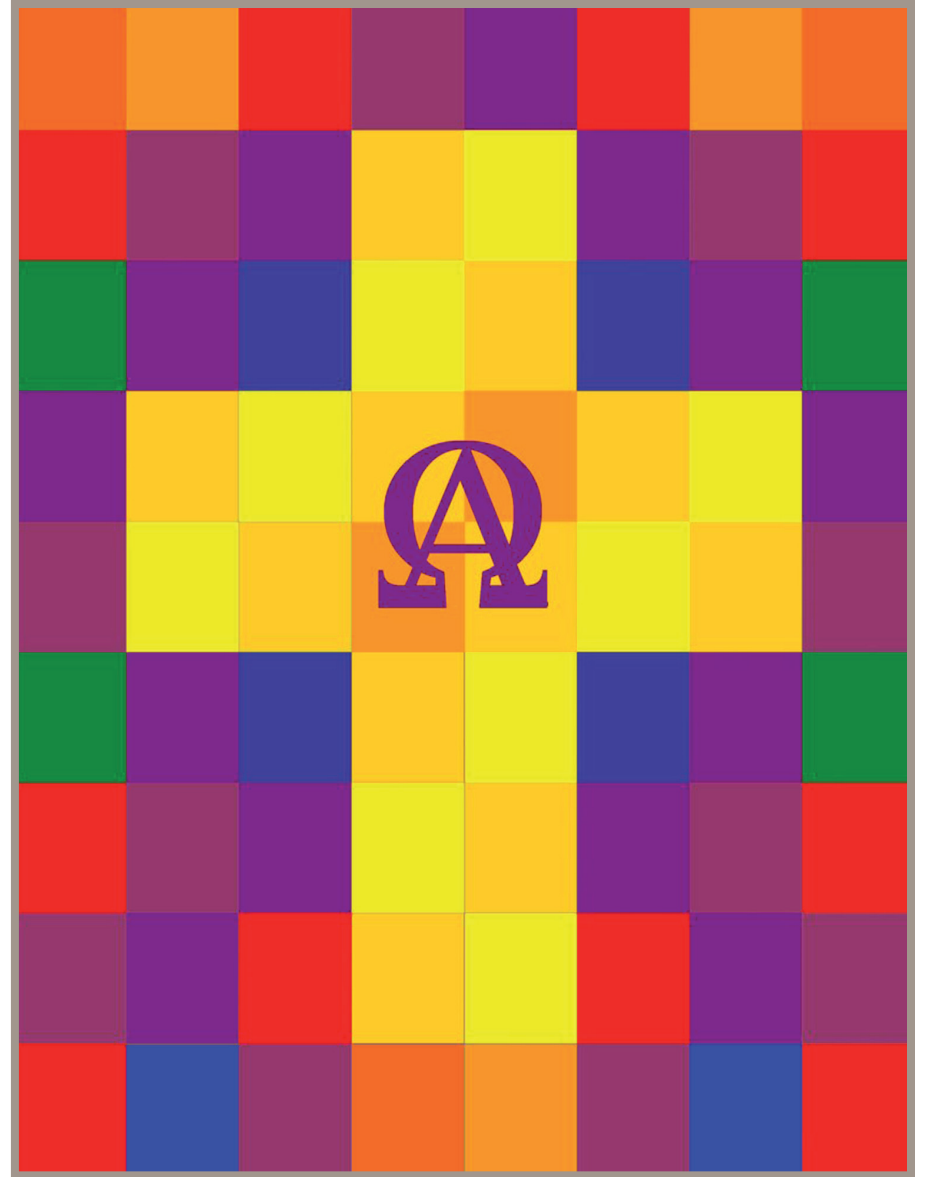
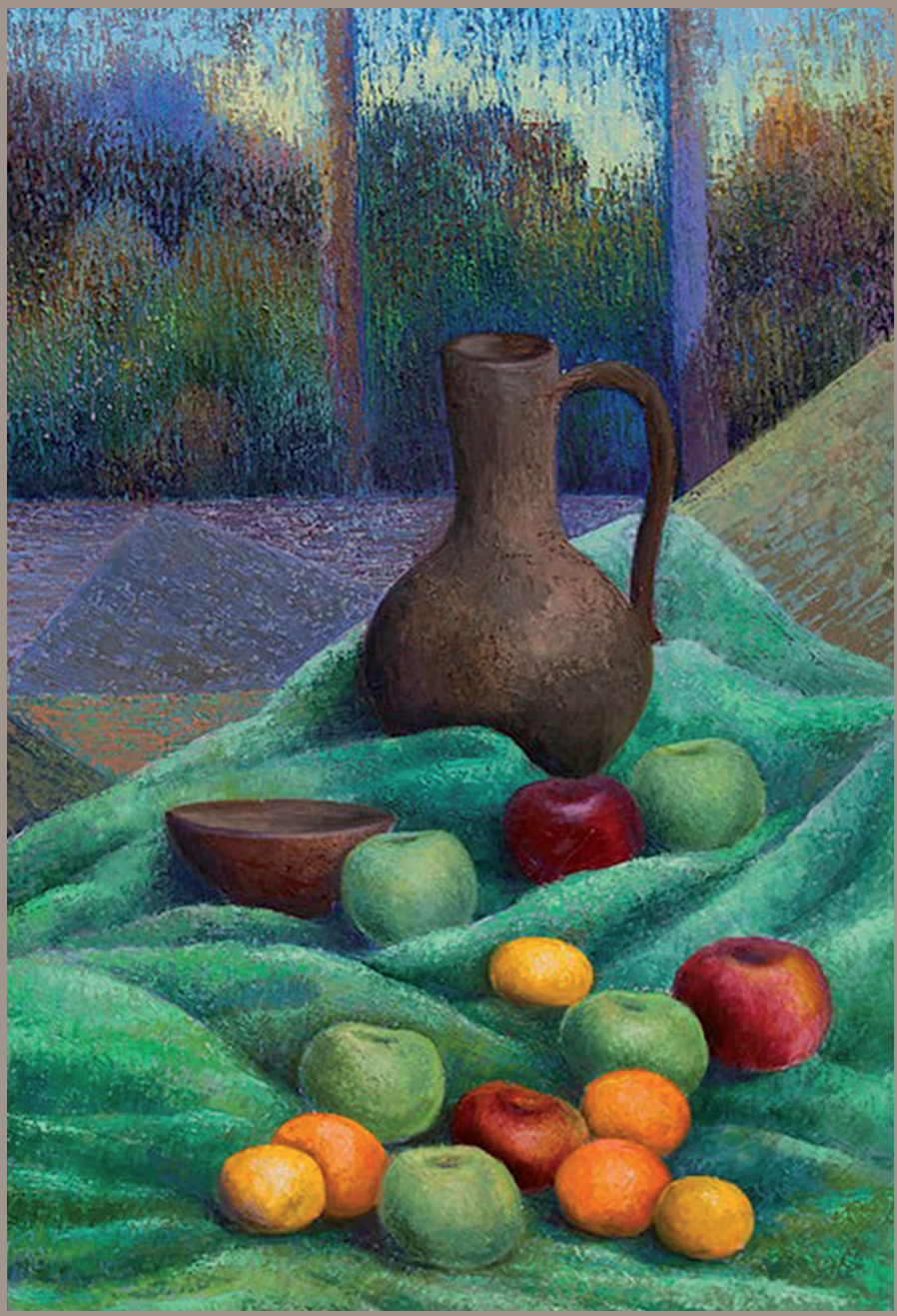
EGYÜTT

IRODALOM | MŰVÉSZET
HUMÁN TUDOMÁNYOK | KULTÚRA

XX. évfolyam | 2022 | 2

BÍRÓ JÓZSEF, CSONTOS MÁRTA, KÁNYÁDI SÁNDOR, KATERINA DEVDERA,
MARCSÁK GERGELY, MIROSLAV LAJUK, NAZARIJ NAZAROV,
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ versei; BARTHA GUSZTÁV, BALOGH IZABELLA,
HORVÁTH GABRIELLA, KÉGL ILDIKÓ, SZ. KÁRPÁTHY KATA, ÖRKÉNY ISTVÁN,
SERES JOHANNA, PETRUSKA ANGÉLA prózája,
DEBRECZENI TIBOR irodalmi levele, VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ laudációja,
DUPKA GYÖRGY, KOVÁCS SÁNDOR tanulmánya

EGYÜTT

A MAGYAR ÍRÓSZÖVETSÉG
KÁRPÁTALJAI ÍRÓCSOPORTJÁNAK
FOLYÓIRATA

EGYÜTT 2022/2

A Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportjának folyóirata, az 1965–1967 között Ungváron megjelent szamizdat jogutódja, újraindult 2002-ben

Felelős kiadó és lapigazgató: *Dupka György*

Szerkeszti a szerkesztőbizottság:

Elnök: *Vári Fábian László* (szépirodalom)

Szerkesztők:

Marczák Gergely (olvasószerkesztő)

Csordás László (kritika)

Zubánics László (tanulmány)

Dupka György (kultúra)

Fábian Zoltán (tipográfia)

Védnökök:

S. Benedek András alapító-főszerkesztő (1966–1967),

Pomogáts Béla irodalomtörténész, *Nagy Zoltán Mihály* alapító-főszerkesztő (2002–2008)

Tanácsadók:

Botlik József, Finta Éva, Füzesi Magda

Megjelenik kéthavonta a Bethlen Gábor Alap,
a Magyar Művészeti Akadémia, a Nemzeti Kulturális Alap,
valamint a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége
és a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet támogatásával

A szerkesztőség címe:

Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet, Európa–Magyar Ház
90202 Beregszász, Széchenyi u. 59B. Telefon/fax: +380-3141-42815
e-mail: kmmintezet@gmail.com, egyutt.lap@gmail.com

Az Együtt irodalom-művészet-humán tudományok-kultúra számai
elektronikus változatban is olvashatóak az OSZK EPA archívumában:
<http://epa.oszk.hu/00500/00595> és a KMMI honlapján: kmmi.org.ua

Szerkesztőségi fogadóórák: szerda: 13⁰⁰–16⁰⁰

A kiadó címe: Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége
88000 Ungvár, Posztolaki tér 5A. Telefon/fax: +380-312-643737

e-mail: dupkagyorgy@gmail.com

Közreműködők: *Fuchs Andrea, Szemere Judit*

Készült: Shark magánvállalkozás
Lapengedély száma: 3T №682/274P
A folyóiraton nyereség nem képződik.

TARTALOM

BÍRÓ JÓZSEF: Háború idején (szétlőtt szonett).....	4
MARCSÁK GERGELY: Szégyenpiac (vers)	5
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: Palackba zárt üzenet; Az ukrajnai változásokra; Majd béke lesz (versek)	7
DEBRECZENI TIBOR: Emlékezem, tehát (még) vagyok (levél)	11
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: A játszó ember (Debreczeni Tibor méltatása).....	14
Ukrán költők MARCSÁK GERGELY fordításában	
NAZARIJ NAZAROV: A vacok; Névtelen (versek).....	17
MIROSZLAV LAJUK: a felfedezők sosem tévednek; az írásbeliség felfedezése: arany-lángvörös (versek).....	19
KATERINA DEVDERA: Indiánok; A menyét (versek)	21
SZ. KÁRPÁTHY KATA: Száz hektár (novella).....	23
BARTHA GUSZTÁV: Trauma (kisregény, XVIII. rész).....	34
KÉGL ILDIKÓ: Bambipörkölt (novella)	38
CSONTOS MÁRTA: A szent és a profán; Egy kóbor macskához (versek) ...	42
NAGY TAMÁS: Leltár a számypróba előtt (egy irányított szövegalkotási foglalkozás eredményei) – ÖRKÉNY ISTVÁN: Leltár; BALOGH IZABELLA: Örület; SERES JOHANNA: Nyomok a sárban; PETRUSKA ANGÉLA: Az eltűnt lány; HORVÁTH GABRIELLA: Nyitott ablak	44
KOVÁCS SÁNDOR: Munkács hányatott sorsú magyar emlékei I. (honismereti tanulmány)	53
DUPKA GYÖRGY: „Én Istenem, a keresztet vállainkról vedd le!” Tragikus sorsú kárpátaljai GULAG-elítéltek, mártírok panteonja, 1944–1970 (tanulmány, 2. rész).....	68
DUPKA GYÖRGY: Kárpátaljai magyar kultúrkrónika, új könyvek.....	86

BÍRÓ JÓZSEF
HÁBORÚ IDEJÉN

(szétlőtt szonett)

*elűztétek a kis unokámat
elloptátok a kis unokám hetedik születésnapját
elűztétek a lányomat*

hatalommániás levitézlett haramiák

*elűztétek a lelki békémet
elloptátok a reményeim naiv hamvasságát
elűztétek a bizalmamat*

senki vagyok ámde

*hívő keresztényként
tisztá szívvel elátkozlak benneteket
gyűlölőökké tettetek*

ideje már végre valahára eltűnnötök ördögfattyak ideje

ádáz korcspolitikusok és uszítók uszítói ideje már

(ISTEN BOCSÁSSON MEG NEKEM !)

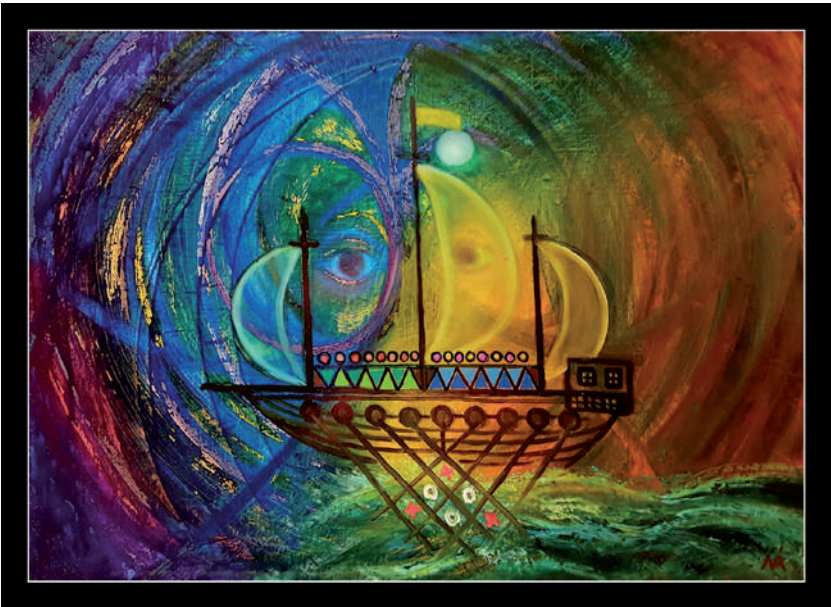
2022. február 27.

SZÉGYENPIAC

*A szégyenpiac élő organizmus.
Kilencven tonnás ruhatestébe
Kínában varrnak idegszálakat
asszonyok, akik gondolni sem mernek
e szörny anyagcseréjéből élők profitjára.
Mert a textil puha szentélyében
miénk a végtermék, azt vásároljuk,
elhalt szöveteket húzunk magunkra,
és új cuccainkkal ebben a bomlás-
és szemétszagú földi konstellációban
olyan tragikusan jelentéktelenek vagyunk,
mint felpuffadt, apró gyermektetek
a prostituáltjairól hírhedt panelház
szennyvízzel elöntött alagsorában.*

*A szégyenpiac fojtó ruhaölen
este összebújnak fáradt özvegyek,
és hajnalig olvassák egy távol
villogó utcalámpa morzekódjait
(hosszú jegyzőkönyvet a tárgyalásról,
hol megboldogultjaik alperesek voltak).
Aztán visszatérnek a járdaszélre,
hogy eladják a hírhedt panelházból
hazafelé siető családapáknak
egy pocsek házaselet tárgyi emlékeit.
S ha mellkasuk már kong az ürességtől,
a piac szívét megszerezni áttörnek
melegházakban felnőtt zöldségárusok
és fél életüket vámnónában töltő,
ügyeskedő kofák arcvonalán,
át a szobapapucsokból emelt
ragasztószagú oltárok között
a kóbor kutyák őrizte húspultig,
ahol a plexi mögött zöld legyek
szürcsölik e nyüvek rágta lüktető szív
zavaros levét.*

*A szegyenpiac – babakocsis guberálók
és vodkával áldozó kocsmaszentek
elmotyogott próféciai szerint –
egy küszöbön álló, vége nélküli
véres viszályba pusztul majd bele,
és bombák szaggatta ruhatetemét
néhány nap alatt izeire szedjük.
Ám naiv prognózisuk vágykivetülés,
mert a háború zsiros szennyét kufárok
kavargatják, lötyögtetik fölöttünk,
s ha zúdul, a piacot lakatja jól,
mely beledagad az üres házközökbe,
átfolyik hruscsovkák betört ablakain,
kihizza a rég cserbenhagyott várost,
árva testünket meg gyékényre fekteti
minden pitiáner cuccunkkal együtt,
hogy úgy érezzük, boldogok az özvegyek,
mert övük a feladás és az üresség
mindörökkön örökké.*

PALACKBA
ZÁRT ÜZENET

*Nem lehet tudni, a szelet ki vetette.
Azt se, a földet alá ki művelte,
ki öntözte fáradt vérrel, epével,
szervezte hozzá stikában a napot,
mert amint csirázni támadott kedve,
halmot kelesztett – agydaganatot.*

*Annak is anyja lett valaki. Dajkálta,
tölte genetikus izomépítőkkal,
hogy mutatós legyen már fiatalon.
Lobbiztak érte magas körökben,
szökkent is módfelett tolla és szárnya,
mit meg is suhogtatott a Majdanon.*

*Vagy nem is vetették? Egy áldatlan reggel
tán vírusként jött a fellegekkel,
s eleve az lett küldetése,
hogy szarvai V-jelét kőbe vesse,
viszonyt kezdjen veled s velem,
hogy bennünk testesüljön meg a félelem.*

*De ne azonosítsd. Neki nem lehet arca,
nincs laccíme, rendszáma, semmilyen kudarca,
se biometrikus útlevele.
Felleg-nagy szárnyára rá van írva,
övé a szélrózsa mind a négy szirma,
hogy tűnne már a francba! Vég vele!*

*Csontmeryv alak. Még vissza sem átkoz,
de szeméből negatív nap sugároz,
hogy lúdbőrözöl, s nyelvedre ráhül a szó.
Még ellennél vodkával tompított aggyal,
míg nem küld sms-t a fekete angyal,
de küld... S bizony, ezúttal nincs kibívó.*

*Mozdul a horizont, megremegnek
a donbászi tárnák, a luhanszki mennyek,
rakéta-jégvihar csap le az égből,
bekattan az elme és elsötétül,
a téren hobbant tyúk kukorékol,
a piac sűrűjében a repesz pocskékol,
s csupa vérizsam, jaj, a templomi aljzat,
hol anyjából elmenekült a magzat.*

*Hogy elül a por, s a füst eloszlik,
a fenyőn tüdőcafát piroslík.
Alatta angyalfej, szeme még nyitva.
Tej, tojás, rizs a járdára borítva,
s az utcaseprő... Nincsen már lába,
mehívták őt is a mennyei bálba,
fél karja maradt csak a csatornarácson.
Azzal sem ölelsz már, bohó barátom...*

Lábjegyzet:

*Képzeltetés csupán, hogy a tűzviharban álltam,
nem lennék én már odavaló.
Egy hajléktalan szellem lett tépelődő társam,
bús sóhajaiból szövődik a szó.
Ám elég lesz. Vezem fekete kabátom,
jelentésemet palackba zárom,
csak nincs szabad tenger ez árva honba',
hogy sodorná – legalább Albionba.*

2015.

AZ UKRAJNAI VÁLTOZÁSOKRA

*A panelben hat fok. Minek a luxus?
Plafonig ér a fűtőgáz ára.
A csapot sem éri már el a lakó,
s ha megnyitná mégis – úgy csak magára.
Létezik ennél olcsóbb halál is:
a toronyház tetején ki vagyon írva,
hány másodperc kell a becsapódásig,
s hány nap, míg megérkezel a sírba.*

*Vagy felfognak ugrás közben a varjak,
s repülni tanít az ős életösztön?*

*Ragadd meg szíved két marokkal,
ne hagyd, hogy véged világra jöjjön.*

Létezhet értelmesebb halál is.

*A Majdanra tódul százezer társad,
a mesterlövész célkeresztjében
imbolyog homlokod, mozdul a vállad,*

*teli torokkal hallgatod mégis,
a felek egymást hogyan átkozzák.*

*Észre sem veszik: rég nem az övék,
martalócoké már ez az ország.*

*Mily jó, hogy hiszünk a gondviselésben,
s a veszélytudat csak meg sem ingat.*

*Tápláljuk tovább, vitaminozzuk,
neveljük jövőendő hóhérait...*

*Gondokkal terhelt, emberarcú
a tél – és ráncai rettentő mélyek.*

*Friss hó híján a sarat csapázza
valami nyomorult, gyalogos lélek.*

Kiből esett ki, nem lehet tudni.

Nincs a sóhajnak személyi száma.

*Ha elvánszorog a begyűjtő helyre,
lesz-e, aki a kaput kitarja?*

MAJD BÉKE LESZ

*Majd béke lesz. A hősök majd mesélnek,
de szirénák szaggatják még az éjszakát.
Nevezd meg, Uram, a szelet ki vetette,
és jelöld meg érinthetetlen homlokát.*

2022.

DEBRECZENI TIBOR

EMLÉKEZEM, TEHÁT (MÉG) VAGYOK

2022 MÁRCIUSÁBAN – DÉDUNOKÁIMNAK

„Háború van most a nagyvilágban, Isten sírja reszket a szent honban.” Ez a Vörösmarty-idézet kóvályog bennem, gyomoridegesség szorításában, mióta itt a háború a szomszédunkban. Félek és féltem a mieinket. Én Kárpátalján születtem, az apai felmenőim mindig is ott éltek, csak az igazságtalan Trianon után indult meg a szétszóródásuk. Ám aggódok a háború minden megnyomorítottjáért – s nemcsak azért, mivel természetem része az aggodás, annak ellenére az, hogy a szent szövegek által én is felszólítottam, hogy „Ne aggodalmaskodjál, nézz Istenedre fel” –, de mit tegyek, ha sajnálom azokat, akik nem okai semminek, akik csak sodródnak, mert mást nem tehetnek, s mégis ők az áldozatok? Szabó Lőrinc írja: „Látom, milyen rútul becsapják a balekot, s hogy a balek azért balek, mert mást nem tehet”. A hatalom birtokosai viszont döntenek és manipulálnak. A maguk érdekeinek megfelelően. Így volt ez mindig, s ma sincs másként. Hogy is írja József Attila: „Magának rág mind, aki rág”. Annyit, amennyit képes. Aszerint, mekkora az ereje.

Azon kevesek közé tartozom, akinek még vannak a második világháborúval kapcsolatos személyes hátországi élményei.

Abban az időben én egy szabolcs megyei községben éltem, Anarcsón, tanítógyerekként – az 1940-es évek első felére tessenek gondolni, a Horthy-korszak utolsó öt esztendejére –, és 12 éves koromtól bejáró tanulóként vonatoztam a kisvárdai gimnáziumba. Úgy gondolkoztam, mint más. Boldog voltam, hogy a bécsi döntéssel visszakaptuk a Trianonban elszakított területek egy részét, többek között Kárpátalját is, ahol születtem, és ahol a nagyapám is élt. Mindazonáltal, ahogy innen nézem, balek voltam én is. Kamasz balek. Mert ugyan mi más lehettem volna? És mi más a milliók?

Örültem, mikor jó hírek jöttek a szovjet frontról, hogy a németek oldalán eredményesen harcolnak a mieink. Aztán, aztán aggódni kezdtem. Az úgynevezett Sztálin-orgona ijesztő fényében hallottuk Nyíregyháza bombázását. Másnap tudtuk meg, hogy szétrobbantották a nyíregyházi vasútállomást, s az unokatestvérem közelben lévő kertés lakását is találat érte. Anya és fia előtte

a pincébe bújt. A ház rommá lett. A hazaérkező családfő kaparta ki őket a romos ház alól. Aztán tudomásunkra jutott, hogy a Don-kanyarnál szétverték a második magyar hadtestet, hogy sok a halott és a sebesült. Elesett két anarcsi tanító is, édesapám fiatalabb kollégái, odaveszett két unokatestvérem is, de, hogy a háborút ezek után elveszíthetjük, erről magánbeszélgetésekben sem esett szó. A Levente nevű ifjúsági szervezetben katonai szabályokat tanultunk, s jártunk lőgyakorlatokra. 1944 márciusában a rádióból értesültünk, hogy a németek megszállták Magyarországot, de mi Anarcszon meg Kisvárdán egy németet sem láttunk. Kicsit még örültem is, mert befejeződött a tanítás, s vihettem haza a jó bizonyítványomat. A gimnáziumi SDG-be (soli Deo gloria) továbbra is jártam, erős hittel imádkoztam, s nyugtattam magam, hogy az Isten jól elrendez mindent, s hogy az én életemet is bölcsen igazgatja. A lelkészünk vasárnaponként a magyar fegyverek győzelméért fohászzkodott, s magam is úgy gondoltam, az Isten csak nem segíti a templomokat bezáró, istentagadó bolsevikokat! Otthon tettük, amit kell, még le is szüreteltünk, amikor kiderült, hogy a románok átálltak a szovjetekhez, s azok Erdély felől támadnak, nem ahonnan várták őket, Verecke irányából. A szüleim pánikba estek. Édesanyám sírt, hogy a rusz kik elviszik a három fiát, ahogy hírelték, s akkor úgy döntöttek, hogy elmenekülünk, s megyünk a Dunántúlra, a Dunánál biztosan feltartóztatják a szovjeteket. Én akkorra lettem 16 éves.

Lovas szekéren indultunk el, s kalandos úton Nyergesújfaluba érkeztünk. Befogadott minket egy kedves magányos tanítónő. Persze az oroszokat nem tartóztatta fel a Duna. Kiderült, harcoló területre kerültünk. A Duna túlszárjáról majdnem mindig lőttek, hol a szovjetek, hol a németek, aszerint, hogy melyikük épített ki hadállást. Rendszerint éjszaka sívítottak az aknák, úgyhogy, ha jött az este, a család levonult a pincébe, s ott aludtunk, már ahogy lehetett. Alacsonyan szálló repülőgépek is jártak a falu felett. Egy alkalommal, mikor vizet hoztam a közkútról, gépfegyversorozatot lőttek a szemközti ház falába. Én reszketve hasaltam az épület tövében. Egy másik alkalommal pedig a tőlünk számított második ház kapott telitalálatot. A lakói, nyugdíjas tanító házaspár, éppen nálunk estéztek. Mindenük odaveszett.

Frontterület lévén, mi kétszer is „felszabadultunk”. Így aztán többször is zörgettek nálunk a tovarisok, s mindig este, és keresték a „nyemecki szoldátokat”, s mindig el is vittek valamit, például apám zsebóráját az éjjeli szekrényről. Én már reszkettem, amikor dörömböltek az ajtónkon, amikor végigvilágítottak minket, padlóra terített matracokon fekvő fiúkat, engem és két öcsémet, azzal a kézi villanylámpával, melyet kikaptak anyánk kezéből.

S amire még emlékszem: háltam kibombázott vasútállomáson, fejem alatt a hátizsákkal, ültem német katonai fogorvos székében, ingyen tömték egy hétig a lakosok fogát, láttam munkaszolgálatosokat átvonulni csendőrkísérettel a községen, gyalogoltam kilométereket élelmiszer után járva, hasaltam vonattetőn keresztben, ástam lódögöket a falu szélén. De ígét is hirdettem a szomszédos Lábatlan községben, és temettem a templomból aknával szétépett gyerekeket. Négyet. (A falu lelkésze elmenekült, s a kurátor megtudta, hogy jómagam, mintegy legátusként, már prédikáltam korábban is, így lettem a református egyházközség igehírdetője 1945 februárjában, csaknem egy hónapon át.)

Ahogy lehetett, indultunk haza. Édesapám és én. Anarcson csak magam maradtam. Tanultam, s jártam a 6. gimnáziumiba. Le is vizsgáztam. Apánk ment állást szerezni. Anarcson már nem várták. A lakásunkból a bútorokat is széthordták. Édesanyám és a két öcsém egyelőre még maradt Nyergesújfaluban. Szeptembertől aztán apánk Nyíregyházán jutott munkához. Rokoni segítséggel végre együtt lehetett a család is. Másfajta élet kezdődött.

Ami ezután történik velem, külön emlékezést érdemel.

Egy héttel ezelőtt írtam le a Vörösmarty-idézetet, s húztam az írás idejét, hogy oldódjak egy kicsit, s valami vigasztalót írjak az emlékjegyzet végére. Nem sikerült. Az ember tényleg sárkányfogvetemény volna, ahogy megint csak Vörösmarty írja! És Adynak van igaza, hogy „Nincs már semmi hínivaló, Higyjünk hát a van-vagy-nincs Úrnak.”

Béke legyen veletek!

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

A JÁTSZÓ EMBER

DEBRECZENI TIBOR MÉLTATÁSA

Jó visszaemlékezni a múlt század '90-es éveire, mai helyzetünkől tekintve kimondottan jó. Ekkor még Kárpátalján is ragyogó szemmel köszöntek egymásra az emberek, a rendszerváltozás mámora serkentette bizakodásra a lelkeket. Nagy lépésekkel hagytuk magunk mögött a zsarnokságot, nagy lépésekkel közeledtünk az áhított önrendelkezés felé. Volt már saját érdekvédelmi szervezetünk, lázasan terveztük a jövőt, de mindenek előtt a sztálini munkatáborokba hurcolt apáinknak akartunk igazságot szolgáltatni, s méltó emléket állítani az áldozatoknak.

Ebben a boldog közösségi ébredésben érkezett meg hozzánk Debreczeni Tibor egy kisbuszra való szép fiatal teremtséssel. A nagykőrösi Református Tanítóképző Főiskola diák-színjátszóit hozta magával és Dobozi Eszter *Csak a napnyugtát néztük* című történelmi szociográfiájának színpadra írott változatát. A könyv a német származásuk miatt Donbászra hurcolt tiszaladányi lányok és asszonyok tragédiáját dolgozza fel az emlékezés-irodalom hiteles eszközeivel. Eszter ugyanis jó időben, az utolsó előtti órában gyűjtötte össze a pokolból visszatértek történeteit, s Tibor bátyánk ezt a jeremiádot dolgozta át hátborzongató hatású drámai előadásá.

A szegényes állapotú, harmadik világot idéző mezővári kultúrház az zsúfolásig töltötték a jeles társulat hírére összegyűlt emberek. Fogalmuk sem volt az előadás tartalmáról, de az első monológok hallatán totális lett a csend, s a kezdetben talán vidámságra készülő asszonyszemekből megeredtek a könnyek. Ismerős volt a szereplők által megszólaló fájdalom, minden gondolat a szolyvai gyűjtőtáborba hajtott apákat, férjeket, fiakat, testvéreket juttatta eszükbe. De hát ki is az a Debreczeni Tibor? Leghelyesebb, ha az életút fontosabb állomásait a *Visszanéztem* című önéletrajzból idézzük fel.

A református tanítócsalád első gyermeke meglehetősen zavaros időben, 1928-ban látta meg a napvilágot a bereg megyei Váriban. A település ma Ukrajna része, de akkor még, vagy akkor már – Csehszlovákiához tartozott. A család sorsáért aggódó édesapa úgy látta jónak, ha az áldatlan kisebbségi létből magyar földre, a szabolcs megyei Anarcsra menekíti szeretteit. Tibor

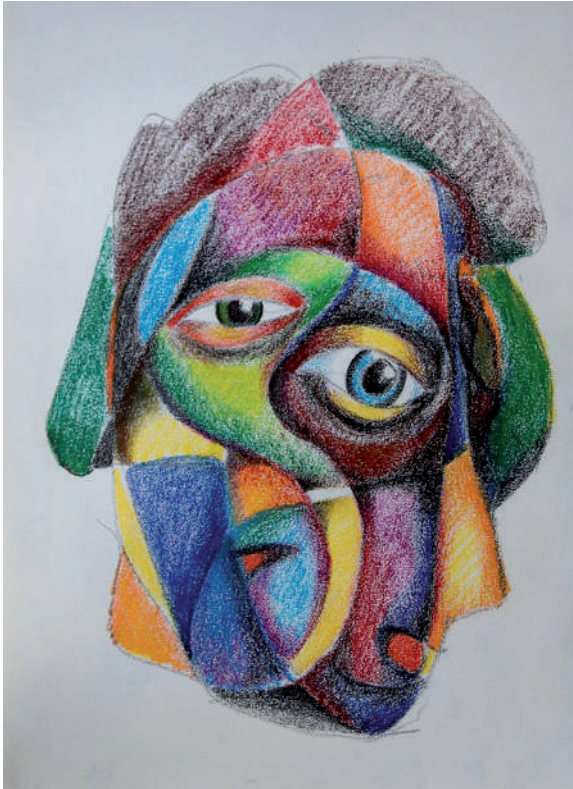
itt kezdi iskoláit, majd a szomszédos Kisvárdra, aztán Nyíregyháza tanodáit járja, ám a család életét hamarosan szétzilálták a háború anomáliái. A felszabadítók, mint írja, a házukba is bementek, s nem távoztak üres kézzel.

A háború zajának elültével eldönti, hogy tanár lesz. A Debreceni Egyetem bölcsészhallgatója találkozik Karácsony Sándorral, a magyar pedagógia jeles professzorával, s annak haladó szellemű reformpedagógiájára alakítja, s egy életre meghatározza nevelési elveit. Megérti, és attól kezdve terjeszti, hogy a színjátszás és a nevelés ikertestvérek, s ez a felismerés indítja el Tibort a drámapedagógia felé. 1957–1966 között a debreceni Tóth Árpád Gimnázium tanáraként már irodalmi műsorokat szerkeszt és színjátékokat tanít be diákjaival, akik a tanár-rendező utasításait felszabadultan, szerepük hiánytalan átélésével hajtják végre. E munka letisztult eredménye a debreceni József Attila Irodalmi Színház, amely hamarosan ismertté válik országszerte. Munkájának elismeréseként 1966-ban meghívják Budapestre, a Népművelési Intézetbe, hogy ott a metodikai és szervezési osztály vezetőjeként országos szinten koordinálja az amatőr színházi mozgalmakat. Hosszas, kitartó munkája eredményeként a diákszínházak repertoárja is változatosabb, színesebb lett. 1970-ben készült szakmai jelentésében ezt írja: „Megsokasodtak a műfajok a diákszínházakon. Az irodalmi oratóriumtól a dokumentumjátékig, a görög komédiáktól a szerkesztett, mimetikus összeállításokig, a folklór jellegű műsortól a pódiumjátékig minden műfaj felvonult. A fiatalok problémájával foglalkozó közéleti mondanivaló mellett megszólalt a diákkabaré, a korszerű népi játék és a commedia dell’arte színjáték is. Kimondatott, hogy a diákszínjátszás nemcsak az oktatásnak, de a nevelőmunkának és az ifjúság szórakoztatásának is eszköze.” „Meg voltam és vagyok ugyanis győződve – mondja egy másik helyen –, hogy a művészettel történő nevelésnek mélyebb a hatása, mint a pusztán verbálisnak”. A meggyőződés alátámasztására azonban már nem sok ideje maradt. 1988-ban, még alkotó ereje teljében, szépen gyarapodó évei és felettesei nyugállományba kényszerítik. Ő azonban nem adta meg magát. 1989-ben életre segítette az azóta is működő Magyar Drámapedagógiai Társaságot, majd a drámapedagógia tanítása és rendezői módszerének alkalmazása végett elszegődött a nagykőrösi Református Tanítóképző Főiskolára, ahol még huszonhárom szép és eredményes éven át oktatott és rendezett.

Életét az egyházalapító Pál apostol árnyékában gondolja végig, s a nagy keresztény teológus élettapasztalatát tökéletesen magáévá téve kimondja: gyarló ugyan az ember – az apostol is! –, de nem árt, ha életében a kudarcok,

a gáncsok ellenére is azt teszi, amit szeret, amire elhivatott. Ez a felismerés lenne az életmű koronája? Vagy az a kiskönyvtárnyi módszertani tanulmány, szakcikk és interjú – életregényekkel megtévezve –, amelyek Tibor bátyánk gazdag és változatos pályafutását dokumentálják? Ismerjük el, hogy ez a munka, ez az élet – Magyar Örökség.

Kedves Tibor, Te boldog, játszó ember, aki a tanulást, a munkát, a szerelmet és házasságot játékos könnyedséggel éled végig, eddigi megérdemelt elismeréseid – a Radnóti-, a Karácsony Sándor-, a Csokonai-, az Imre Sándor-, a református zsinat életmű-díja, és a Magyar Érdemrend Lovagkeresztje – mellé fogadd jó szívvel a Magyar Örökséget jelképező aranykoronát! Holtig szerető Társad, Kósa Vilma csókoljon meg ezért is!

NAZARIJ NAZAROV

1990. február 20-án született a Kropivnickijhez (korábban Kirovohrad) közeli Sztepove községben. A Kijevi-Mohila Akadémia befejezése után a Tarasz Sevcsenko Nemzeti Egyetem Filológiai Intézetében doktorált. Tanított a görög Thesszaloniki Arisztotelész Egyetemen, a filológiai tudományok kandidátusa. Verseskötetei: *Menekülés Babilonból* (2006), *Lampadophor* (2008).

A VACOK

(У БУДЦІ)

*szerettük volna megsimogatni
de nem mertünk hozzáérni
féltünk hogy ránk mordul vagy megharap*

*veszélyesnek és vadnak tűnik
gyanakvón néz ránk és nem fogadja el
az édességet amit neki hoztunk
a fotel karján szóltanul élezi körmeit*

*magához enged de bizalmatlan marad
puhára áztatott kenyérrel közelítünk
és minden esetre valami nehezet is
kezünkben tartunk*

*ő pedig halkan dúdolgat és egy régi fényképet néz
menyasszonyi ruhában áll a megboldogult nagypapa mellett
tarka vendégsereg előtt
szüleik pedig esernyőt tartanak följük
mert ősz van*

a kép szélén az ól sarka látható

NÉVTELEN

(БЕЗ НАЗВИ)

*A régmúltban a dolgok ritkán kaptak nevet
Sokuk az enyészeté lett anélkül hogy elnevezték volna
És a vadak többsége is névtelen volt*

*Az állatot könnyebb elejteni mint megnevezni
Ha meg is tennéd ugyan mihez kezdenél a nevesített vaddal
Mégis kinek kell ilyesfajta hivalkodás
A nevesített vad ehetetlen és bőre is haszontalan
Úgyszincs elegendő név a ház körül
Asszonyod majd lármát csap
Itthon még most sincs neve minden tárgynak
Te pedig az erdőt járva pazarolod a neveket
Mi lesz ha gyermekünk születik
És a házban egyetlen név vagy tulajdonnév sem marad
Ágynak esik ahogy a legkisebbel is történt
Akkor aztán várhatunk míg elpatkol egy rokon
És megkaphatja az ő nevét*

*Vagy világra jön és vadállat lesz belőle
Szőrös és névtelen bestia*

MIROSLAV LAJUK

1990. július 31-én született az Ivano-Frankivszi terület Szmodna községében. A Kijevi-Mohila Akadémián szerzett diplomát. Verseskötetei: *oszote!* (2013), *Metrofóbia* (2015). 2016-ban megjelent regényének címe *Babornya*.

A FELFEDEZŐK SOSEM TÉVEDNEK

(ПЕРШОВІДКРИВАЧІ НЕ ПОМИЛЯЮТЬСЯ)

Az utazás iránti vágy olyan észvesztően erős, mint szeszfőzésből élő falvakban a részeg mámor utáni sóvárgás.

Mennek csak előre a felfedezők, hogy az emberiségnek értékes tudást hozzanak. Ám az új földek megtalálói elkerülhetetlen kudarcra vannak ítélve.

Ők rajzolják meg az első térképeket, és Afrika úgy néz ki rajtuk, mint egy hatalmas szilva; Ázsia cipóra hasonlít, melynek levágták a széleit; és a valóságban a folyók is sokkal keskenyebbek.

A felfedezők sokszor szükségszerűen ügyetlenek és alkalmatlannak tűnnek, mert a saját észrevételeiken és megérzéseiken kívül nincs más ismeretük. Aztán később jönnek mások, halomnyi könyvvel és eszközökkel felfegyverkezve érkeznek a kitaposott ösvényen, bejárják a nagy szilvát, és azt mondják: ez nem is szilva,

kedves uram, ön tévedett. Ön tévedett, mert ez nem szilva, ez egy szőlőfűrt. A felfedezők gyakran kudarcra vannak ítélve, de Afrika számukra olyan, mint egy érintetlen nő, akinek ők az első meghódítói. És az első alkalomkor elképzelhetetlen a tévedés, elvégre lehetetlen hibázni, ha nincs, aki kijavítson. Mert máskülönben egész életünket és a világot is

egy nagy tévedésnek nevezhetnénk, nem pedig első szerelemnek.

AZ ÍRÁSBELISÉG FELFEDEZÉSE: ARANY-LÁNGVÖRÖS

(ВИНАЙДЕННЯ ПИСЕМНОСТІ:
ВОГНЕННО-ЗОЛОТИЙ)

*nézd csak
nézd milyen csodás a mi szűzanyánk
a bőre olyan fehér
bíborszín pipacs a hajában
bíborszín pipacs a mellén
milyen csodás is a mi szűzanyánk
milyen szépséges*

*áll a futballpálya szélén
és lábához gurul a labda
de nem hajol le érte hogy bevigye
az igazgatóhelyettes irodájába
és nem kezd el kioktatni: fiúk a könyökötök fogja bánni
tönkreteszitek az új nadrágot
egyébként sincs még kész a házi feladat nyomás
meg kell tanulnotok a gömb felületének és sugarának
képletét*

*nem
ő olyan csodás
bíborszín pipacs van a mellén
nem tesz ilyen undorító dolgokat
csak visszpasszolja a labdát*

apró fekete cipőjével

KATERINA DEVDERA

1990. november 25-én született a Vinnyicai területen, Kijevben él. A Vinnyicai Mihajlo Kocjubinszkij Állami Pedagógiai Egyetem befejezése után megvédte Oleh Liseha irodalmi munkásságáról szóló doktori disszertációját. Verseskötetei: *Együttlét* (2011), *Betűk és őselemek* (2015).

INDIÁNOK

(ИНДИАНЦИ)

*Indiánosdit játszottunk
én voltam rózsaszín hajnal
ő pedig sólyomtoll
a meggyfa alatt volt
wigwamunk és a hinta
azt mondta örökké
az én hajnalom maradsz
öt évesek voltunk
és még nem jártunk iskolába
nem vittem haza napocskákat
neki pedig nem volt tele
a hátizsákja kartonfelhőkkel
emlékszem később
nagyon sokat lógott
és mikor megjelent az órán
a tanár megkérdezte melyikünk
hajlandó hinni neki
ha azt mondja ez volt
az utolsó alkalom
csend
csak én
emeltem fel a kezem
éveim száma már majdnem ötször öt
negyed század ő pedig
már sosem éri el az ötször ötöt
és már rég nem is sólyomtoll*

*legyen neki könnyű a föld
nem tudom miért akasztotta fel magát
de amikor rá gondolok
eszembe jut a meggyfa alatti wigwam
és a szélben ringatózó
hinta*

A MENYÉT (ЛАСИЦЯ)

*Túl késő már
a fehér szőrű menyét szobámból kiugrott
átrepült lelkem fölött*

*úgy hiszem már a hómezőn szalad
apró nyomokat hagy hátra
hallgatja ahogy
szállnak odafent a fagyos
galagonyát hevítő hótündérek
aztán felszegi fejét
és figyel
a végtelenbe nyúló síkság
égi mását*

*talán magamra öltöm apám kabátját
utolérhetem?
dehogyan
hiszen túl
messze van*

SZ. KÁRPÁTHY KATA

SZÁZ HEKTÁR

I.

A nyitott ablakon beszűrődött a déli harangszó. Az irodában elkezdődött az ebédszünet. Osztap végignyújtózkodott főnöke kényelmes irodai székén, feltette a lábát az asztalra. Viktor leemelte az első kezébe akadó dossziét a mellette lévő aktakupacról.

– Hallod, Bezmoz, a főnök miféle huszonöt hektárt privatizáltat itt nem messze? – kérdezte munkatársát, miközben az irodai székben pörgött.

– Mit tudom én, Hitrij, nem is érdekel – válaszolta, s egy pillanatra megállt, megpróbált végigfeküdni a széken, majd hozzátette. – Nyugi van, ezek elhúztak a fővárosba, le vannak...

A szék ekkor kibillent az egyensúlyából, Osztap pedig teljes súlyával a Viktor és közte lévő aktákra esett. Viktor az akta papírjaiból ijedten felnézett, majd látva, hogy társának semmi baja nincs, letette az iratokat az asztalra.

– Ha nem a főnök éget téged, akkor te magadat – mondta, közben szemével a dokumentumokat böngészte. Sokáig nézte az iratokat, majd a térképet, majd ismét az iratokat.

– Te, ez mind az állam tulajdonában van még.

– Mi van? – kérdezte idegesen a sovány hivatalnok, miközben próbálta a feldöntött aktákat legalább látszólag úgy rendezni vissza, mint azelőtt voltak.

– Lábad között sült kolbász, az van – röhögött Viktor, majd teljesen közel ment hozzá, és suttogni kezdett. – Csináljuk meg a szerencsénket. Itt van két halom állami tulajdonban lévő föld. Nézz már ide, te barom – intett neki. – Na, szóval, nézd, itt van egyszer huszonöt hektár, ötven ott, tizenöt itt, másik öt itt, és még húsz teljesen ott – mutogatott a térképen. – Fel sem tűnne senkinek. Viszonylag kis tételek, de együtt száz hektár. Mindről le tudnánk akasztani szépen.

Osztap, aki az akták rendezéséből még fel sem ocsúdott, először úgy nézett munkatársára, mint kisgyermek az óvónőre, majd megfeledkezve magáról, kiabálni kezdett.

– Te megbolondultál? Három nap múlva visszajön a főnök, kirúg minket, ha a munkánk helyett az övébe kontárkodunk bele.

– Ne ordíts már, te szerencsétlen! – csitította. – A főnököt te csak bízd ide – kacsintott Viktor, majd kinyitotta az asztal alsó fiókját, amiben a főnöke a legdrágább

whiskyjét tartotta. Kihúzott még két poharat, megtöltötte, és egyiket átnyújtotta a társának. – Na, most hirtelen mindent kitaláltam. Ismered ezt a disznót, a pénzért az anyját is megcsinálná. Neki adjuk a húsz hektáros tételt, hadd örüljön, úgysem tudja, hogy az a legolcsóbb. Én mértem fel ezt a százat, ez szinte semmit sem ér, kint van a semmi közepén, mezőgazdasági művelésre nem jó, mert nem terem semmit, építkezni se, mert nincsenek hozzá utak. Úgyis rászózza majd valakire jó pénzért.

Osztap nagyokat kortyolt a drága italból. Elkerekedett szemmel nézett hol a munkatársára, hol a papírokra.

– Ezért, ha megfognak minket, karperecbe visznek el – dünnyögte, miközben a képernyőt babrálta.

– Nem fognak – veregette meg a vállát Viktor. – Már erre is gondoltam. Fiktív személyeknek adjuk el mind a száz hektárt.

– És abból te hogy csinálsz pénzt?

– Hány éve vagy te a szakmában, kettő?

Osztap elpirult.

– Jövő héten lesz öt éve.

– Na, én hatodik éve vagyok itt. Na, mit csinálunk, ha nincs pénzünk, de nagyon kéne? Hát hitelt veszünk fel. És mi lesz rá a fedezet, na mi?

Osztap elsápadt, mert kezdte megérteni Hitrij gondolatmenetét.

– Te bolond vagy.

Viktor újabb kört töltött, majd kényelmesen szétterpeszkedett a széken.

– Nem, nem, én ravasz vagyok. Mint a róka.

– Meg mint a neved... – motyogta Osztap.

– Tarts annak, aminek akarsz, de nekem legalább lesz pénzem. Házat akarok venni. Meguntam a kétszobás lakásban a nyomorgást. A csajom is állandóan nyávog, hogy hivatalnok a pasija, de se egy normális gyűrű, se egy drága külföldi utazás. Most meg mindenre lenne pénz.

Osztap végigmérte a társát. Viktor tőle két évvel fiatalabb, jó kiállású férfi, egy modellalkatú nővel az oldalán. Míg őt a felesége, Natasa, három év házasság után most dobta ki.

– Hát, én most váltam el, nekem ilyen gondjaim nincsenek.

– Szerencse fia. Mindet magadra költheted. Akkor beszállsz?

Osztap gyanút fogott.

– Na, csak lassan. Miért pont engem akarsz beszervezni, miért nem magad csinálsz a biznisszt?

– Miért, miért... Mert ketten hamarabb megcsináljuk. És nem vagyok olyan sóher, mint amilyenek nézel engem.

– És nekem ebből mennyi jön le?

Viktor őszintén nézett a szemébe.

– Barátok vagyunk, nem?

– De.

– Akkor tudhatnád, hogy felezünk – mondta. – Tedd már le a telefont, mikor üzletelünk!

Osztap lezárta a képernyőt, és zsebre tette a telefonját.

– Máskülönben tartozol – mondta Viktor.

– Én?

– Te bizony. Hiszen én juttattalak ide be. Megígérted, hogy egyszer kiségsz engem. Na, az az egyszer most jött el. Egymagam nem tudom ezt rövid idő alatt lebonyolítani, kell egy jobbkéz. És tudom, hogy már csak ezért sem árulnál el soha – Viktor az ajtó felé vette az irányt. – Megyek kávéért. Neked kell?

– Igen, két cukorral. Te Viktor, nem kéne inkább mégis kis tételekben csinálni?

Hitrij megfordult, a zsebéből kivett egy érmét.

– Fej vagy írás? – kérdezte.

– Fej.

– Jó.

A pénzérme felrepült, majd a Viktor kezére hullt. Az írás volt felül. A nap egyik sugara éppen úgy sütött oda, hogy Osztap jól látta, hogy vesztett. Viktor elmosolyodott.

– Tudod, Osztap, nagyban kell játszani – mondta, majd zsebre vágta az aprót, felvette csörgő telefonját és kiszaladt.

II.

– Jó hírem van – rontott be reggel Viktor az irodába.

Osztap fel sem nézett a laptopja képernyőjéről, gépelt tovább.

– Mondom, jó hírem van – nyomatékosította Viktor, majd lecsapta a laptop képernyőjét Osztap elé.

– Neked is jó reggelt, Viktor. Egy órája bent kéne lenned.

– Minek, ki ellenőrzi? – kérdezett vissza Hitrij, és a főnöke asztalából már elő is szedte a whiskyt. Osztap bezárta az ajtót.

– Te bolond vagy? Észre fogja venni...

– Ki, Nataska? – vágott a szavába Viktor, majd belekortyolt a whiskybe.

– Például ő. És akkor, ha megtudja a...

– Nem tudja meg, és éppen ez a jó hírem – emelte fel az ujját Viktor. – Csak te nem hallgattál végig. Na, elmondhatom a nagy hírt?

Osztap végignézett a kollégáján. Irigyelte a lazaságát, magabiztosságát és bátorságát. Ő a főnöke székébe is csak lopva mert beleülni, amíg Viktor a whiskyjét teljes nyugalommal itta. Nevetségesnek tartotta a gyermeki szokásait, a késéseit és az állandó kérdéseit, amire ő válaszolt is. Kinevette, de irigyelte is ezért.

– Mondjad!

– Na – kezdte mondandóját Viktor, és behuppant a főnök székébe. – Ezek legalább egy hónapig nem kerülnek elő. Mennek a fővárosi ügyeket rendezni, meg tárgyalni, de ez minket nem izgat. Ő megy díszelni, addig mi meg pénzt keresünk – dörzsölte össze a tenyerét.

– És a helyettese addig ki lesz? – kérdezte Osztap, miközben a telefonját nyomkodta.

– Drága Bezmoz, úgy szeretem, hogy te mindenre gondolsz – vigyorodott el Viktor. – Na, tegnap felhívott a főnök, hogy mivel ő elmegy egy hónapra, én leszek a főnök addig. Csakhogy azt is megsúgta, hogy nem egy hónapig lesz oda.

Osztap furcsállóan nézett rá a drága jelző miatt, de Viktor folytatta.

– Bizony. Megy a kurvájához is egy hónapra. Tudod, akinek gyereket csinált. Nekünk meg el kell rendezni ezt úgy, hogy a másik hónap betegszabadságnak számolódjon. Ez lépéselőny, drága Bezmozom, lépéselőny!

– Miért?

– Hogyhogy miért? Gondolkozz: mi elsimítjuk az egy hónapos vakációt, tehát adósunk lesz egy szívességgel – Viktor rásandított a munkatársára. – Hát most sem érted?

– Szóval szívességből elnézi nekünk ezt a száz hektárt.

– Nana, azért ő is kap belőle pénzt, úgyhogy még jól is jár.

– Viktor, ha ez kiderül...

Viktor a whiskyvel Osztaphoz sétált, majd átnyújtotta neki.

– Drága Bezmozom, hát hogy derülne ez ki, ha csak én tudom, meg te? Na, meg majd a főnök, de hát ő is részesedik. Viszont sok a duma – mondta Viktor, majd egy halom papírt vett elő egy új fekete aktatáskából. – Minket meg vár a munka – majd Osztap elé csapta a dokumentumokat.

– Ez meg mi? – kérdezte Osztap.

– Hogyhogy mi? A száz hektárunk. Ma kezdjük el.

– De ha van egy hónapunk...

– Éppen ezért. Ismered a mondást, amit ma megtehetsz, ne halaszd holnapra. Ez pedig itt nagy pénz, úgyhogy duplán ma kell nekiállni. Ha jól csináljuk, két nap alatt megvagyunk. Felül a vásárlók listája, alul a földek.

– Hát ez hogy?

– Hogyhogy hogy? Tegnap egész este ezen ültem, úgy. Ezért is késtem, mert elaludtam nyomtatás közben.

– És a projektek?

– Told már félre azokat! Várnak. Úgyis ennek kell aláírnia, nem nekünk. Na, elkezdhetjük a munkát végre?

Osztap nagyot nyelt, és keresztet vetett. Belekezdtek a papírozási munkákba. Viktor kiszaladt telefonálni. Osztap zsebében a telefon megrezdült. „Betelt a memória” – olvasta.

III.

Este tíz órakor a biztonsági örökön kívül csupán Osztap és Viktor volt az irodában. Az idősről furcsállta, hogy a világ legkényelmesebb embere, Viktor, ilyen későn a munkahelyén van. Osztapon nem lepődött meg, sokszor fordult elő, hogy a buzgó csinovnyik még fél tizenkettőkor is az akták felett gubbasztott.

Mindketten a számítógépük előtt pötyögtek némán. Osztap néha kérdezett, amire Viktor néhány másodperces késéssel válaszolt. Másfél óra gépelés után Viktor felállt az asztaltól, elővette a whiskys üveget, két poharat megtöltött, és Osztap elé tolta.

– Ebédszünet – vigyorgott rá. – Tedd le azt a szart.

Koccintottak, majd egy kortyra felhajtották.

– Te Hitrij, honnan vannak ezek a vásárlók?

– A halottas nyilvántartásokból.

Bezmoz nagyot nyelt.

– Úgy érted, ezek mind éltek?

– Bizony. Idén haltak meg mind.

– És most mi a halott embereket használjuk ki?

– Na de drága Bezmozom, hogy mondhatsz ilyet? Nem kihasználjuk, csak kölcsönvesszük az adataikat. Na jó, gyakorlatilag de, de hát a halott ember adata is adat.

– Mint a Holt lelkekben – mondta Osztap, és keresztet vetett.

– Osztap, te most keresztet vetettél? Szép egy baptista vagy.

– Tudod, hogy anyám ortodox volt, és ezt az egy szokását átvettem tőle.

– És ha rózsaszín nadrágot hordott volna, azt is átvetted volna tőle, te?

Osztap összevont szemöldökkel nézett munkatársára.

– Ez most hogy jön ide?

– Nem érted a viccet – legyintett Viktor. – Máskülönben, tényleg Gogolnak köszönhetjük ezt a nagy bizniszt. Tegnap pont adták a Holt lelkeket, a konyhában állandóan be van kapcsolva a tévé, vacsora közben meg mindig a hülye valóságshowkon bambulok, meg is lepett, hogy kivételesen értelmes adás van. És belémnyilallt, mint egy isteni sugallat, hogy hát nem is volt bolond ez az ember, ez egy teljesen használható idea. Úgyhogy köszönjük meg Gogolnak a vagyonukat majd egyszer, odaát.

Osztap egyre kellemetlenebbül gondolt a halott emberek aktáira.

– Te Viktor, minket megver az Isten ezért.

– Bolond vagy te, Bezmoz – kacagott Viktor. – A pópák is tudják, hogy az egyetlen istent valutának hívják.

– De a halottak...

– Mi van velük? Ezek már békében nyugszanak, nincs szükségük se a lakcímükre, se banki hitelekre. Ellenben nekünk! Amúgyis, ezek, ha négy-évente eljárhatnak szavazni, száz hektárt simán felvásárolhatnak.

– És ha ezek a hullák pont nem jártak el szavazni?

Viktor győzedelmes mosollyal tolt egy mappát társa elé.

– Tudod, mi ez a lista?

– Nem.

– Na, akkor felvilágosítalak. Ezek bizony az ideai választás halott szavazóinak adatai néhány körzetből országszerte. Látod ezt a sok jópofa embert? Ezek még fél évvel ezelőtt bizony pecázgathattak vagy épp gyereket neveltek, aztán feldobták a talpukat választások előtt pár nappal, vagy héttel. Tudod, hogy mifelénk a halottak nyilvántartását csak év végén csinálják meg tisztességesen. Aztán senkinek sem tűnik fel, hogy szegény megboldogult... Ki is vagy te? – nézett bele a mappába Viktor – ...Anatolij március elsején meghalt, de most, pár hónap sírban ücsörgés után úgy döntött, vesz húsz hektárt. Na?

– Nem vagy normális – nyögte Osztap, és meglazította a nyakkendőjét, mert érezte, egyre kevesebb a levegő körülötte.

Viktor vizet hozott Osztapnak.

– Idd csak meg. Még te is ezeknek a sorsára jutsz, olyan sápadt vagy.

– Ha a bank megtudja... – szuszogta tovább Osztap.

– Nem tudja meg. Mert ha megtudja, akkor véletlenül olyan emberek tudják meg, hogy a választásokon néhány tucat halott szavazott, akiknek nem kéne. És ez senkinek sem érdeke.

- Ezt hogy tudtad elrendezni?
- Kapcsolati tőke, drága Bezmoz. Mindenki függ mindenkitől, és mindenki füle mögött van elegendő vaj ahhoz, hogy meg lehessen kenni. És ezt bizony szépen ki kell használni.
- Te Viktor, mégis mit fogunk csinálni ezen a száz hektáron? Gondolom, nem batátát akarsz termesztetni.
- Drága Bezmoz, ha nem a barátom lennél, most azt mondanám neked, hogy hülye vagy, ha nem tudod. De ha tényleg nem tudod, akkor nézegesd csak meg jobban, hogy mik vannak a hektárjainkon.
- Osztap megnézte a papírokat.
- Nem tudom.
- Nem tűnt fel, hogy mindegyik földrészzen van egy nagy raktár?
- Igen, terménynek.
- Nos, mi nemcsak raktározni fogunk, hanem, hogy is mondjam, feldolgozni is.
- De mit?
- Ne légy már ilyen bamba! Miben van a jövő szerinted, a kukoricatermesztésben? Segíték akkor, ha nem találsz ki: zöld növény, amiből vicces cigit is lehet csinálni.
- Te drogot akarsz gyártani? – képedt el Osztap.
- Hé, nyugi, ez kis mértékben gyógyszer, nagyban meg orvosság. Semmi rosszat nem csinálunk.
- Mégis kinek adjuk ezt el?
- Drága Bezmoz, néha úgy érzem, egy szív apácával dolgozok együtt. Legyél nyugton, az a legkevesebb, hogy kinek adjuk el, mert erre a zöldségre több a vevő, mint a kukoricára – kacsintott rá.
- És mégis ekkora földterületeken nem lesz feltűnő?
- Úgy nem, ha kukorica közé tesszük. Ha gondolod, a kukorica bevétele lehet a tiéd.
- Nem vagy vicces.
- Te sem, amikor ilyen hülye vagy. Na, tíz perc alatt kapd össze magad, és folytatódhat a buli.
- Több estét töltöttek így. Okiratokat gépeltek, olvastak, írtak alá és pecsételtek le. Közben Osztap telefonált ide-oda.

IV.

Az üzlet sikeresen beindult, de nem problémamentesen. Pár napon belül egy másik „üzlettárs” is akadt. Mint kiderült, ez a jól fekvő száz hektár

másnak is feltűnt, és hasonló eljárással akartak belőle pénzt húzni. A rivális pedig nem is akárhonnan került elő, hanem a szemközti irodából. Az itt dolgozóknak szinte teljesen megegyező dokumentumok álltak rendelkezésükre annyi különbséggel, hogy az övéik nem voltak mind hitelesítve. Ám pont elegendőt tudtak ahhoz, hogy bírósági ügyet csináljanak a száz hektárból.

Viktoréknak választaniuk kellett: vagy beveszik a betolakodókat társnak, vagy pedig feljelentik őket, hiszen mindenről volt bizonyítékuk.

Osztap és Viktor egyezséget kötöttek, hogy bár a társaiknak azt mondják, feleznak, valójában egy petákat se adnak nekik.

– Két egyforma irattartó lesz, egyiket visszük mindig a terepre, a másikba tesszük a bizonyítékokat – mondta Viktor.

– De mit fogunk csinálni, ha a rendőség ezt megtudja?

– Nem tudja meg. Ha mégis, rájuk fogjuk kenni – biccentett a másik iroda felé. – Lesz rá bizonyíték, én gondoskodom róla.

Viktor valóban gondoskodott. Minden egyes találkozóra vitte az egyik fekete irattartót. Az irodába visszatérve minden hivatalos dokumentumot áttett egy másik irattartóba, ebben pedig csak érvénytelen másolatokat hordott magával. Hogy hol volt ez a másik irattartó, csak Viktor tudta, aki ezt a cserét az előtt ejtette meg, mielőtt Osztap az irodába ért volna. Osztap ezen felháborodott kissé, úgy érezte, nem bízik meg benne a társa.

– Ha netán baj lenne, nehogy véletlenül köpj – mondta Viktor Osztapnak.

– Soha nem árulnálak el.

– Amilyen jólelkű gyerek vagy, véletlenül fosnád el magad. Jól van ez így.

– Miért?

– Mert téged figyel a konkurencia – súgta oda Viktor. Egymás között így hívták a másik irodabelieket.

Kénytelenek voltak az egyezséget betartani. Osztap nagyon félt, hogy ügyükre fény derül, és akkor vége a karrierjének. Viktor viszont teljes magabiztossággal végezte az ügyleteket.

– Viktor, és ha kiderül? – kérdezte az utolsó találkozó után Osztap.

– Nem fog. Ezek kussolnak.

– És ha a pénz miatt...?

– Ne aggódj – csitította társát. – És halkabban.

– És ha...

– Semmi és, és semmi ha – súgta. – Láttad az irattartót. Több benne az ellenük való bizonyíték, mint ami mellettük volna.

– Hát rendben – motyogta Osztap.

– Holnap gazdag emberek leszünk – kacsintott rá Viktor, és összedörzsölte a tenyerét.

V.

Az egyezség értelmében mindkét fél – Viktorék és a konkurencia – kap egy eredetit az iratokból. „Erre azért van szükség, hogy ugyanannyi vaj legyen mindkettőnk füle mögött” – mondta Viktor. Ám amikor az iratokat oda akarták adni, eltűnt mindkét irattartó. Viktor idegesen járt fel és alá az irodában. Kereste minden zugban, átkutatta a főnöke iratait is. Osztap próbált neki segíteni.

– Hagyjad – mondta Viktor. – Hiszen én tettem el. És nincs a helyén.

– És a másolat?

– Az se.

– A konkurencia kinyír.

– Nyugi, nem lesz semmi baj. Kitalálunk valamit.

– Mégis mit? Két óra múlva tárgyalás, és az iratok sehol.

– Megoldom – mondta Viktor, és öltözni kezdett.

– Hová mégy? – kérdezte Osztap.

– Nem tudom még. Időt nyerek. Ha nem jövök vissza, mondd azt, hogy kórházban vagyok.

– Hogy micsoda? – hüledezett Osztap.

– Ahogy hallottad – mondta Viktor. Az ajtóból még visszafordult, és Osztapra nézett. – Csak ne köpj.

– Tudod, hogy megbízhatok bennem.

Viktor biccentett, és bezárta maga mögött az ajtót.

Osztap nem tudott megnyugodni. Whiskyt töltött magának. A zsebében megrezzen a telefonja. Hitrijtől kapott üzenetet.

„Beköpjük őket. Másképp nem megy. Egy órán belül ott leszünk mind. Kijön a rendőrség is. Te hallgass, majd én beszélek.”

Bezmoz eltolta az üres poharat, és az üveg alján lévő whiskyt egy húzásra megitta, majd háromszor keresztet vetett.

VI.

Három óra telt el. Sem Viktor, sem pedig a konkurencia nem jelentkezett az adott időpontban. Osztap nyugodtan dolgozott az irodában, várva Viktort, a konkurenciát és a rendőrséget. Magában azon imádkozott, érjen véget az egész. Az imáját nem tudta befejezni, mert kiabálást hallott kintről. Nem érzekett felállni sem a székéből, amikor egy kommandós rúgta be az ajtót.

– Felállni, a kezét tartsa fel – kiáltott rá a kommandós, kezében gépfegyverrel.

Osztap falfehéren teljesítette a maszkos férfi parancsát, aki láthatóan ideges volt.

– Az irattartókat – vetette oda Osztapnak.

– Nincs itt – nyögte ki Osztap. – Az egészséget átkutatathatja.

A kommandós felborította az asztalt, felszedte alatta a padlót. Az utolsó lécz alatt volt egy rés, benne két irattartó. A kommandós felemelte, majd az ajtó felé vette az irányt.

Viktor belépett, és elvette a kommandóstól az irattartót. Közben két fegyveres férfi megbilincselte Osztapot.

– Viktor, mi ez az egész? – kérdezte Osztap.

A kommandósok Viktorra néztek.

– Kimehetnek, karperecbe nem árthat nekem – mondta Viktor. – Kérhetek öt percet? Beszélni akarok ezzel a csalóval négy szemközt.

A kommandósok kimentek. Osztap tátott szájjal nézte mindezt végig.

– Hitrij, mi történik? – kérdezte ismét Osztap.

– Sajnálalak, cimbora, de nekem is élnem kell valamiből. És hát kapóra jött ez a földes ügy.

– Hiszen te is börtönbe fogsz kerülni így – sziszegte Osztap.

– Nem fogok – mosolygott Viktor. – Mert van az a pénz ebből a húsz hektárból.

– Milyen húsz hektár?

– Hát ebből – nyitotta ki az aktákat Viktor.

– És a másik nyolcvan?

– Milyen másik nyolcvan? – mosolygott Viktor. – Látod, itt van, lepaírozva húsz hektár föld, a te neveden. Halottaknak adtad el. Márpedig ez törvénytörtés. Sajnálom, le fognak csukni, vagy öt évre.

Osztap ekkor értett meg mindent. Hogy mindvégig ezért volt Viktornál minden okirat.

– És a konkurencia? – kérdezte Osztap.

– Sose volt – vigyorgott rá Viktor. – Ők erről nem is tudtak.

– És a bank?

– Mindenki zsebébe tettem egy kis borravalót, és már mindent elfelejtettek. Amúgy meg azt pont te rendezted.

– De száz hektárra!

– Biztos? – mutatta fel a bizonylatokat Viktor, amin csak húsz hektárról

volt információ. Eszébe jutott, hogy mindent Viktor ellenőrzött, mindent Viktor adott fel, írt alá, ő csak előkészítette és formázta. Osztap sírni kezdett.

– Mégis miért csinálod ezt?

– Na, ne sírj, kölyök – törölte le a megbilincselte könnyeit Hitrij. – Tudod, drága Bezmoz, nagyban kell játszani. Sajnálom, de minden csalásnak vannak vesztesei. Ennek most éppen te.

A kommandósok bejöttek, és elvitték Osztapot. Hátratekintve még látta, ahogy Viktor mindegyik fegyveres zsebébe egy-egy ezrest nyom. A bejárat előtt befogták a száját, a kezét pedig kiszabadították. A férfi, aki eddig vezette, levette a maszkját.

– Ügyes volt, Zolotenko – veregette meg a vállát –, nem hittem volna, hogy meg tudja csinálni.

– Főnök, most mi lesz?

– Veled vagy vele?

– Őszintén szólva, mindkettőnkkel.

– Téged előléptetnek, ez már biztos. Ezt a Hitrijt évek óta nem tudtuk megfogni, és soha nem sikerült volna, ha te be nem épülsz. Erről nem lenne szabad beszélnem, mert meglepetés lett volna, de úgy készülj, hogy a következő nagy paradén valakit kitüntetnek.

– És Viktorral mi lesz?

– Sajnálod talán?

– Őszintén szólva, egy kicsit. Tankönyvbe illő bűnöző, de azért sajnálom egy kicsit.

Valaki fent belerúgott valamibe.

– Nem én voltam, ő volt! – hallatszott fentről.

– Na jó, visszavonom, egy kicsit se sajnálom.

A kommandósok megbilincselve vezették le Viktort. Az ajtóban megálltak.

– Csak azt mondd meg nekem, Bezmoz, mégis hogyan?

– Kedves barátom, ami azt illeti, az én nevem Anatolij Zolotenko. Kérdésedre válaszolva pedig... – mondta, majd megmutatta a telefonján a hangfelvételeket, ahol egy hosszú lista volt Viktor_Hitrij felirattal, különböző dátumokkal.

– És még én hittelek téged agyatlannak.

– Jut eszembe, csak hogy tudd: még egy fekete irattartó van. Csak az a belügyisek asztalán. Tudod, Hitrij, nagyban kell játszani.

BARTHA GUSZTÁV

TRAUMA

XVIII.

Boszorkányok pedig nincsenek.

Boldogult ifjúkoromban – Krúdyval szólva – nyitott ablaknál aludtam. Míg tehettem, amíg egy verőfényes szombat délután oda nem verte az ördög az Albi tantiját azzal, ha istent ismer, mármint anyu, sürgősen csináljon valamit a... a loboncos bozontjával, sörényével...

Hadd ne ragozzam, Ádi, mert... mert a lényegen mit sem változtat.

Hogyhogy mi az igazság?!

Ami ott van a nyelvem hegyén, és az istennek sem tudom szavakba önteni, ha kerékbe törnek, karóba húznak, keresztre feszítenek miatta, akkor se. Nincs, na és? Hogy elmarad a taps és az ováció, az a kisebbik bazdmeg, olyankor tetőtől talpig lemerevedek, állok huszonvalahány szempár keresztűzében, múltba révedő sóbálványkényt, aki félpercnyi-percnyi tátogást követően sem képes... Összefoglalás, végkövetkeztetés, ugyan már! Szilágyi Ádám történelemtanár, aki pár perce még vérmesen osztotta az észet, s lazán teleírta az iskolatáblát győztes és veszített csaták évszámaival, királyok és hadvezérek neveivel, na, ettől a Szilágyi Ádámtól, ha történetesen megkérdeznék, hogy mi a becses neve, akkor és ott, kétlem, hogy meg tudna rá felelni.

Érted te ezt, Ádi?

Egy fenét!

Gizi néni tanárgörcsnek aposztrofálja.

Rövidzárlat, bizonygatja anyu, vele, van olyan nap, hogy tízszer-hússzor megesik.

Anyósnál folyton-folyvást beüt, saját kezűleg veri ki a biztosítékot a végnélküli zsörtölődésével.

Boszorkányok pedig nincsenek.

Nem mintha Léna Alekszandrovnát akarnám mentegezni, bár hasznára válna néha egy-egy áramszünet. Valójában az van, hogy hetek óta cefetül alszom, vagyis alszom is, meg nem is. Rémálmomban annyi a történet, hogy ordítózva rohangálok föl-alá a padsorok között, és mégis leizzadva riadok fel. Nem menekülök, nem zuhanok, nem küzdök, vívok élet-halál harcot, ráadásul az osztályterem sem ismeretlen, és a tanulók riadt tekintetében

sincs semmi rémálomba illő. Miért, miért... A feleltetéstől egyszer-egyszer jobban félnek, azért. S mégis... Nem állíthatom, hogy percekig kapkodok a levegő után, hogy időbe telik, míg lehiggadok, mert... mert megáll az idő, vagyis az utcán elsuhanó gépkocsik reflektorfényében meg-megcsillanó falóra számlapján egy helyben állnak az óramutatók.

Érted te ezt, Ádi?

Egy fenét!

Gizi néni megmosolyogna.

Anyu legyintene: pá, kedves, pá...

Anyós a világvégével hozakodna elő, a halál órájával, és végül azzal, hogy tönkretettem a lánya életét.

Boszorkányok pedig nincsenek.

Tantit még nem láttam az udvarunkon, a házunkban pláne nem. A megbeszélni valóját anyuval vagy a kertkerítésen keresztül, vagy a kapukisajtóban intézte, tudomásom szerint. Persze az más kérdés, hogy minő és miről lehet tudomása egy tizenkét éves kamasznak. Ph-h! Erre tessék, ott állt tanti a bejárati ajtóban, mondhatni tolakodóan, és újfent elismételte, amit a házba jövet többször elhadart:

„Gabikám drága, szombat van, lakodalmas nap, tömve vannak a fodrászatok. Segíts rajtam!”

Az istent ismersz-et nem tette hozzá, és anyu sem szabadkozott, mint tette a házba jövet:

„Napját sem tudom, Erzsike, mikor fodrászkodtam utoljára. A hajcsavarók, a fésűk és az ollók szanaszét, arról meg fogalmam sincs, hol hányódik, melyik sarokban, és hogy működik-e egyáltalán a hajszárító bura.”

Az egy dauer is megteszi-re anyu megadóan széttárta a karját.

A boszorka persze azonnal belépett az előszobába, és azonmód árnyékká változott. Tele lett vele a ház.

Úgy hidd el, a házpadra is utánam kúszott, ahová a buráért mentem fel, végig rajtam csüngött, a nyakamba lihegett. Éreztem a nyomát másnap, harmadnap, majd egy hónapon keresztül, úgy görbüljek meg...

Az igazságot persze nem lehet olyan könnyedén meggömbíteni, Ádi, mint a kisujjamat.

Szerencsére.

Boszorkányok pedig nincsenek.

Nem mintha Léna Alekszandrovnát akarnám mentetgetni, bár a kulcsomózőrej most is a fülemben cseng. Egyszer mindannyian padlót fogunk.

Fogjuk rá, hogy ez így igazságos és kerek. De ha az iskolatáblára felkörmölt évszámokhoz kötött történesek csak félig-meddig fedik le a történelem egészét, akkor hol, mikor és miért sikkad el a másik fele? Hmm, Ádi?

Ja meg ja.

Egyik délután azt találtam mondani Gizi néninek, hogy Trianon számunkra kiszolgáltatottság szorozva hárommal.

Nagyon elhallgatott.

Egyik lyukasórámon azt találtam mondani magamban, hogy a háború az elszenvedőinek rettegés szorozva tízzel.

S nagyon elhallgattam.

Nem ötleteltem a kollegák előtt azzal, hogy mi lenne, ha a programozók a háborúdis számítógépes játékokat igazi fegyverropogás, bombarobbanás hangjával festenek alá, sőt, a halálhörgés is jól hallható lenne, akárcsak a lelőtt, végvonagló katonák látványa. Felélnének egy-egy békemisszióval.

Miért, miért...

Értelmező szótáram szerint mi sem könnyebb, mint hátrahagyva csapat-papot, kirohanni a kocsmából, egész a főútig, és boszorkányt kiáltani.

Vádaskodni könnyű.

Gyűlölködni még könnyebb.

A gyerekkorom felidézése, vagy Albi barátom nemi életének szapulása sem fajsúlyos dolog.

Ja.

Persze, hogy pár perce még nem így gondolkodtam; én bírtam széles e városban a legjózanabb paraszti ésszel, s ki lehetett volna a szavahihetőség, a megbízhatóság és az erkölcsösség csimborasszója, na, ki más, Ádi, ha nem én? Huh, kész röhej! De talán mégsem.

Miért, miért...

Senkit nem vetett le a lova még a damaszkuszi úton, mert szarnak ázott, és dög nehéz lett a ruhája, így nem tudott magától leszállni, azért. A pályaforduláshoz több kell, Ádi, hogy... hogy végre kibökd, ami tizennyolc éve ott van a nyelved hegyén, bár nem szó szerinti fordításban, ahogy Könyves Kálmán királyunk törvénykönyvében írva van:

„De strigis vero quae non sunt, nulla questio fiat.”

Boszorkányok pedig nincsenek.

Gizi néni sem szent.

Anyu sem szent.

Anyóst fel sem kellene hoznom, annyira nyilvánvaló.

Nem, egyáltalán nem Léna Alekszandrovnát mentetem. Magamat. Mit gondolsz, ma hajnalban, miután a rémálomból felriadtam, mi volt az első cselekedetem, hmm? A káromkodás stimmel. Persze, hogy aztán anyura zúdítottam a dühömet, mint tegnap, vagy tegnapelőtt, mert direkt nem akar elemet vásárolni a faliórába. Ott jár el előtte, ember, az elektromos szaküzlet az Iroda tőzsomszédja, de nem, csakazértse, juszt se... Huh! És... és nem mentem ki a fürdőszobába lemosdani, és fehérenműt sem váltottam, mint máskor, csapzottan hanyatlottam vissza az izzadságtól nedves párnára, s vártam, hogy rám zuhanjon a hiányérzet, mint máskor. Ja. Eszter kurvára hiányzik. A ma hajnali hiányérzetem mégsem róla szólt, és kezdett mind súlyosabbá, elviselhetetlenebbé válni. Felkönyököltem. Ma hazahozod Esztert a kórházból: kezed, lábad, fejed a helyén, tető van a fejed fölött... Miután elhúzott egy gépkocsi a ház előtt, mint derült égből... Mit gondolsz, Ádi, mit hiányoltam annyira?

Az ablakredőnyt.

A spalettát, ahogy Gizi néni mondaná.

A madárcsontú, görnyedt hátú, füstös képű boszorkája, miután teletelepdede a konyhánkat, a kávéscsészén kívül semmit nem mozdított arrább. Anyuval ketten húztuk-taszítottuk ki a nehéz fotelt az előszobában álló tükör elé; anyuval ketten mesterkedtük rá a támlájára a hajszárítóburát; anyuval ketten tettük tűvé a házat a hajsütővasért, a fésűkért és az ollókért... A boszorka meg közben vakarta az orrát, s alig hitte, hogy anyu pénzt nyomjon a kezembe, elküldjön boltba egy üveg ecetért.

Tudtam, tudtam, tudtam, amint betette a lábát az udvarra, azonnal megéreztem, hogy nem az unkahúga eljegyzése miatt veri át hozzánk a nyavalya.

Boltba menet Albira gondoltam, akit ma még nem láttam, és alighanem egy jó darabig nem is fogok látni.

(Folytatjuk)

KÉGL ILDIKÓ

BAMBIPÖRKÖLT

Bogár, a szomorú szemű, láncra vert kutya nyüsztítve ugrált fekhelye, a rozsdás hordó körül. Nem üdvözölte túlságosan baráti módon az ijedt őzgidát, aki sután és zavarodottan botladozott a tyúktól mellett.

– Jaj, hát ne a tyúktólba, te szerencsétlen. Fogd meg, oszt vidd a lentibe, amibe a birka vót – kiabálta az asszony a rozsdás kutyaház mellől, és görbebotját a magasba emelte. – Te meg ne vonyíts, mert mingyán agyonütlek – mordult a puliszerű kutyára.

– Jó van az itten. Berakom ide, osztan majd áttesszük amoda sötétedéskor, ha a tyúkokat beterelejük – válaszolt a másik.

– Dehogyan van jól, ott mindenki lássa – mérgelődött.

– Nocsak, látogatójuk akadt?! – szólt a fiatal nő a szomszédjának, Gizinek, miközben a kapun keresztül bámulta a remegő, pöttyös állatot. Sosem látott még ilyen fiatal őzgidát. A megszeppent kis állat akkora lehetett, mint Bogár, a kopott szőrű, keverék kutya, és barna szemei is éppen olyan segítségkérően bámultak bele a galyasági világba. A nőt úgy lefoglalta a jelenet, hogy majdnem elfelejtette átadni a műanyag dobozt, amibe a csirkepörköltből megmaradt csontokat csomagolta.

– Bogárnak hoztunk egy kis uzsonnát – ocsúdott fel végül a nő, majd átnyújtotta a dobozt a drótkerítés fölött.

– Biztos hátul gyött be ez is. Ott ne – magyarázta Gizi, a szomszéd vénlány, és nagy, férfias kezével a kert végében álló virágzó almafa irányába mutatott. Megköszönte a csontokat, majd folytatta. – Kifordult a fődből az oszlop a hét elején, kirohadt. Oszt azóta így van kidőlve a kerítés. Megtámasztottam én a talicskával, de így is be szok gyönni az őz éccaka. Látom a nyomait. Múltkorjában meg a róka gyött be. Elvitt két japint is. A görcs álljon bele. Pont a két legnagyobbat. Pedig mennyi búzám vót nekem abba a két tyúkba – csóválta a fejét.

– Na, de ez a gidácska most igen jól tette, hogy begyött – mondta a nagydarab, gumicsizmás asszony, és hiányos fogazatával sejtelmesen a fiatal nőre nevetett. Bizonytalan, baljós érzés fogta el a nőt. Sarkon fordult, és épp indulni akart, amikor a kislánya, aki eddig szó nélkül figyelte a jelenetet, kérlelni kezdte:

– Anya, anya! Hadd simogassam meg. Kérlek... – nézett csillogó szürkészőld szemével anyjára a négyéves forma kislány.

– Nem szabad! – szólt a fiatalasszony a kislányához. – Nyugodjon csak meg szegényke, nézz oda, milyen zaklatott. Meg egyébként is, mintha azt olvastam volna, hogy eldobja magától az anyja, többé nem neveli, ha összefogdossuk – tette hozzá, s kislányáról a szomszédasszonyra nézett, mintha megerősítést várna tőle.

– Ha akarnak, győjjenek, oszt simogassák. Ezt már így se, úgy se neveli az anyja – mondta rezignáltan a gumicsizmás asszony, és sáros kezét a munkásnadrágba törölte.

– Na, jó, kukkantsunk be, holnap úgysem lesz rá idő, korán indulunk vissza a városba. De előtte át kell vennünk a cipőt, látod, hogy bokáig ér a sár.

– Mostan gyönnek vissza? Mert akkor addig nem megyek a patakra megmosni a csizmát.

– Jövünk! Jövünk, egy pillanat – szólt a nő, és megindult kislánya után, aki már a ház előtt csordogáló patak partjáról kiabált: béka, béka!

Az anya büszkén nézte a patakparton guggoló kislányt, aki egy ügyes mozdulattal kiemelte a rücskös hátú, nagy barna varangyot a vízből. Elmosolyodott, amikor arra gondolt, hogy ő biztos nem merné megfogni ezt a kövér békát. Jó érzéssel töltötte el, hogy a belvárosban nevelkedett lánya ilyen merész. Nézte megbabonázva a jelenetet: a porcelánbőrű, pisze orrú kislányt, aki rózsaszín ballonkabátjában a békának dudorászott, mielőtt visszaengedte a kristálytisza hegyi patakba. A kis patak vize olyan tiszta, hogy még a kövi rák is megélt benne, amivel manapság már nemigen találkozni máshol.

A völgyben rejtőző apró gömöri falvacska sok csodát rejtett, talán épp ezért ölelték olyan oltalmazón körül a hegyek, mintha elhatározták volna, elbújtatják a világ elől ezt a kis ékszerdobozt, s azt a néhány benne élő embert. Az évig ágaskodó hegyekből karsztvíz csordogált, ami a faluba érve patakka duzzadt, s ez a kristálytisza forrásvíz szelte ketté a kör alakú települést, mesekönyvbe illő elrendezést adva neki.

Erre az édeni környezetre mintha még a terméskövekből felépített, hófehérre meszelt parasztházak is büszkék lennének, amelyek szép tartással, egyenes gerinccel állnak a portákon. Már-már feketébe hajló, sötétbarna fatornácaik gyönyörű kontrasztot képeznek a fehérre meszelt falakkal. Némelyik tornácoszlopon még felfedezhető az ágascifra, az aprólékosan megmunkált derékszögű faragvány, amely az oszlopok tetejét díszíti. A lankás kerteket végigpásztázva egy-egy almafán megakadhat ugyan a

szemünk, de a szilvák egyeduralma megkérdőjelezhetetlen volt ezen a vidéken. Nemcsak a táj, de a falubeliek is olyanok voltak, mintha a vidéki életet bemutató tankönyv lapjairól léptek volna elő. Emlékszik, amikor egy kirándulás során rátaláltak a rejtőzködő zsákfalura, alig akartak hinni a szemüknek. Görnyedt hátú, ősz hajú asszony posztócsizmájában állt a kávás kút mellett, s bádogyödrében húzott vizet a kútról. Foghíjas öregember vitte a hátára kötött batyut, miközben bárányok bégettek, tyúkok kapirgáltak a kertek végében magasodó, monumentális nyitott csűrök körül. A földgáz, a vezetékes víz nemigen volt bevezetve ezekbe a házakba az ezredforduló idején sem. Kivételt csak az a néhány ház képezett, amit megüresedésük után városiak vásároltak meg hétvégi háznak. De nemcsak az ipari vívmányokat nélkülözte a zsákfalú, a kereskedelemnek sem igen volt nyoma. Bolt nem volt a hegyek közé zárt faluban, még kocsmá sem. Egészen elképesztően ötvöződött az érintetlen természet bája a szegénység farkastörvényeivel.

A városi nőt – miképp férjét és kislányát – egészen megbabonázta ez a világ, ami olyan időkről tudósított, amelyről azt hitte, rég letűnt már. Amikor csak tehették, itt töltötték a hétvégét. Pénteken este jöttek, vasárnap ebéd után aztán összekapoltak, és visszaindultak a városba. Most vasárnap is épp a csomagokat hordták le a kocsiba. Örült a nő, hogy kislánya minden figyelmét leköti az új játék, Móni – a zenélő póniló –, mert így elfelejtette a gidát, s az ígéretet, hogy majd ma is átmennek egy kis simogatásra. Legalább nem kell a trágyalében csatangolni indulás előtt – gondolta a nő. A tornác végéből egyébként is úgy látta, hogy nagy munkában van a szomszéd. Nem akarta zavarni. Mintha nyulat bontottak volna. El is csodálkozott rajta. Épp a minap mondta a szomszédasszony, hogy egy kicsit puffasztani kell még Szandokánt, egyetlen barna házinyulát, mielőtt nyúl paprikás lesz belőle.

Ilyen távolságból nem látta pontosan a szertartást, de azt igen, hogy a tyúktól melletti szilvafa alsó ágáról megnyúzott, rózsaszínű tetem lóg. A földön két hatalmas piros zománcedény, egy fehér lavór, Gizi kezében kés.

– Átszaladok a tojásbéjjel, meg a csontokkal. Ha megjövök, indulhatunk is – szölt férjének a nő.

– Jó napot! Csak a szokásos, meg egy kis tojásbéj – hadarta. – Dolgoznanak csak, ideakasztom a kerítésre – mondta, majd szeme a tyúkólra szegeződött, amiben vidáman ugrabugrált a barna tapsifüles. Csak állt bénán, mintha áramütés érte volna. Zavartan tekintett a szomszédasszonyra, aki avatott mozdulatokkal dolgozott. Épp az állat csigolyáit vágta el, szakszerűen elválasztva a gerincet a bordától.

– Jézusom! Azt hittem, nyulat bontanak... De hát ez – vett mély levegőt a nő – ez olyan kicsi volt még... , hús sem volt rajta...

– Hát mán hogyné lett vóna! Akkor minek vágtuk vóna le?

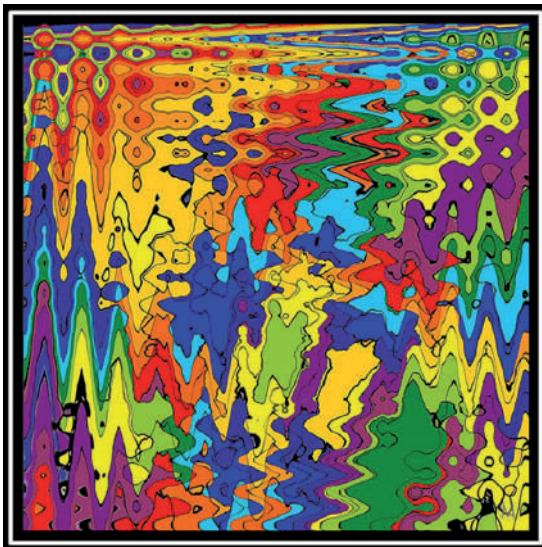
– Mennyi? Egy kiló? – kérdezte a nő enerváltan, és olyan halkán, hogy maga is elcsodálkozott, hogy meghallották.

– Megvót az három is – jelentette ki büszkén a szomszéd.

– Ha adnak, fogadd el – így mondják, nem igaz? – kelt Gizi védelmére nővére, majd halkán hozzátette: – Nem hizlalgathattuk, nem vót arra idő. Mán tegnap meg akartuk csinálni. Csak pont gyött maga is a kislyánnyal... Maguk rendesek, nem árulnak el bennünket, de az ilyennek híre megy, oszt még a végén elvették vóna tőlünk. Nem vagyunk mi rossz nép, mégis hogy beszéltek velünk a múltkor is azok a városiak. A kutyával vót baj, hogy láncon tarcsuk. Hát hogyné tartanánk láncon, mikor megabrikolja a tyúkot. Ezér nem szeressük mi az idegeneket. Mindig csak a felesleges okoskodásaikkal gyönnnek.

– Hát akkor viszontlátásra – hebegte a nő, és sietősen a kocsni felé indult.

A hegyek ma is ugyanolyan oltalmazón ölelték a falut, mint tegnap, a kis patak vize is ugyanolyan kristálytisza volt. Csak a szomszédasszony érvei zavarták meg az idillt. Még látta maga előtt az asszony tiszta tekintetét, még hallotta a hangfoszlányokat: „De hát teli hassal könnyű okoskodni! Nem igaz?”

CSONTOS MÁRTA

A SZENT ÉS A PROFÁN

Mircea Eliade nyomán

Ne jöjj ide közelebb, vedd le a te saruidat
lábaidról, mert a hely a melyen állsz, szent föld.
(2 Móz 3:5)

*Most súlyos pillanatok ideje
jön, elhomályosult a
világtükör, sötétiséggel
harcol a Nap.*

*Már nem tudod megidézni
a transzcendenciát, hiába
tűzted ki a szent karót,
üszkös lett az égő áldozat.*

*Az erdő lombja leégett,
megtestesült a rendezetlenség,
a szakrális teret benyelte
a hiány, kivéreztetted égi vágyaidat.*

*Maholnap már nem leszel.
Tartanod kell a távolságot.
Kerted vérző rózsalugasában
rejtőzve gyűlölöd magad.*

*Az ősi föld szent jelei
lángolnak a talpad alatt,
értékeid panoptikuma zárva,
újraszületned itt már nem szabad.*

EGY KÓBOR MACSKÁHOZ

*Vagy te árva, senki tulajdona,
vagy te mindenkié, akinél ott
a falat, nehéz madárszárnyak
húznak feletted, s a szent ünnep
színpadán nem fénylenek neked
a csillagok, nem adnak éteri
meleget. Neked a szőnyeg az
idegen küszöb előtt túl hideg.
Az ezüstös decemberi levegőben
szeretnél inkább halálhozó
bagoly lenni egy távoli, temető-
kerti ágon, szeretnél tollpihe
lenni, mely megpihen végleg
a súlytalan némaságon.
Neked már mindegy, mennyi
ajtót ráz meg a fagyos szél téli
éjszakákon, elnémultak feletted
a madarak, itt maradtál küszöb-
lakó a befalazott kétségbeesésben,
itt maradt lenyomatod, mint
egy eltévedt sóhaj gyengülő lázadáson,
beteljesült rajtad az isteni harag.*

NAGY TAMÁS

LELTÁR

A SZÁRNYPRÓBA ELŐTT

A 2022-es év kapcsán elsősorban Nemes Nagy Ágnes születésének századik évfordulójára gondolunk a magyar irodalomban. Azonban létezik egy másik – nem oly kerek – évforduló is: 110 éve született Örkény István. Ennek apropóján a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola alapképzésben végzős magyar nyelv és irodalom szakos hallgatói azt a kreatív feladatot kapták, hogy gondolják tovább, illetve egészítsék ki saját elképzeléseik szerint Örkény István *Leltár* című egyperces novelláját. E feladat széles körben ismert, az említett egyperces számos változatával lehet találkozni, azonban egyik műalkotás sem ugyanolyan, ahogyan ugyanabba a folyóba sem léphetünk kétszer. Az irányított szövegalkotás termékeny hatásával szembesülünk a szövegeket olvasva, amelyekben eltérő narratívák rajzolódnak ki. Korlát helyett mankóként funkcionált a megadott kiindulópont.

A novellák szerzői a következő főiskolai hallgatók: Balogh Izabella, Horváth Gabriella, Petruska Angéla, Seres Johanna. Balogh Izabella precíz mondatokkal dolgozik, amelyekben erős lírai hatás érezhető. A prózatöredékei pedig egy egységes elbeszéléssé formálódnak, reflektálva az örület sajátos jelenségeire. Horváth Gabriella nyers és vallomásos módon tematizálja egy toxikus kapcsolat utolsó stádiumát. Ehhez választ ügyesen egy körkörös elbeszéléstechnikát. Petruska Angéla a keresés színrevitelével próbál feszültséget teremteni novellájában, ahol egy eltűnt fiatal lány kerül a középpontba. Seres Johanna minimalista prózájával egy egészen hétköznapi tünő eseményt mutat be, amely műfajilag leginkább a napló benyomását kelti.

Az említett szerzők műalkotásai még szárnypróbálgatások, néhol érzékelhetőek a pályakezdőkre jellemző hibák, azonban megmutatták erőnyeiket is. Jelt ad most magáról a legfiatalabb – már a 21. században született – kárpátaljai generáció. Kívánom nekik, hogy sikerüljön megmaradniuk e rögzös pályán, hogy újra és újra megtapasztalják egy publikáció mámorító érzését, és az irodalom olykor leírhatatlan erejét.

ÖRKÉNY ISTVÁN

LELTÁR

dombos táj (zivatar után)

3 gomolyfelhő

1 halastó

1 gátórház

1 férfi (az ablakon kihajolva)

1 kiáltás

1 jegenyesor

1 sáros út

kerékpárnyom (a sárban)

1 női kerékpár

1 kiáltás (az előbbinél hangosabb)

1 pár szandál

1 szoknya (a szélben lobogva, a csomagtartót csapkodva)

1 milflőrmintás blúz

1 darab amalgámtömés (fogban)

1 asszony (fiatal)

1 kiáltás (még hangosabb)

új kerékpárnyomok

1 becsukódó ablak

csönd

BALOGH IZABELLA

2000. december 1-jén született Tiszabökényben. Tanulmányait a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Szakgimnáziumában végezte. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola végzős hallgatója magyar nyelv és irodalom szakon.

ŐRÜLET

Monotonitás

Mint parancsszóra vigyázz-ba állt katonák, úgy sorakoztak egymás mellett a fekete gomolyfelhők. Valószínűleg újra esni fog. Hazafelé tartottam a munkából. A megszokott egymásutániságból kiszakadva végre fellélegezhettem. Untam már ezt a tétlenséget, ami szürke fátyolt borított szememre az évek alatt.

Idegenség

Szeretem, amikor csak egymagam vagyok az autóban, és hangosan hallgatom a zenét. Ilyenkor végiggurulok azokon az ismeretlen útszakaszokon, amelyek egykor tiszta utat mutattak emléktáram sűrű alagútjában. Ma már ez a dombos táj is éppen olyan távoli és ismeretlen, mint minden, ami körülvesz. Ez is ugyanolyan halastó, mint a késsel színezett tavak többsége az iskolai kontúrjaimban.

Várakozás

– Jó estét. Milyen volt a napja? – kérdezte a nő. A megszokott milflőr-mintás blúzában volt.

Arca kedves volt és mosolygós, tekintetem fürkészte. Nem igazán figyeltem arra, amit mondott. Elhaladtam a gátórház mellett, de le kellett lassítanom, mert fennakadás volt az ott dolgozók miatt.

Észrevétel

Ekkor egy férfi – talán a munkáltató – hajolt ki az ablakon üvöltve:
– Basszátok meg, nyomorult banda! Semmit nem lehet rátok bízni!
Továbbhaladva befordultam a Jegenyesor nevű utcába. Kiáltást hallottam, de azt gondoltam, csupán távoli visszhang, a „nyomorult bandára”

kiáltozó férfi számonkérésének hamis dallama csendült fel újból. Nem szerettem ezt a sáros mellékutcát, legfőképp az eső okozta károk miatt. Egy kerékpárnyom. Kettő. Három. Sok. Mintha megannyi választási lehetőség rajzolódna ki előttem. Az egyik előre halad, a másik eltér balra, a harmadik jobbra. Ez nem az én utam. Ezek bejárt utak. Más valakik kerékpárnyomai a jövő bizonytalanságában.

Kiáltás, az előbbinél hangosabb.

– Beszedte a gyógyszereit? Ma kissé nyugodtabbnak tűnik, mint tegnap – mondta a milflórmintás blúzt viselő nő.

Nem válaszoltam. Hozzátettem még valamit az előbbi mondandójához, de elvonta a figyelmem ronda fogszuvasodása, ami mosolyával rendre kivillant.

Áldozat

Különös, ez a sáros utcácska okozza a legnagyobb bosszúságot, mert hát utána nekem kell vacakolnom az autómosással. Pedig nem is őt kellene bántanom. Rá csupán a fájdalomait sirató felhő terhe rakódott. Nem tehet róla, a körülmények öltöttek rá palástot undorító salak formájában.

Utazás

Kiértem az utált szakaszról a főútra, és haladhattam a megszokott tempóban. Kicsit talán gyorsabban is. Egy nő egy kerékpáron, a forgalommal szemben. Egy pár élettelen szandál az aszfalton, szolgálatát megunva elhagyta gazdáját.

Órület

A fekete gomolyfelhők, mint bajtársak nehéz időkben, úgy kapaszkodtak egymásba. Mintha összetartásukkal előbbi állításom akarnák megcáfolni: „Mi nem ugyanúgy a természet körülményeinek vagyunk alárendelve? Mi nem akarunk színskálánk legkékebbjében pompázni?” Bánatukat elsírva újra könnyítettek terheiken. Csepp. Zápor. Zivatar.

Egy nő sárba vésett útja megszakadt. Egy kiáltás szaladt végig még utoljára a kijelölt életút medrében.

– Nem hallotta ezt a szörnyű kiáltást? Maga nem?! – kérdeztem kétségbeesetten.

A nő becsukta a rácsokkal díszített ablakot, majd szokásos mosolyával így felelt:

– Ugyan, kedves, én nem hallottam semmiféle kiáltást.

SERES JOHANNA

2000. május 11-én született Péterfalván. Tanulmányait a Péterfalvai Kölcsey Ferenc Középiskolában kezdte, majd a Péterfalvai Református Líceumban érettségizett. Közben a Péterfalvai Ifjúsági Művészeti Iskolát is befejezte. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola végzős magyar nyelv és irodalom szakos hallgatója. Szabadidejében szívesen készít dekorációkat, szeret utazgatni, és érdeklődik más kultúrák iránt. Jövőbeli célja lehetőség szerint Kárpátalján maradni, és hasznos tagja lenni az itteni magyar közösségnek.

NYOMOK A SÁRBAN

Ültem a szobámban, odakint nagy volt a zivatar. Miután elcsendesedett, friss levegőre vágytam. Imádom az eső utáni illatot. Kinyitottam az ablakot, vettem egy nagy lélegzetet, majd az égre tekinttem. Nem tisztult ki. A megmaradt három gomolyfelhőből ismét szemetelni kezdett az eső. Végigpásztáztam a dombos tájat, a szemben lévő halastavat és a gátórházat. Kiáltásra lettem figyelmes, a jegenyesor felől jött. A fák takarásában csak egy kerékpárnyomot láttam a nagy sárban. Azután egy női bicikli viharzott el a kiáltás irányába. A hang egyre erősödött. A nő milflőrmintás blúzt, szoknyát és szandált viselt. A szoknya a gyors tekerés közben úgy lobogott, mint egy vihar tépte zászló. A kerékpár egy kőnek ütközött, és a fiatalasszony a földre bukott. Valami kieshetett a szájából, rágónak vagy tömésnek tűnt. Újabb, még hangosabb kiáltások irányából egy tetőtől talpig sáros kisfiú lépett elő. Anya, anya – ordította. Rengeteg kerékpárnyom, a hangzavarra mindenki odacsődült. Felsegítették az asszonyt, és hazamentek. Egy kis falu jelentéktelen eseményének szereplői: sáros kisfiú, aggódó anya, sikoltozások, fenyegető nyomok a sárban, becsukódó ablak, és ismét csönd.

PETRUSKA ANGÉLA

2001. január 6-án született Beregszászban. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpát-aljai Magyar Főiskolán tanul magyar nyelv és irodalom szakon. Szabadidejében szívesen olvas irodalmi műveket és nyelvészeti kutatásokat egyaránt.

AZ ELTÚNT LÁNY

Egy nyári délelőtt nagy zivatar zúdult a dombos kis tájra. A vihar miatt a szép jegenyesorból kidőlt néhány fa, ezért nehezen járható volt az út. Egy férfi, aki a dombon lakott, kíváncsian kihajolt az ablakon, hogy megnézzé a zivatar okozta károkat. Éppen arra ment egy fiatalasszony, és azt kérdezte:

– Elnézést, nem látott erre egy lányt?

– Nem, hölgyem, nem láttam – felelte a férfi.

– Azért köszönöm – válaszolta a nő, akit Erzsinek hívtak.

– Vigyázzon magára, mert gomolyfelhők gyülekeznek, és feltámadt a szél is – szólta a férfi.

Erzsi tovább ment, és a messzeségből egy kiáltást hallott:

– Segítség!

Azonnal sietett a hang után, amennyire csak bírt. Sáros úton ment végig, amíg egy halastóhoz nem ért. Kicsit pihegett a fáradságtól, de rögtön indult is tovább, és a halastótól nem messze egy gátörházat vett észre. Reménykedett benne, hátha lesz ott valaki, aki tud segíteni a keresésben. Bekopogtatott, és Tóth Béla, az ör nyitott ajtót:

– Jó napot kívánok! Mi járatban van erre?

– Jó napot! Épp az unokahúgomat keresem, Annamarit. Elszökött otthonról, és hallottam a kiáltását, valahonnan innen jöhetett.

– Én is hallottam, annak akarok utánajárni. Menjünk, keressük meg.

A pocsolás úton egy biciklinyomra bukkantak, az erdőtől nem messze pedig egy női kerékpárra. Ezután az előbbinél is hangosabb kiáltásra lettek figyelmesek.

– Segítség!

A kiáltás után Erzsi és Béla is gyorsabban szedték a lábukat. Útban az erdőhöz egy pár szandált találtak, Erzsi kétségbe esve ismerte fel unokahúga szandálját, erős szél támadt. Mentek tovább, és egy milflőrmintás blúzt találtak, a fiatalasszony rosszul lett, sírni kezdett. Egy szoknyát is

megpillantottak, a szélben lobogott, egy kocsi csomagtartóját csapkodta. Erzsi felismerte a felcser autóját:

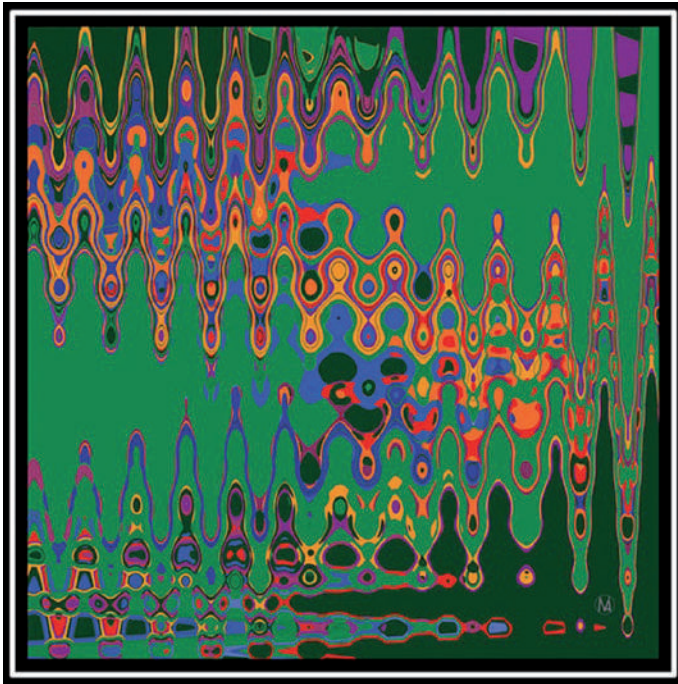
– Nem lesz semmi baj, ahogy látom, ez itt a felcser kocsija, biztos ő is hallotta a kiáltást, és ki akarta deríteni, honnan jött – mondta az ör.

Egyszerre még hangosabb kiáltás zendült fel:

– Segítség!

Mikor az erdőbe értek mind a ketten, újabb kerékpárnyomok tűntek fel. Észrevettek egy kunyhót, ahonnan a kiáltás jöhetett, és benyitottak. Erzsi unokahúga egy széken üldögélt. A felcser és a lány barátnői voltak mellette, akik szintén felfigyeltek az erdőből jövő kiáltásokra, és a rövidebb úton érkeztek. Annamari azt mondta, azért szökött el és dobálta szét útközben a ruháit, hogy azt higgyék, megsérült. Mindezt csupán azért, mert Erzsi megsértette őt.

A kíváncsian nézelődő férfi becsukta az ablakot. Az utcában hirtelen csönd lett.

HORVÁTH GABRIELLA

2001-ben született Szernyén. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola magyar szakos hallgatója. Művészetkedvelő, szabadidejét általában olvasással tölti.

NYITOTT ABLAK

Egy kiáltás: „Segítsenek!” Aztán egy még hangosabb: „Nem az én hibám, már nem tudtam fékezni!”

– Az istenit! Várj, becsukom az ablakot, nem hallok semmit. Jó, igen, most csönd van, hallgatlak, édes.

Te is olyan férfi lettél, aki az ablakon kihajolva bámulja a milflőrmintás blúzokat és miniszoknyákat, amit minden második arra járó nő visel. A szoknya a szélben lobogva csapkodta a csomagtartót. Azt hitted, nem veszem észre. Egyre sárosabb az út, amiben az elején még visszatükröződött az arcunk: a gátórház jutott eszembe, mindig oda szaladtunk, ha esett. Most nincs hova bújni, folyamatosan cikázik felettünk három gomolyfelhő, egyre sötétebbek, egyre vészjóslóbbak (talán sokkal több van, de nincs kedvem számolgatni). A halastóra se figyelsz, nemhogy rám, pedig a kedvenc kerti elfoglaltságod volt, minden nap ettetted a halakat, gyakran tisztítottad a vizet. Mára büzzel és döglött halakkal teli. Olyan, mint a kapcsoltunk, amiben én vagyok a döglött hal, te meg a bűz.

Hazaérsz a munkából és rám vigyorogsz, kivillan ocsmány fogsorod, benne az amalgámtömés. Mintha nem tudnám, hogy az a pár magassarkú mindennap betopog az irodádba. Nem is akartam férjhez menni. Mit keresek egy elbaszott házasságban? Mindenki úgy néz rám, mint egy boldogtalan, keserű nőre. És igazuk is van. Ez a belső kiáltás egyre nagyobb csöndet szül. Várok. Olyan vagyok, mint egy zivatar utáni dombos táj, kerékpárnyom a sárban. Átgázoltak rajtam.

– Milyen napod volt?

– Csak a szokásos.

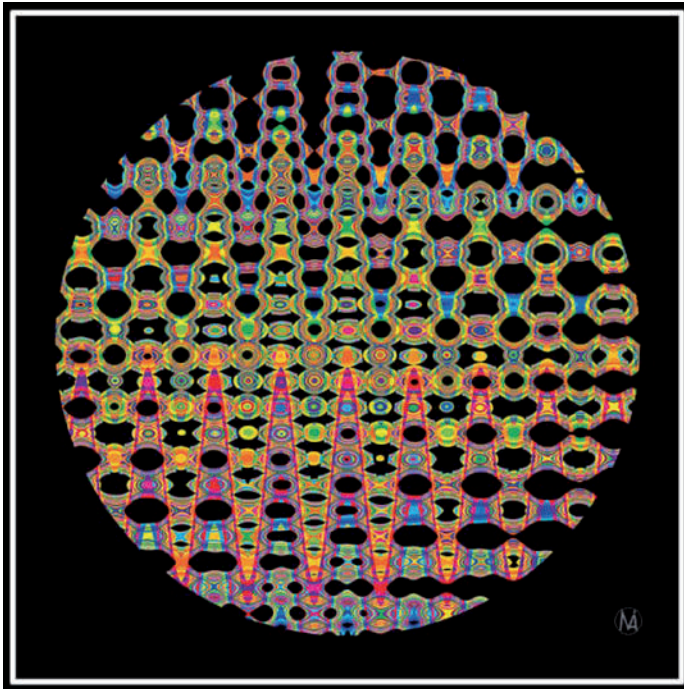
– Az irodában minden rendben?

– Eléggé elfáradtam, jól esne nekem is egy forró tea.

Hát, igen, fárasztó lehet napi ki tudja hányszor megdugni a titkárnőt. Ennél elcsépeltebb félrekefélést... Kreatívabbnak hittelek. Összeszorítom a fogam: ez a kiáltás hangosabb az előbbinél, de még mindig hallgatok.

- Persze, drágám, azonnal viszem azt a kurva teát.
- Micsoda?
- Semmi, elmegyek itthonról.
- De a tea. Mindegy.

Ahogy kértem az emberekkel teli utcára, undor fogott el, de kevésbé erőteljes, mint a lakásban. Hirtelen egy női kerékpár gurult mellém: a szomszéd volt, az az álszent piccsa. Mosolyogva köszönt, majd megkérdezte, hogy vagyok, mintha érdekelné. „Semmi közöd hozzá” – mondtam érzéketlenül. Ez a válasz legalább letörölte a bárgyú vigyort a képéről. A házunk előtt ágaskodó jegenyesort figyeltem, ezek a fák is folyamatosan a titkaidat susogják. Egyre inkább csak a váláson járt az eszem. Talán tényleg egyedüllétre születtem, nem arra, hogy bukdácsoljak az emberi kapcsolatok kikövezett, bokaficamító útján, ahol újra és újra kitöröm a nyakam. Hányszorosan vagyok élőhalott? Ezeknek a gondolatoknak a hálójában hirtelen már nem számított semmi. Kiléptem az úttestre. Aztán jobbra néztem: fény, dudaszó.

KOVÁCS SÁNDOR

MUNKÁCS HÁNYATOTT SORSÚ MAGYAR EMLÉKEI I.

A MUNKÁCSI VÁR EZREDÉVES EMLÉKMŰVE

A dualizmus korszaka és a boldog békeidők, amint az egész ország életében, úgy a munkácsi vár sorsának alakulásában is nagy változást hoztak. Az országgyűlés 1891. december 9-i ülésén Thaly Kálmán ellenzéki képviselő, történész a honalapítás ezredik évfordulójának megörökítésére maradandó emlékművek állítását vetette fel. A honatyák által 1896. május 17-én elfogadott VIII. Törvénycikk szentesítette tíz emlékmű felépítését. A három budapesti mellett a hét vidéki millenniumi emlék egyik helyszínének a munkácsi vár bástyáját jelölték ki.

1896. július 19-ét, az alapkövetétel napját Munkács teljes díszben várta. Az ünnepi misét a vár alatti csillagsáncban felállított kápolnasátorban Firczak Gyula munkácsi görögkatolikus püspök celebrálta. A mise a munkácsi nőegylet zászlajának felszentelésével zárult. Az ünnepi viseletbe öltözött nép nagy odaadással hallgatta Erdély Sándor igazságügyi miniszter lelkesítő beszédét. A miniszter külön kiemelte az itt élő nemzetiségek és felekezetek egyetértését, egymás iránti tiszteletét.

Ezután a helyszűke miatt – na meg, mivel az 1848-as szabadságharc utáni időktől a vár büntetésvégrehajtó intézményként funkcionált – a díszvendégek és az ünneplő tömeg egy kiválasztott része felmentek a várba. A fellegvár északkeleti kiszögellésére, a Hajdú-bástyára, oda, ahonnan a legszebb panoráma

Divald Károly felvétele. Dr. Thaly Kálmán Az ezredévi országos hét emlékoszlop története. Wigand F. K. Könyvnyomdája, Pozsony, 1898.

táru a Vereckei-szoros bejáratára. Itt került sor az ünnepélyes alapköletételre. Az alapköben elhelyezett alapító okmány szövege önmagáért beszél:

MAGYAR ÁLLAM

I. FERENC JÓZSEF

ŐCSÁSZÁRI ÉS APOSTOLI KIRÁLYI FELSÉGÉNEK URALKODÁSA

és losonci báró Bánffy Dezső miniszterelnöksége alatt 1896-ban ezeréves fennállásának emlékét ünnepelvén, a törvényhozás az isteni Gondviselés kegyelmét és a magyar nemzet államfentartó erejét tanúsító történelmi tény örök emlékezetére, Thaly Kálmán országgyűlési képviselő kezdeményezésére elrendelte, hogy az ország hét pontján: a munkácsi várhegyen, a brassói Czenk ormán, a nyitrai Zoborhegyen, a dévényi vártetőn, Pusztaszeren, Zimonyban és Pannonhalmán az utódok hazafiai kegyeletének egy-egy maradó jele allittassék föl, ez az emlékmű, amelynek alapkövét Erdély Sándor magyar királyi igazságügyi miniszter az országgyűlés tagjainak, Lónyay Sándor Bereg vármegye főispánjának, a vármegyei hatóságnak s nagyszámú ünneplő közönségnek jelenlétében 1896. évi július 19-ik napján tette le, s amely mű Berczik Gyula műszaki tanácsos terve szerint készült, hivatva van megjelölni e sok vérrel áztatott szirtfokot, mely a bölcs és dicső honalapító Árpád vezérlete alatt a beszkidék erdős bércein át nagy munkával beköltözött ősök seregének az új hazában első pihenőhelye, első erőssége s az évszázadok lezajlásával az alkotmányért vívott súlyos harcok korában a szabadságnak ősilég védett vára, utolsó bástyája vala mindenkor; dicsőséges Magyarország zivataros történetében.

TE PEDIG EMLÉKKŐ
ÁLLJ ITT AZ IDŐKNEK VÉGEZETÉIG
ÁLLJ, MIG A HAZA ÁLL.

Az okmányt aláírása után az alapköbe helyezték, majd azt a már részben megépült emlékműbe illesztették. Az előkelőségek ünnepélyes kalapácsütésekkel hitelesítették a készülő emlékművet. Ezt követően Kiss Áron, a Tiszántúli Református Egyházkerület 82 éves püspöke megható imában áldotta meg az alapkövet.

A fényes ünnepség résztvevői aligha sejtették, hogy a haza és az emlékmű sorsát megpecsételő Trianon alig negyedszázad múlva a magyarság tragédiájának fátylaként borít be mindent.

Berczik Gyula műépítész tervei alapján a vár 12 m magas északkeleti bástyájának átlagban 2,5 m vastag falát részben elbontották, és a várhegy kiszögellésére

az eredeti bástyához vörös téglából egy új építmény csatlakozott. Ez szolgált az emlékmű alapjául. Vaskorláttal körülvett teraszából emelkedett ki az almási mészkőből (*a korabeli újságok szerint, Matl Péter szobrász állítása szerint viszont stüttöi*) épült, 6 m magas, domborművekkel ékesített, várra emlékeztető díszes alsó része. A négy sarkán emelkedő bástyatoronyszerű kiképzés hangsúlyossá tette az emlékmű másik alkotó részének magasztos voltát. A középpontban emelkedő négyzetes alaprajzú karcsú, négyoldalú csonka gúla formájú obeliszk tetejét az ország legnagyobb madara ékesítette. Bezerédi Gyula szobrász alkotása egy kiterjesztett szárnyú, kb. 3,5 m fesztávolságú, csőrében szablyát tartó vörösréz turulmadár volt. (*Egyes leírások szárnyainak fesztávolságát eltulozva közel 5 m-re teszik.*) A 33 m magas emlékmű (*némely forrásban 24 m*) építése 3 hónapig tartott. 1896. október 23-án a magyarság ősi jelképe strázsaként állt a honfoglalók szent útvonala felett, hirdette első pihenőjük színhelyét, és fogadta a napkelet felől az országúton vagy vasúton a nagy Magyar Alföldre érkezőt.

A munkácsai vár az ezredévi emlékművel egy régi képeslapon. A szerző gyűjteményéből.

Az ezredéves emlékmű egy börtön területén minden emberben rossz érzéseket váltott ki. Megszüntetését még jóval az emlékmű alapkövének letétele előtt több politikus is szorgalmazta. Végül Erdély Sándor igazságügyi miniszter az 1896. szeptember 29-én keltezett 56788. számú rendeletben

intézkedett a munkácsi várban működő büntetés-végrehajtási intézmény év végéig történő felszámolásáról. Az ősz folyamán a foglyokat más börtönökbe helyezték át. 1897-ben a Pénzügyminisztérium 393 859 aranykoronáért megvásárolta a munkácsi várat, és karbantartásával Bereg vármegyét bízták meg. Az emlékmű hivatalos átadására 1897. május 13-án került sor.

TRIANON UTÁN

A Csehszlovákiához csatolt Munkács ékessége szúrta a magyarelles új funkcionáriusok szemét. 1924. december 17-én a cseh hatóságok levették a turulmadarat, majd elbontatták az emlékoszlopot is. R. Vozáry Aladár a *Munkács* című lap 1924. december 28-i számában *Elszállt a turul...* címmel szívbe markolóan írta le a szomorú eseményt:

„Ködös nap volt környékünkön is december 17-e. A turul csőrében e napon már nem volt ott a kard, azt már előbb kivették. Délután a lenyugvó nap sugarai áttörtek a ködön s bearanyozták az állványbörtönbe zárt turult. Az oszlop körül emelt állványon minden hang és szó nélkül dolgoztak a munkások. Sem dal, sem fütty, mely a munkát kísérni szokta, nem hallatszott. A vár, mint az utóbbi időben mindig, nem hivatalos és nem katonai személyek előtt zárva volt. A falu utcái is üresek voltak, csak az ablakokból nézték a sváb gazdák, mi történik fenn a várban.

Délután fél három óra körül járt az idő. A turulnak kőkockába ragadó karmait elfűrészelték. Az oszlop tetején hosszas erős munka után egyszer csak megmozdult a turul. Az emberkezek megmozdították, kimozdították helyéről. Lánc, kötél, a rabság szimbólumai vették körül s aztán parancs és utasítás szerint leeresztették a földre. Nem hangzott továbbra sem egyetlen hangos szó sem. Azoknak bensejében, akik ott voltak, sirt a lélek, zokogott a szív. Fájt nagyon, fájt kimondhatatlanul, ami történt. Az állványon dolgozó s magukat most nemzetközieteknek valló őslakó munkások keblében is minden nemzetköziség ellenére fájoan dobbant meg valami, amint hozzáérték a turulhoz, amint leeresztették a leláncolt magyar vasmadarat. És egy távolabb eső faluban megszólalt a lélekharang. Valakinek lelke ugyanakkor szállt vissza az egek Urához...

Az oszlop teteje üresen maradt. Csak a karom kapaszkodott erősen a kőkockába. Másnap az is lekerült a vár egyik sáncába. A turult a városi katonai raktárba szállították és a hét végére eltűnik az oszlop felső részének minden nyoma, csak a talapzat marad helyén...

Most már örülhetnek azok, kiknek szemét, lelkét, gondolatvilágát bántotta a turul. Az oszlop és a turul nem zavarja tovább senki érzését. De azok, akik lebontását és eltávolítását sürgették és elhatározták, nem végeztek alapos munkát. Mert még mindig ott van a vár; amely a multra emlékeztet. Ha a multat s annak minden emlékét el akarják temetni és pusztítani, bontsák le a várat, szedjék szét a várdombját, fordítsák új irányba a Latorca folyását, tüntessék el a várat koszorúzó hegyeket, mert ezek mind, mind a multra emlékeztetnek.”

A későbbi felvételeken jól látszik, hogy csupán a vörös téglából készült alépitmény maradt a helyén.

AZ EMLÉKMŰ KÖVEI

Az elbontott emlékmű köveinek sorsáról először a 2000-es évek elején Medveczky Miklós (1930–2007) festőművész személyes közléséből szereztünk információt. Elmondta, hogy ezekből a kövekből Ungváron egy emlékmű, nevezetesen a későbbi Marx-emlékmű épült. Ezt követően, kutatva a korabeli sajtót, rábukkantunk a nem mindennapi események leírására. Az anyaországhoz történt visszatérés utáni időszakban a *Kárpáti Híradó* 1941. május 8-i számában Zatlukál Elemér történész-régész tette közzé: „A munkácsi vár fokán emelt millenáris Turul-emlékművet, amely az ezeréves Magyarország dicsőségét hirdette majdnem négy évtizeden keresztül, a túlhajtott cseh sovinizmus 70.000 koronás költséggel lebontotta.

A büszke Turul lábát elfűrészelték, az emlékoszlop köveit pedig a várhegy déli lejtőjén gurították garmadába. A kövek ma is ott hevernek a vároldalon, reliefköveit pedig még a csehek a tisztikaszinóba vitték virágágydísznek. Itt persze nem a legkíméletesebb bánásmódban volt részük, mert a magyar arctípusokat ábrázoló domborműveket megcsonkították, hol az orra, hol az álla van vandál módon leverve mindegyiknek. Hogy a további rongálástól megóvassanak ezek az értékes emlékművek, az elmúlt évben a katonai parancsnokság Munkács városának adta át további megőrzés végett. A büszke Turul pedig, átfűrészelt lábakkal és puszkagolyóktól átlukasztott szárnyakkal még ma is ott fekszik a munkácsi vár udvarának egyik félreeső helyén. Még csoda, hogy a csehek ezt is végképpen meg nem semmisítették.”

Sikerült felkutatni az akkori események egészen szurreális alakulását.

Ungváron a cseh uralom idején a Nagy Háborúban elesett hősök tiszteletére emlékművet szerettek volna állítani. Az ungvári szoborbizottság

elképzelése azonban állami támogatásban nem részesült. 1934 márciusában az is kiderült, „*hogya a "szoborbizottság" a gyűjtőívről kifejejtette a magyar szöveget, majd ezt a hibát később úgy korigálta, hogy az emlékműre rávezetette a magyar szöveget is.*

A cseh sovinizta politika azonban még ebben a kérdésben sem ismer emberi és nemzetiségi szolidaritást.

Megtudtuk, ugyanis, hogy az emlékmű felállításának háttérében politikum húzódik meg és egyes körök azt akarják, hogy a szobor ne a világháboruban elesett hősök emlékéét szimbolizálja, hanem a szabadságharcban elesett hősök emlékére állitassék fel, ami azt jelenti, hogy a legiókban küzdött és elesett bajtársak hősiességét hirdesse az az emlékmű, melynek felállításához a magyarságtól is kérnek anyagi támogatást.” – írta a Kárpáti Magyar Hírlap 1934. március 25-i számában.

A tervezett emlékmű körüli huzavonáról a *Kárpáti Híradó* fentebb idézett cikkében olvashatunk: „*A Turul-madár (a munkácsi Millenniumi Emlékműről van szó – KS) köveinek azonban érdekes története van. A cseh megszállás alatt 1936-ban (helyesen 1934-ben, vagy még korábban – KS) Ungváron bizottság alakult abból a célból, hogy a világháboruban elesett hősök emlékére Ungváron emlékművet állítsanak föl. Ez a bizottság többször összejött és végül is arra a megállapodásra jutott, hogy egy ilyen nagyszabású emlékmű fölállítására elegendő pénzzel a bizottság nem rendelkezik. Végre is – tudjuk már, hogy kinek az indítványára –, azt határozták el, hogy a munkácsi várban lebontott millenáris emlékmű köveiből volna célszerű az emlékművet fölállítani. A bizottság érintkezésbe lépett a cseh katonai parancsnoksággal, hogy a lebontott emlékmű köveiből bizonyos mennyiséget engedjen át a fölállítandó emlékmű céljára és fuvarozzák azt át Ungvárra. A cseh katonai parancsnokság a bizottság kérésének eleget tett és katonai autókon Ungvárra szállította a kiválasztott köveket.*

Az átszállítás után a hősök emlékművének fölállítását azonnal meg is kezdték az Egán Ede-téren és 1937. március 7-én meg is történt az ünnepélyes alapköletétel. (Az alapköletétel a sajtótudósítások szerint 1934. május 6-án volt – KS). A hősök emlékműve szépen el is készült és ennek ünnepi fölvatási idejét is kitzűték már, amikor váratlanul kitört a „botrány“ és a fölvatásból nem lett semmi.

Az történt ugyanis, hogy az ungvári cseh államrendőrségnél szolgálatot teljesítő egyik rendőrfelügyelő, aki Kárpátalján a legvadabb cseh sovinizta volt, éktelen lármát csapva, igen erélyesen tiltakozott a cseh hazafiak nevében a fölvatás ellen, mondván, hogy olyan kövekből, amelyek az ezeréves

Magyarország dicsőségét hirdették, ők nem emelhetnek emlékművet. El is érték céljukat, mert az emlékmű fölavatása véglegesen elmaradt.

Ez történt a csehek alatt még az ártatlan kövekkel is, gyűlöltek ők mindent, ami magyar, vagy ami még a legtávolabbi vonatkozásban is volt a magyarsággal. Elszállott a Turul a munkácsi vár fokáról, de visszatér, ha a köveket újra föllálitjuk és újra fészket rak az oszlop tetején az újabb ezer évre.”

Ungváron az új emléket hivatalosan az Elesett Hősök Emlékművének nevezték el, avatását pedig 1934. október 28-ra tervezték. 1918-ban, ugyanezen a napon alakult meg a független cseh állam, azaz a prágai Nemzeti Bizottság ekkor nyilvánította magát a csehszlovák állam kormányává, és jelentette be a cseh tartományok elszakadását a Monarchiától. Végül, amint az a cikkből kiderül, a csehek az emlékművet nem avatták fel.

Az anyaországhoz történt visszatérés után, 1941 szeptemberében elbontották Ungváron (*a mai Puskin téren*) a csehek által emelt Tyrš-oszlopot, valamint a Masaryk-emlékmű megmaradt talapzatát is (*a mai Petőfi téren*). A Masaryk-szobrot ugyanis 1938 októberében a csehek a magyarlakta területek kiürítése során leszerelték és elszállították. Az Egán Ede téri fel nem avatott emlékművet azonban meghagyták. Erről a *Kárpáti Híradó* 1941. szeptember 21-i száma így írt: „*A harmadik cseh emlékmű, a fölavatásra nem is került cseh „hősi emlék“, amelyet az Egán Ede-téren a csehek felvidéki „hősies“ bevonulásának megörökítésére építettek.*

[...]az Egán Ede-téri emlékmű lerontása és eltávolítása tárgyában később határoznak. Ezt az emlékművet ugyanis a csehek Munkácsról ideszállított kőanyagból építették és amint kiderült, a kövek a munkácsi milleniumi emlékmű anyagából származnak, amelyet a milleniumi emlék helyreállítása céljából rövidesen visszaszólítanak Munkácsra. A visszaszállítás kérdésének rendezéséig az emlékmű helyén marad.”

Tehát a kövek várták az eredeti emlékműbe való visszatérésüket. Sajnos a háborús helyzetben erre nem került sor. Az emlékmű a szovjet korszakban árván, elhagyatottan várta sorsának alakulását.

A teret valamikor az 1950-es években Marx Károlyról nevezték el. Valerij Pagyak egyetemi tanár egyik internetes bejegyzéséből megismerhetjük az emlék további sorsát. A szovjet műemlékvédelmi hatóság 1976-os regisztere szerint: a faragott mészkőből készült emlékművet az 1930-as években a konstruktivizmus szellemében állították, alkotója ismeretlen. Az emlékművet 1948-ban felújították. Helyi műemlékké 1970-ben nyilvánították. Tehát valószínűleg ettől az évtől lett hivatalosan Marx-emlékmű. Az emlékmű egyenes hasáb alakú posztamensének

alapja 1,53 m oldalhosszúságú négyzet. Erre került a szabályos négyoldalú, csonka gúla formájú obeliszk. A teljes emlékmű magassága 5,2 m. Homlokzati oldalára egy 80 cm átmérőjű, Marx Károlyt ábrázoló rézveretű dombormű, Ivan Garapko (Harapko?) szobrászművész alkotása került.

A rendszerváltás után a teret újra Egán Edéről nevezték el, az emlékművet törölték a védett emlékművek listájából, majd később eltávolították az obeliszkről Marx domborművét. Így a millenniumi emlék kövei szomorúan álltak a tér forgatagában. A Nagy Háború 100. évfordulójának idején magyar állami támogatással felújították, és a háború befejezésének centenáriumára háromnyelvű táblával hősi emlékműként 2018. január 30-án avatták fel.

A lerombolt turul Munkácson maradt köveinek egy másik része – Matl Péter szobrászművész személyes közlése alapján – még szovjet időben is a várhegy alatt hevert. A munkácsi szobrász azt is kiderítette, hogy azok elkalódott részét a környező lakosok felhasználták az otthonaikban. A lakosok által használhatatlannak tartott, formázott kövek közül néhányat sikerült megmentenie. Megtudta, hogy a cseh tiszti kaszinóban hanykolódott relief kövek a szovjet korszakban a *Zelenhoz* nevű városi kertészet udvarára kerültek.

Nos, ilyen regénybe illő utóélete lett az ezredévi emlékmű köveinek.

A VÖRÖSRÉZ TURUL

És a turulnak mi lett a sorsa?

Kérdzhetnénk joggal. Elmondhatjuk, nem kevésbé kalandos és tragikus.

A turul is nehezen vészelt át a cseh korszakot. A Magyar Távirati Iroda (MTI) 1924. december 12-én a *Slovenski Vichodra* hivatkozva arról tudósított, hogy a turul helyére az anyagát felhasználva szárnyát próbálgató sólyom kerül.

A millenniumi emlékmű köveiből a csehek által Ungváron épített, de fel nem avatott emlékmű a szovjet időben Marx-emlékműként funkcionált.

A szerző felvétele.

A Pesti Hirlap Képes Mellékletében 1938. december 21-én közölt felvételen jól látszik a turul részletgazdag, művészi kidolgozása. A csőrében a szablya csonkja arra utal, hogy azt nem kivették, hanem lefűrészelték, esetleg letörték.

Kobály József neves történész megtalált írásos dokumentumokra hivatkozva tudni véli, hogy a cseh hatóságok a turul elhelyezésének ügyében hivatalosan fordultak a munkácsi Lehoczky Múzeumhoz. A múzeumigazgató, Jankovich József azonban elhárította ezt, mondván: nincs megfelelő terek annak elhelyezésére.

A Prágai Magyar Hirlap 1925. augusztus 12-i számában arról írt, hogy a leszerelésnél megsérült rézmadarat kovácsműhelyben javították ki: „A munkácsi vár millenáris emlékoszlopáról 1924. december 17-én a vörösrézöntvényű hatalmas Turulmadarat csak úgy tudták leszedni, hogy a Turulnak a kőkockába ragaszkodó karmait elfűrészelték. Így a Turul több helyen megsérült. A katonai raktárba elhelyezett Turult most reparálásra kiadták egy munkácsi őslakó kovácsmesternek, ki nagy gonddal igyekszik a magyar legendás idők szent madara öntvény másának sebeit behegeszteni. Sokan járnak megtekinteni a kovácsműhelyben (kovácsműhelyben – KS) lévő Turult, melynek szépsége

csak most látszik a közelből igazán. Kézimunka az egész, több mint 2 mázsza fulyu (súlyú – KS) és 3 m. átmérőjű kiterjesztett szárnyu Turul, melyet oly erőszre készítettek, hogy még egy újabb ezredévig sem birt volna vele az idő, ha az ember nem rombolta volna ki helyéről. A Turul nyaka, törzse és különösen bal szárnya tele van puszkagolyótól eredő lyukakkal. A Turul pár nap múlva elkészül s aztán viszik Magyarországba.”

Sátoraljaújhely városa a tervezett Szár-hegyi emlékhelyre (1934. július 1-én itt avatták fel a 100. Országzászlót, 1936. október 4-én pedig megnyílt a ma is meglévő Magyar Kálvária) az elárvult turulmadarat szerette volna megszerezni. Az MTI 1930. május 15-i tudósításából tudjuk, hogy: „A külügyminisztérium útján érintkezésbe léptek a csehszlovák hatóságokkal, akik hajlandóknak mutatkoztak a Turul-madár kiadására, ha a költségeket a magyarok meg fizetik. A költségek fejében 146 571 cseh koronát kértek s mivel erre a nagy költségszámlára hosszabb ideig nem kaptak választ, most azzal a kérdéssel fordultak Sátoraljaújhelyhez, hogy mennyit hajlandó a város fizetni az emlékmű megszerzéséért, mert ha sürgős választ nem kapnak, ugy a Turul madarat elárverezik. A város ugy határozott, hogy jelenleg nincs módjában nagyobb áldozatot hozni. Minthogy azonban az egész magyarságot érdeklí az ezredéves emlékmű megmentése, a miniszterelnököt kéri fel, hogy az állam szerezzze meg az emlékművet, amelynek felállításáról és gondozásáról majd a város fog gondoskodni.”

A turul Magyarország nem szerezte meg, s így nem került Sátoraljaújhelyre. Több forrásban is elterjedt a turul beolvasztása. Ezek téves híresztelések voltak, az 1938-as visszacsatolás után a vörösréz madár még a munkácsi vár udvarán volt. 1938–39-es magyar filmhíradós felvételek és több, a kis magyar világból származó fénykép igazolja, hogy ha megcsúfoltan is, de a turul még meg volt. Sőt, 1943-ban fényes ünnepség fontos szereplőjévé lépett elő. Ekkor a várban országra szóló megemlékezésen méltatták Zrínyi Ilona születésének 300. évfordulóját.

A turul kapcsán Popovics Béla munkácsi helytörténész a 2000-es években végzett kutatásokat. Sikerült információt szereznie egy azóta elhunyt idős asszonytól, akinek a szovjet bevonulást követően a házában vörös katonákat szállásoltak el. A háziasszony ezektől a katonáktól tudta meg, hogy egyik feladatuk volt a turul feldarabolása és elszállítása. A frígyesfalvi vasgyárba vitték és beolvasztották. Anyagából szovjet katonai jelképek készültek, többek között a város főterén 1945. szeptember 2-án felavatott emlékmű ötágú csillagos díszítése is.

A munkácsi milleniumi emlékmű tehát, sajnos hasonlóan a másik négy – országgyűlési határozattal felépült (Zobor-hegyi, dévényi, Cenk-hegyi, zimonyi), de Trianon miatt a határokon túlra szakadt – ezredéves emlékműhöz, az új hatalmak magyarellenes pusztításának esett áldozatul.

AZ EMLÉKMŰ ÚJJÁÉLEDESE

Az emlékmű utóéletének tisztázásában nagy segítségünkre volt a Munkácsy-festménygyűjteményéről közismert, a Latorca-parti városból származó, ma az USA-ban élő üzletember, Pákh Imre, amit neki ezúton is megköszönünk. Édesapja, Pákh Sándor (1907–2011) Munkácson született. A cseh világ idején sírköüzeme és fuvarozó vállalkozása volt, majd két testvérel autójavító műhelyt is üzemeltetett. A szovjet megszállás után megannyi sorstársával őt is lágerbe hurcolták. Hazatérését követően a bútorgyárban autószerelőként dolgozott, de magánvállalkozóként sírköveket is készített. 1974-ben kisebbik fia, a fentebb már említett Imre, házassága révén Amerikában telepedett le. 1977-ben követték őt szülei is, majd a másik fiú, az ifjabb Sándor is. A család az új világban megtalálta számításait, vállalkozásaik sikeresek voltak. A szülőváros iránti tiszteletből 1991-ben idősebb Pákh Sándor a rászoruló munkácsiak számára segélyalapítványt hozott létre, anyagilag támogatta a várost, különösképpen a munkácsi magyarságot. A családot Munkácson nagy tisztelet övezte és övezi, idősebb Pákh Sándorról 1997-ben utcát neveztek el.

A szülővárosát rajongásig szerető Pákh Sándor hosszú időn át arról ábrándozott, hogy a vár fokára egyszer visszakerül a turulos emlékmű. Gyűjtötte a milleniumi emlékművel kapcsolatos anyagokat, a budapesti levéltárból megszerezte a tervrajz másolatát. Matl Péter elmondásából tudjuk, hogy az 1990-es években ő informálta a hazalátogató Pákh Sándort, hogy hol található a turul emlékmű legértékesebb, megmaradt darabjai. Pákh Imre személyes közlése ezt megerősítette, sőt elmondta, hogy a lefűrészelt, kőbe markoló karmokat az Ortmann család mentette meg az enyészettől, s tőlük került az édesapjához. Ma a karmok Pákhék magyarországi otthonának a díszei. Az emlékmű dekoratív talapzatának három megmaradt relief köve, ami korábban a cseh tiszti kaszinóban volt, szintén Pákhék tulajdonába került. Ezeket idősebb Pákh Sándor testvére családi házában az udvarába szállították.

A karmok. Pákh Imre felvételei.

Az apa szorgalmazására, Imre fia finanszírozásában, Sándor fia koordinálásával és a Pákh Sándor Alapítvány megvalósításában 2007 nyarán, a régi helyén megkezdődött a milleniumi emlékmű újjáépítése. Bár az eredeti tervrajz birtokukban volt, végül mégis egy új emlékmű építése mellett döntöttek. Ezt az emlékművet ifjabb Pákh Sándor és Angyalossy Sándor munkácsi főépítész tervezte, kivitelezése pedig Jaroszlav Lanyo építész nevéhez fűződik.

Az új alépítmény a korabeli emlékmű egyetlen megmaradt árkádjához csatlakozik. Ebből emelkedik ki az eredetivel nem megegyező, de ugyancsak szép külsőt kapott, egyenes vonalvezetésű alkotás. A 14 m magas emlékmű két részre tagolt. Az alsó, 2,5x2,5 m-es négyoldalú hasábszerű részébe beépítették az eredeti emlékműből megmaradt, Pákh által megmentett három reliefkövet. A felső, szabályos négyoldalú csonka gúla formájú oszlop teteje 1x1 m. Erre került a turul. A turulmadár nem a kiváló munkácsi szobrász, Matl Péter munkája, aki egyébiránt jó kapcsolatokat ápol Pákhékkal, ezt mi sem bizonyítja jobban, minthogy a szülők amerikai síremlékét is ő készítette. A turul Mihajlo Beleny kárpátaljai szobrászművész alkotása. Beleny munkája nem a korábbi madár kópiája. A bronzmadár az eredetinel nagyobb lett, szárnyainak fesztávolsága megnövekedett, és így az alkotás

legnagyobb kiterjedése eléri az 5,5 m-t. A turul a több mint 2 m hosszúságú és 80 kg súlyú kardot nem a csőrében, hanem a karmai között tartja. 2007 decemberében a kijevi *Arzenál* gyárban öntötték bronzba. A több különálló, belül üreges részt a kiöntés után összehegesztették. A több mint 800 kg súlyú bronz turulmadarat 2008. március 5-én helikopter segítségével emelték a helyére. Hatalmas csavarokkal rögzítették a talapzathoz, majd a csavarokat levehetetlenné téve igyekeztek biztosítani az emlékmű örökkévalóságát.

A márciusi nemzeti ünnepre tervezett avatási ünnepséget a vereckei emlékmű felavatása kapcsán mesterségesen gerjesztett magyarellenes hangulat miatt elhalasztották. Az emlékművet 2008. április 18-án minden nagyobb előzetes beharangozást mellőzve, szűk körben, de kellő ünnepélyességgel és méltósággal avatták fel. Hajlott korára való tekintettel idősebb Pákh Sándor Amerikából nem vállalhatta a fásztzó utazást Munkácsra. Így a kezdeményező a megvalósult álmát csupán videófelvevételeken és képeken láthatta. Az avatáson többek között jelen voltak: Lengyel Zoltán megbízott munkácsi polgármester, Semjén Zsolt, a magyar Kereszténydemokrata Néppárt elnöke, a Magyar Köztársaság Ungvári Főkonzulátusának konzuljai, a történelmi egyházak püspökei. Az avatáson a Vitézi Rend tagjai egyenruhában álltak díszőrséget.

Az avatási ünnepségről a *Kárpátalja* című lap 2008. április 25-i számában tudósított: „*Lengyel Zoltán megbízott munkácsi polgármester köszöntötte a megjelenteket. Mint fogalmazott, jelentős események helyszíne lehetett az elmúlt években a munkácsi vár a Pákh családnak köszönhetően, akik igen sokat tettek a műemlék-épületegyüttes fejlesztéséért. Rámutatott: a turul olyan jelentős történelmi eseményekre emlékeztet, mint amilyen a magyarság honfoglalása volt. Az emlékmű mostani helyreállítása a történelmi igazságosság helyreállításának pillanata, a turul ismét eredeti helyén áll – hangsúlyozta a szónok. A millenniumi emlékmű immár a Zrínyi Ilonát és a kis Rákóczi Ferencet, valamint a Korjatovics fejedelmet ábrázoló emlékművekkel együtt ismét a város és a vár díszje lehet – mondta végezetül Lengyel Zoltán. [...]*

Pákh Imre köszöntőjében tolmácsolta édesapja, a New Yorkban élő, s idén immár életének 101. esztendejében járó idősb Pákh Sándor üdvözlését, aki az emlékmű helyreállításának kezdeményezője volt. „Ezzel az avatással az ő álma válik valóra” – hangsúlyozta a szónok. [...]

„Egy létszámában kis nép számára nincs megmaradási esély, csak akkor, ha minden tagjában benne él a magyar kultúra és a magyar történelem; annak a tudata, hogy érdemes és büszkeség ehhez a néphez tartozni” – fo-

galmazott ünnepi beszédében Semjén Zsolt, a magyar Kereszténydemokrata Néppárt elnöke. Mint mondta, a turul a magyar nemzet élni akarásának a szimbóluma: lerombolták, de újraépítették. Egyben annak a bölcsességnek a jele is az emlékmű, hogy nem irányul senki ellen, hangzott el.”

A beszédekert követően Lengyel Zoltán, Semjén Zsolt és Pákh Imre együtt leplezte le az emlékművet, majd azt Spányi Antal székesfehérvári római katolikus megyéspüspök és Majnek Antal, a Munkácsi Római Katolikus Egyházmegye püspöke szentelte fel. Gulácsy Lajos, a Kárpátaljai Református Egyházkerület nyugalmazott püspöke áldást mondott az emlékműre, és hangsúlyozta a békesség, a megértés és a szeretet fontosságát: *„Ez a turulmadár nem az ellenségeskedést jelenti, hanem éppen a békességet, hogy hagyjuk abba a háborúságot, és legyünk testvérei egymásnak.”*

Az avatáson Fásy Ádám, a magyarországi könnyűzenei élet közismert személyisége egy alkalmi verssel köszöntötte az emlékmű visszaállításának ösztönzőjét, idősebb Pákh Sándort. Az ünnepséget a beregszászi származású, Németországban élő Benza Györgyi, művésznevén Georgina von Benza operaénekesnő a *Himnusz* eléneklésével zárta.

Az ünnepségről beszámoló *Kárpátinfo* (2008. április 23.) megkérdezte az emlékmű-építető Pákh Imrétől, hogy mit üzen a turulmadaras emlékmű felállítását ellenzőknek. Az üzletember így válaszolt: *„Nekik kellő alázattal, megfelelő határozottsággal azt mondanám, hogy a történelmet nem lehet átírni. A történelemkönyveket persze igen, és sokan művelik is ezt a nem éppen dicséretes dolgot... a magyarság több mint ezeregyszáz esztendeje itt él a Kárpát-medencében. Ez ténykérdés. Mint ahogy az is, hogy ezen a vidéken évszázadokon át békésen éltek a különböző nemzetiségek. Talán nem véletlen, hogy márciusban, amikor Jusczenko elnök*

*Az újjáépített ezredévi emlékmű.
A szerző felvétele.*

az USA-ban járt, magas kormánykitüntetést adományozott nekem, külön megköszönve azt a munkát, amit a Kárpátalján élő népek egymáshoz való közeledése, egymás kultúrájának a megismerése érdekében kifejtettem. Számomra ez a vélemény irányadó. Én azt mondom, hogy a turulmadár az a közös jelkép, amely mutatja az itteni népeknek az utat Európa felé.”

Azóta a fellegrvárban az emlékműhöz vezető kijáratot táblákkal jelölték. A feltámadt Turul-emlékmű nemcsak a magyar turisták kedvelt zárandokhelye, hanem szívesen keresik fel a vár különféle nemzetiségű látogatói is. Eszünkbe jutnak R. Vozáry Aladár idézett cikkének záró sorai: „*És kell jönni időnek, mikor belátjátok, hogy kár volt a turult leszedni, az emlékoszlopot lebontani. Jönni fog idő, mikor belátjátok, hogy csak az az ország lehet boldog, nagy s hatalmas, melyben mindenki érzését, minden nép emlékeit tiszteletben tartják.*”

DUPKA GYÖRGY

„ÉN ISTENEM, A KERESZTET VÁLLAINKRÓL VEDD LE!”

TRAGIKUS SORSÚ KÁRPÁTALJAI GULÁG-ELÍTÉLTEK,
MÁRTÍROK PANTEONJA, 1944–1970

II. rész

„Igazán csak azok halnak meg, akiket elfelednek.”

3.) A IV. UKRÁN FRONT ÍTÉLŐSZÉKEI 1944–1945-BEN

Az NKVD-különítmények, a SZMERS kémelhárítók a 4. Ukrán Front Katonai Tanácsa és a bosszúálló kárpátaljai kommunisták aktív közreműködésével 1944 novemberében – a katonaköteles magyar férfiak internálása után – megkezdték a menekülést elvető, jóhiszemű polgárok letartóztatását, akik különböző tisztségeket viseltek a Horthy-korszakban.

Majdnem mindegyik meghurcolt személy esetében a vád: tevékeny harc a munkásosztály és a forradalmi mozgalom ellen; részvétel ellenforradalmi szervezkedésben; ellenforradalmi propaganda és szovjetellenes agitáció; a nemzetközi burzsoázia, a hódítókkal való kollaborálás, német és magyar katonai akciók segítése, kémkedés, diverzió, hadifoglyok bújtatása, háborús bűnösség stb. segítése.

A 4. Ukrán Front Ungváron tevékenykedő ítélszékei: a 8. Légideszant Hadsereg Bírósága; a 18. hadsereg 128-as hegyivadász gárdahadosztályának ítélszéke; a 38. hadsereg törvényszéke.

A kárpátaljai patrióták feljelentésében, az elfogatóparancsra történt letartóztatásában, házkutatásban és kihallgatásban, a jegyzőkönyvek és a nyomozati anyagok összeállításában, a büntetőeljárás és más kényszerintézkedés elindításában a 4. Ukrán Front NKVD-csapatái (a 88. Kárpáti Határőr Ezred egységei), a SZMERS Katonai Kémelhárítási Csoportfőnökségének parancsnokai, osztályvezetői, nyomozói, vizsgálói és kihallgatótisztjei vettek részt.

A felsorolt akciók irányítói és végrehajtói: **Kovalcsuk** vezérőrnagy, a 4. Ukrán Front SZMERS Katonai Kémelhárítási Csoportfőnökségének parancsnoka; **Kazancev** őrnagy, a 4. Ukrán Front SZMERS Katonai Kémelhárítási Csoportfőnöksége 1. osztályának vezetője; **Mescserjakov** alezredes, a 4. Ukrán Front SZMERS

Katonai Kémelhárítási Csoportfőnöksége 4. osztályának vezetője; **Vaszilevszkij** gárdaszázados, a 4. Ukrán Front SZMERS Katonai Kémelhárítás 1. Gárdahadsereg 4. osztályának munkatársa, vizsgálója; **Gluhov** százados, a 4. Ukrán front SZMERS Katonai Kémelhárítási Parancsnoksága 4. osztályának munkatársa.

A vádiratok előkészítői, felterjesztői között volt **Satrov** igazságügyi alezredes, a 8. Légi Hadsereg katonai ügyésze és **Scsur** igazságügyi őrnagy, a 8. Légi Hadsereg katonai ügyésze.

A szabadságvesztő és a halálos ítéletek, vagyonekbobzás kiszabásában aktívan közreműködött: **Mjasznyikov A.** igazságügyi vezérőrnagy, a 4. Ukrán Front Haditörvényszékének elnöke; **Filonenko A.** igazságügyi gárdaőrnagy, a 8. Légi Hadsereg Haditörvényszékének elnöke.

Az aktákból azt is megtudjuk, hogy a halálos ítéletek jóváhagyásával, a kegyelmi kérvények elbírálásával a Szovjetunió Igazságügyi Népbiztossága, és a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának Elnöksége foglalkozott. Valójában a halálos ítéleteket a 4. Ukrán Front Katonai Tanácsának vezetői hagyták helyben. Az aláírók közt gyakran szerepel **Petrov Ivan** hadseregtábornok és **Novikov** vezérőrnagy, hadseregparsnók, a 4. Ukrán Front Katonai Tanácsa tagjának a neve.

A kivégzéseket Ungváron hajtották végre **Limar** őrnagy, a 4. Ukrán Front SZMERS Katonai Kémelhárításának parancsnoka és **Dubrovskij** ezredes, a 4. Ukrán Front SZMERS Katonai Kémelhárításának parancsnokhelyettese irányításával.

3.1.) MAGYAR, NÉMET ÉS RUSZIN VÉRTANÚK

A felsorolt szovjet hadbírók 1944–1945 között az alaptalanul megvádolt 46 ártatlan magyar ember, köztük nők ügyével foglalkoztak, és a lakosságot is megrémisztő, kemény ítéleteket hoztak. Eddig feltárt okmányok, akták alapján a koncepciók pereket levezető vérbírók tizenkét meghozott halálos ítéletből 9 férfit kivégeztek, három főt kegyelemben részesítettek.

1945 január-augusztusa közt halálra ítélt és kivégzett személyek névsora

s/sz	Név	Szül.	Lakhely	Foglalkozás	Kivégzés napja	Rehabilitáltak
1.	BENDA Kálmán	1883	Beregszász	mérnök, felsőházi tag	1945.I.25.	
2.	BENCS Lajos	1905	Huszt	iparos	1945.I.?	
3.	BALOG (Bolyog) Mihály	1882	Beregrákos	gazdálkodó	1945.I.09.	1992

4.	FRANZ József	1908	Beregnagyalmás	gazdálkodó	1945.I.09.	1992
5.	JANUTA Péter	1912	Nagylucska	tanító	1945.I.21.	1992
6.	JÁNOSI Kálmán	1883	Munkács	vegyigyár mestere	1945.I.09.	1992
7.	KATONA Sándor	1911	Munkács	köztisztviselő	1945. VIII.21.	1992
8.	vitész LÉNÁRT Máttyás	1884	Ungvár	közéleti személyiség	1945.I.24. (?)	1970
9.	MUCSICSKA Ivan	1894	Munkács	tanító	1945.I.30.	1992

A 4. Ukrán Front 8. Légideszant Hadseregének Bírósága első halálos ítéletét **Balog (Bolyog) Mihály** beregrákosi gazdálkodó ügyében hozta meg. 1944. december 28-án golyó általi halálra ítélte. 1945. január 9-én kivégezték. 1992-ben rehabilitálták.¹

Azon a napon két honfitársunkat lőtték agyon. Az egyik a munkácsi körzethez tartozó beregnagyalmási **Franz József (Joszif Filippovics)** német nemzetiségű gazdálkodó. A másik, 1945. január 5-én halálra ítélt áldozat a munkácsi **Jánosi Kálmán**, a helyi vegyigyár vezető mestere volt. Őt 1992-ben szintén rehabilitálták.²

Franz József tragikus sorsát a következő levéltári okmányokból ismerhetjük meg. 1944. december 27-én az NKVD-csapatok Vörös Csillaggal Kiténtetett 88. Kárpáti Határőr Ezredének egysége letartóztatta és a SZMERS-tisztek kihallgatták. **Satrov** igazságügyi alezredes a 8. Légi Hadsereg katonai ügyésze a rendelkezésre álló iratok alapján megindította ellene a büntetőeljárást. A tényállás szerint **Franz József** „a községben működő népi milícia képviselőivel szembeni elégedetlenségének adott hangot, és még ugyanazon napon, 1944. 07. 24-én 17:00 órakor, amikor a portája előtt elhaladt a népi milícia képviselője, elővette a házában rejtgetett magyar gyártmányú puskát, és az udvaráról néhányszor rálőtt vele az utóbbira, a terrorista cselekmény azonban tőle független okok miatt nem valósult meg.

Franz ezen kívül a határőr csapatok általi őrizetbe vétele során ellenállást tanúsított, és Makusev vörös katonára ütést mérve tetteleg bántalmazta.

Tekintettel arra, hogy fenti magatartás alkalmas az Oroszországi Szovjet Szövetségi Szocialista Köztársaság Büntető törvénykönyve 19-58-8. sza-

¹ RIZO, I. 2003. 169.

² RIZO, I. 2003. 782.

kaszába ütköző bűncselekmény megállapítására, az Oroszországi Szovjet Szövetségi Szocialista Köztársaság Büntetőeljárás törvénykönyvének 95-96. szakaszai alapján meghoztam az alábbi határozatot:

Franz József (Joszif Filippovics) ellen az Oroszországi Szovjet Szövetségi Szocialista Köztársaság Büntető törvénykönyvének 19-58-8. szakaszába ütköző bűncselekmény miatt büntetőeljárás megindítását...³ rendelte el a 8. Légi Hadsereg katonai ügyésze.

A vizsgálat lefolytatásával **Scsur** igazságügyi őrnagyot, a 8. Légi Hadsereg katonai ügyészét bízta meg, aki 24 órán belül köteles lezárni a vizsgálatot.

A 4. Ukrán Front Haditörvényszéke – **Mjasznyikov** vezérőrnagy elnöklétével – golyó általi halálra ítélte. Az 1944. december 30-án keltezett, és a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének és a Szovjetunió Igazságügyi Népbiztosságának címzett kegyelmi kérvényében büntetésének enyhítését kérte. Itt olvasható indoklása: *„Nem vagyok a Vörös Hadsereg ellensége, a feleségem is orosz, és négy gyermekem van. Részeg voltam, és nem tudtam, mit teszek. Soha többé nem csinálok ilyet. Még egyszer kérem, hogy kegyelmezzenek nekem.”⁴*

A halálraítélt „szigorúan titkos” periratához⁵ csatolták **Filonyenko A.** igazságügyi gárdaőrnagy, a 8. Légi Hadsereg Haditörvényszéke elnökének a tényállást ismertető kísérőlevelét *„a legsúlyosabb ítélethozatalról.”⁶* 1945. január 3-án a 4. Ukrán Front Katonai Tanácsa részére az előterjesztést **Mjasznyikov A.** igazságügyi vezérőrnagy, **Izrailjan V.** igazságügyi ezredes, a 4. Ukrán Front Haditörvényszékének elnöke katonai ügyész fogalmazta meg. A periratok alátámasztásával a 8. Légi Hadsereg Haditörvényszéke nevében kérték az Oroszországi SZSZSZK Btk. 19-58-8. szakaszába ütköző bűncselekmény elkövetése miatt kiszabott halálos ítélet jóváhagyását.⁷

³ A Nemzetbiztonsági Szolgálat Kárpátaljai Igazgatóságának Archívuma, F. 7, ügyiratszám: 5449-sz, p. 1 Eredeti. Gépirás

⁴ 1944. december 30-ai ügyirat: A golyó általi halálra ítélt Franz J. P. kegyelmi kérelme. Ukrajna Nemzetbiztonsági Szolgálat Kárpátaljai Megyei Igazgatóságának Archívuma, F. 7, ügyiratszám: 5449-Sz, p. 52. Eredeti, Kézírás (Franz J. kérelme. Egyéb – Gépirás).

⁵ Melléklet okiratai: A 00234-1944. számú ügy periratai, 51 oldal, ítélet-másolat, kegyelmi kérelem.

⁶ 1944. december 31-ei ügyirat: A 8. Légi Hadsereg Haditörvényszéke elnökének kísérőlevele a golyó általi halálra ítélt Franz J. P. büntetőügyének perirataihoz. Ukrajna Nemzetbiztonsági Szolgálat Kárpátaljai Területi Igazgatóságának Archívuma, F. 7, ügyiratszám: 5449, p. 53. Eredeti. Gépirás.

⁷ 1945. január 3-ai ügyirat: A 4. Ukrán Front katonai ügyészének felterjesztése a Front Katonai Tanácsának Franz J. P. golyó általi halálát kimondó ítéletének jóváhagyása tárgyában. Ukrajna Nemzetbiztonsági Szolgálat Kárpátaljai Területi Igazgatóságának Archívuma, F. 7, ügyiratszám: 5449, p. 54. Másolat. Gépirás.

1945. január 4-én a 4. Ukrán Front Katonai Tanácsa határozatot hozott **Franz József** ellen hozott halálos ítélet jóváhagyásáról, mely „*elrendeli azonnali végrehajtását.*”⁸ A határozatot **Petrov Ivan** hadseregtábornok, **Novikov** vezérőrnagy, a 4. Ukrán Front hadseregparancsnoka, a 4. Ukrán Front Katonai Tanácsának tagja, valamint az igazságügyi százados, a 4. Ukrán Front Haditörvényszékének titkára (olvashatatlan aláírás) írta alá.

Az akta utolsó irata 1945. január 10-én keltezett. Ebben **Mjasznyikov A.** vezérőrnagyot, a 4. Ukrán Front Hadbíróháza elnökét **Franz József** halálos ítéletének végrehajtásáról értesítik. **Dubrovskij** ezredes, a 4. Ukrán Front SZMERS Katonai Kémelhárításának parancsnokhelyettese, **Limar** őrnagy, a 4. Ukrán Front SZMERS Katonai Kémelhárításának parancsnoka a következőket írta: „*Tájékoztatásul közöljük, hogy a Légierő Hadbíróháza 1944. 12. 30-án kelt, Franz Josef Filippovics elítélt halálbüntetését elrendelő ítéletét 1945. január 09-én Ungváron végrehajtották.*”⁹

Franz Józsefet (1908–1945) a rendszerváltozás után, a hatályos Ukrán törvények értelmében 1992-ben rehabilitálták.¹⁰

Bencs Lajos¹¹ (apja Bencs József) huszti iparost a 4. Ukrán Front Hadbíróháza a Szovjetunió Belügyi Népbiztossága 1945. január 11-én kelt 0016. számú parancsa értelmében bűnösnek találta és halálra ítélte. Ugyanezen a napon kegyelmi kérvénnyel fordult a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsához halálos ítélete enyhítése ügyében. Az ítélet végrehajtásáról nincs adatunk.

Olekszij Korszun¹² közlése szerint Bencs Lajos kegyelmi kérvényének¹³ eredeti példánya a büntetőjogi iratok között az N.o K-110270 alatt található, amelyek 1990-ben átkerültek a Vlagyimiri Nemzetbiztonsági Szolgálat Vlagyimiri Területi Igazgatóságának Archívumába (Vlagyimir, Oroszország).

⁸ 1945. január 4-ei ügyirat: A 4. Ukrán Front Katonai Tanácsának határozata a Franz J. P. ellen hozott halálos ítélet jóváhagyásáról. Ukrajna Nemzetbiztonsági Szolgálat Kárpátaljai Területi Igazgatóságának Archívuma, F. 7, ügyiratszám: 5449, p. 55. Másolat. Gépirás.

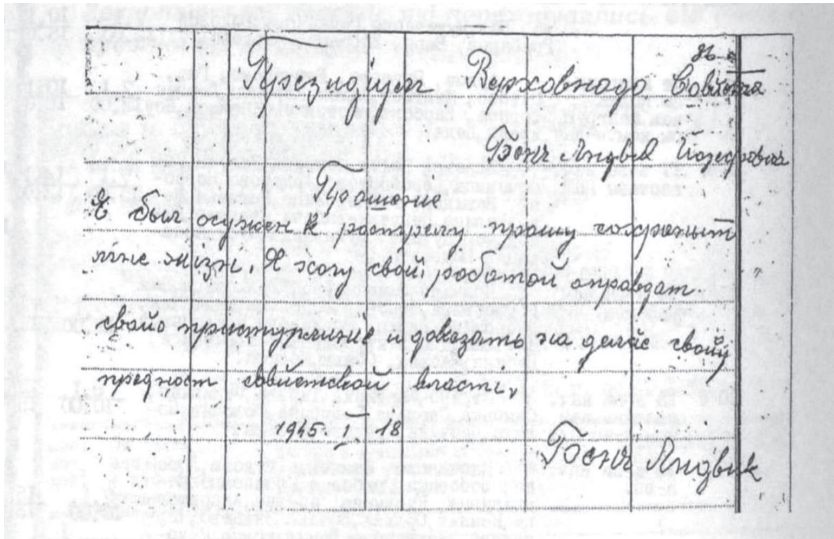
⁹ 1945. január 10-ei ügyirat: a 4. Ukrán Front Hadbíróháza elnökének értesítése Franc J. P. halálos ítéletének végrehajtásáról. Az Ukrán Biztonsági Szolgálat Kárpátalja Területi Igazgatóságának Irattára F. 7, ügyiratszám: 5449, p. 57. Eredeti, Gépirás.

¹⁰ RIZO, I. 2003. 711.

¹¹ Bencs Lajos 1905-ben született, magyar nemzetiségű, a kárpátaljai Huszton élt, magyar állampolgár volt, középfokú végzettséggel rendelkezett. Mielőtt a SZMERS letartóztatva volna, Huszt város kereskedelmi-iparos egyesületének a vezetője volt.

¹² Kiemelés a magyar nyelvre lefordított kéziratból: *A kárpátaljai magyarok és németek internálása és deportálása 1944 és 1955 között. Levéltári iratok és anyagok.* Szerkesztette és összeállította: Olekszij Korszun. Uzshorod (Ungvár), Ukrán Országos Állami Kárpáti Kiadó 2012. 432.

¹³ Történelmi Gyűjtemények Őrzési Központja – Fond 425 p – Opisz 1. Cpr. 10. Ark. 94.

Bencs Lajos kegyelmi kérvényének másolata

A ruszin értelmiség több jeles képviselője közül kegyetlenül meghurcolták a nagylucskai **Januta Péter** tanítót és a munkácsi **Mucsicska Ivan** oktatót. Az előbbit 1945. január 19-én, az utóbbit 1945. január 21-én ítélték halálra. Janutának 1945. január 21-én, Mucsicskának pedig 1945. január 30-án oltották ki az életét. Büncselekmény hiányában őket is 1992-ben rehabilitálták.¹⁴

Az NKVD-SZMERS tisztogatásának első beregszászi áldozata **Benda Kálmán** (Beregszász, 1883. febr. 5. – 1945. jan. 25.) vízügyi főmérnök, az Árvízmentesítő Társulat főmérnöke, Bereg megye közigazgatási és törvényhatósági bizottságának tagja, a Magyar Országgyűlés felsőházának tagja, a Bereg Megyei Kaszinó elnöke volt.

Főhadnagyként harcolt az első világháborúban az orosz és román fronton. Signum Laudis kitüntetést és német II. osztályú Vaskeresztet kapott.

1919-ben a Tanácsköztársaság hatóságai letartóztatták, többedmagával Tiszaújlakra hurcolták. A román megszálló hadsereg szabadította ki.

Ő kezdeményezte még a '30-as években a Vérke szabályozását, és az ő irányítása alatt készült el a várost kettészelő, fehér terméskövel kikövezett folyómeder. A cseh uralom éveiben elnöke volt a Podkarpatská Rusi (azaz Kárpátaljai) Magyar Kultúregyesületnek, a Beregmegyei Kaszinónak, részt vett

¹⁴ RIZO, I. 2003. 782, 516.

a Csehszlovákiában működő Egyesült Magyar Párt munkájában, a Tiszaháti Magyar Fogyasztási Szövetkezet, a Tiszaháti Magyar Bank, a Magyar Internátus Egyesület megszervezésében. Beregszász visszatérése után 1939-ben beválasztották Bereg vármegye közigazgatási és törvényhatósági bizottságába, a megye negyedmagával az Országgyűlés felsőházába delegálta.¹⁵

Benda Kálmánt 62 éves korában, 1944 novemberében tartóztatták le. A 4. Ukrán Front 8. Légi Hadsereg háromtagú rögtönítélő hadbírósa koholt vádak alapján Ungváron halálra ítélte. 1945. január 25-én lőtték tarkón. Beregszászi házát¹⁶ elkobozták, családja pedig kénytelen volt elhagyni szülővárosát, és Magyarországra menekült.

Nevét felvésték a Szolyvai Emlékparkban 2016. december 7-én felavatott, a magyar felsőházi tagok és képviselők vértanúságát megőrkítő *Emlékkeresztre*. A Beregszászéért Alapítvány (kuratóriumi elnök: **Dalmay Árpád**) tiszteletére 2021. november 19-én emléktáblát állított a beregszászi Európa–Magyar Ház emlékfalán. A tábla bronz domborműve **Lengyel Tibor** kiváló nyíregyházi szobrászművész alkotása.

¹⁵ A Beregszászi Magyar Gimnázium története 1864–1989. Témafelelős: dr. Lator László. Szerkesztette: Benda István, dr. Orosz László. Magyarságkutató Intézet, Budapest, 1990. 224. Tárolt változat: https://kisebbssegkutato.tk.hu/uploads/files/olvasoszoba/magyarsagkutataskonyv-tara/A_beregszaszi_magyar_gimnazium_tortenete.pdf

¹⁶ A beregszásziak a későbbiekben Benda Kálmán házát emléktáblával jelölték meg, ahol kivégzésének időpontja tévesen van feltüntetve.

Az emléktáblát a Szolyvai Emlékparkbizottság nevében Tóth Mihály elnök és Dupka György felelős titkár leplezték le

Az ungvári **vitéz Lénárt Mátyás** közéleti személyiséget az Ung-parti városban székelő katonai törvényszék 1945. január 24-én az USZSZK büntető törvénykönyvének 54-2., 54-4., 54-11., 54-13. cikkelye alapján golyó általi halálra ítélte. 25 évvel halála után a Prikarpatszka katonai körzet ügyészége rehabilitálta. A hozzátartozók tudomására hozták: téves ítélet alapján végezték ki. Sírja ismeretlen. Nevét a Szolyvai Emlékpark ungvári márványtáblájára felvésték.

A harmadik munkácsi áldozat **Katona Sándor** köztisztviselő. Őt már a 2. világháború befejeződését követő tizenharmadik napon, 1945. május 22-én agyonlövetésre ítélték. Megjegyzem, a halálraítélt 92 gyötrelmes napot töltött az ungvári siralomházban, végül augusztus 21-én kivégezték. A rendszerváltás után, 1992-ben a politikai színezetű vádak alól felmentették és rehabilitálták.¹⁷

3.2.) GYLKOS GOLYÓ HELYETT KEGYELMET KAPTAK

Csak három magyar származású politikai fogoly részesült kegyelemben, illetve a halálos ítéleteket kényszermunkatáborra módosították.

¹⁷ RIZO, I. 2003. 361.

1945 januárjában halálra ítélt, majd kegyelemben részesült személyek névsora

s/sz	Név	Szül.	Lak-hely	Foglalkozás	Kegyelemben részesült	Halálos ítélet módosítása	Rehabilitáltak
1.	MOLNÁR Gábor	1901	Ungvár	köztisztviselő	1945.III.31.	15 év	1964
2.	BELLÁSZ János	1893	Ungvár	közoktatási referens	1945.III.31.	15 év	1964
3.	Dr. KILYÉN Károly	1918	Ikland	Zászlós, hadifogoly	1945.XII.20.	20 év	

Két ungvári, köztük **Molnár Gábor** köztisztviselő és **Bellász János** közoktatási referens egy napon, 1945. március 31-én részesült kegyelemben. Mindkettő esetében a korábbi halálos ítéletet 15 évi Gulág-rabságra módosították. Őket már 1964-ben rehabilitálták.¹⁸

Regénybe illő kalandos élet fűződik az iklandi **dr. Kilyén Károly**¹⁹ magyar zászlós nevéhez. Kőbölkút községnél szovjet fogságba esett, 1945. június 11-én útnak indított vagonból megszökött. Majd a Kárpátokban az ukrán nacionalisták tartották egy ideig fogságban, később elengedték.

Erdély felé tartva kalandos útja Técsőn ért véget, a térséget átfésülő NKVD-egység katonái elfogták és az ungvári börtönbe vitték.

Ungváron a katonai törvényszék 1945. december 10-én az 54. paragrafus (2). pontjai alapján golyó általi halálra ítélte. 1945. december 20-án kegyelmet kapott, a korábbi ítéletet 20 évi kényszermunkára változtatták át. „Ekkor az *Ázsia északkeleti csücskén levő – mára már hírhedt – haláltáborba, Kolimára került. Itt embertelen sors lett osztályrésze, a kötet minden mondata a Szolzenyicin-könyvben (A pokol tornáca...) olvasottakat igazolja. A borzalmak túlélésében csakis erős elhatározása segítette: túl kell élni mindent a hazatérés, a fennmaradás érdekében.*”²⁰ Büntetését többek közt Magadán, Vorkután, Debin környéki aranybányák lágereiben töltötte le. 1954. január 3-án körülményes úton hazajutott Marosvásárhelyre.

¹⁸ RIZO, I. 2003. 581.

¹⁹ Lásd életrajzát: Rózsás János: *Gulag lexikon*. Püski, Budapest, 2000. A továbbiakban: Rózsás, 2000.

²⁰ Idézet a fülszövegből: Máthé Éva-Kilyén Károly: *Fennmaradni! Beszélgetések életről, halálról, örömről, szenvedésről*. Mentor, Marosvásárhely, 1997.

3.3.) AKIKET 10-25 ÉVI GULÁG-RABSÁGRA ÍTÉLTEK

A hadbíróági „forgatókönyvben” háborús bűntett, kémkedés, szovjetellenes tevékenység, szovjetellenes agitáció vádjával 10-15-25 évi kényszermunkára ítélték a kárpátaljai származású magyar honvédeket és a polgári személyeket is.

A huszti születésű **Popovics Kázmér**²¹ magyar honvédet a 8. Légideszant hadsereg katonai törvénszéke 1944. december 28-án 25 év szabadságvesztésre ítélte. „*A magyarországi túlélők közlése szerint Vorkuta 7-es lágerében vele együtt dolgoztak. További sorsa ismeretlen.*” 1994-ben rehabilitálták.²²

Az alsószuhai **Lenkey Miklós**²³ a fronton tábori csendőr volt. Az NKVD az egyik csehországi hadifogolytáborból kiemelte, és a 4. Ukrán Front katonai törvénszéke Ungváron 1949. május 9-én 25 évi javító-nevelő munkátaborban letöltendő szabadságvesztésre ítélte. Szabadulásáig, Magyarországra történő kiadatásáig Szibéria lágereiben raboskodott.

A nagylucskai **Spisák János** gépkocsivezetőt 1944. december 15-én 20 évi szabadságvesztésre ítélték. 1996-ban rehabilitálták.²⁴

A szovjetellenes tevékenység vádjával tíz év feletti Gulág-börtönt szabtak ki **Ágoston János**²⁵ (1898) Nagybocksói közhivatalnoknak; **Henrik János**²⁶ (1904) nagybocksói munkásnak; **Lárj Mihály**²⁷ (-) ötvösfalvai földművesnek; **Papp Gyula**²⁸ (1885) Munkács város egykori főügyésznek; **Tárczy Károly**²⁹ (1883) munkácsi nyugdíjasnak; **Tatinecz Lászlónak**³⁰ (1909), a Kárpátaljai mezőgazdasági kamara munkácsi körzeti titkárának, tartalékos zászlósnak; **Tar Tamás**³¹ (1910) szernyei pályamesternek; a forgolányi **Tarkanyi József** (1888) nyugdíjas vasutasnak; a munkácsi **Varga Pálnak**³² (1891), a vasúti közlekedés kalauzának; a munkácsi **Nuszer Tibor**³³ (1927) elárusítónak; az ungvári **Demecs Dezső**³⁴ (1913) tanítónak.

²¹ Rózsás, 2000.

²² RIZO, I. 2003. 509, 179.

²³ Rózsás, 2000.

²⁴ RIZO, I. 2003. 763.

²⁵ RIZO, I. 2003. 153.

²⁶ RIZO, I. 2003. 717.

²⁷ Rózsás, 2000.

²⁸ RIZO, I. 2003. 546.

²⁹ RIZO, I. 2003. 667.

³⁰ Rózsás, 2000.

³¹ Rózsás, 2000.

³² RIZO, I. 2003. 226.

³³ RIZO, I. 2003. 529.

³⁴ RIZO, I. 2003. 307.

1945. január 4-én az orosz zsidó családból származó 47 éves **Jevdokija Abramov** ungvári lakost a magyarok, németek javára történő kémkedés vádjával 15 évre ítélték el.

Az Ungváron „*illegális helyzetben tartózkodó*” 20 éves **Vladiko Iriának** szovjetellenes propagandáért 1946. április 24-én a 38. Hadsereg Hadbírósa 20 év szabadságvesztést szabott ki.

Fintor Józsefné Molnár Terézt³⁵ (1928) az NKVD katonai különítménye 1945 novemberében Vasvár közelében tartóztatta le. Egy katonai teherautóval, amelyen már „összegyűjtött” magyar férfiak és nők voltak, az ungvári börtönbe vitték. Ungváron a szovjet katonai törvényszék az 54. paragrafus (14). pontjai alapján 10 évre ítélte. A vád: szovjetellenes agitáció. Büntetését Kolimán (Magadan, Szuszuma) töltötte le.

1953. december 3-án térhetett haza Magyarországra.

A pósházi **Kaincz Margit** sváb-német lakost³⁶ 1946. március 6-án Tyumeny városába többedmagával jóvátételi munkára vitték. Ott a Szovjet Hadsereg katonai törvényszéke 10 évi javító-nevelő munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélte. 1956. január 16-án térhetett haza Magyarországra.

3.4.) AKIK ELLEN A NYOMOZÁST MEGSZÜNTETTÉK, „HALÁLTÁBORBA” IRÁNYÍTOTTÁK

Olyan esetekre is fény derült, amikor a letartóztatott személyek ügyében a nyomozást megszüntették, mégsem nyerték vissza szabadságukat, munkatáborba kerültek.

A4. Ukrán Front SZMERS Kémelhárító Főosztály parancsnoka ilyen határozatot hozott 1945. január 22-én a Tiszakóródról származó, 31 éves **Gábor Ilona** Ungváron élő táncosnő, és a lengyel származású **Tatyinec Emília** munkácsi lakos ügyében, jóvátételi munkára táborba hurcoltatták őket.

Kaincz Borbála (1919) munkácsi német származású lakost a SZMERS nyomozói 1945 tavaszán tartóztatták le, és német kémnek nyilvánították. Mint nem kívánatos személyt, a gorlovkai szénbányába kényszermunkára küldték. 1952 tavaszán szabadult.

Nagy Ferenc (Fegyir Mihajlovics) (Marcelova, Szlovákia, 1912) középiskolai végzettségű, párton kívüli perecsenyi lakost – egy névtelen feljelentés alapján – a vegyipari üzemben tartóztatták le.

³⁵ Rózsás, 2000.

³⁶ Rózsás, 2000.

A levéltárban előkerült akta első irata szerint 1944. december 22-én vették őrizetbe. Az 1. sz. *Jegyzőkönyvből* megállapítható, hogy **Vaszilevszkij** gárdaszázados, a SZMERS Katonai Kémelhárítás 1. Gárdahadseregének vezető vizsgálója állította össze a *Kihallgatási jegyzőkönyvet*. Ebből megtudjuk, hogy **Nagy Ferenc** szegényparaszt családból származik, foglalkozása: hivatalnok, párttagsága: párton kívüli, végzettsége: középfokú, családi állapota: nős, bemondás szerint büntetlen előéletű, családja: felesége, **Bukovszki Etelka Andrejevna**, 27 éves, leánya, Katalin, született 1944-ben, lakhelye: Perecseny, Fő u. 2.).³⁷

Egy bő hónap múltán, 1945. január 16-án fentebb említett vezető vizsgáló a második kihallgatási jegyzőkönyvet is összeállította. Feltűnő, hogy az első kihallgatási jegyzőkönyvben csak egy, a családja iránt érdeklődő kérdés hangzott el, és erre adott válasz olvasható. A második okmányban 10 kérdésre adott választ rögzítettek. A kihallgatás 3 órán át tartott. Ebből idézek:

Kérdés: Mennyi ideig és milyen beosztásban állt ön a magyar csendőrség szolgálatában az 1944. évi időszakban?

Válasz: 1944 augusztusában hadkötelesként mozgósítottak, és Perecsenyben a magyar csendőrséghez soroltak katonaként, ugyanazon év október 24-én megszöktem a csendőrségtől, beálltam a partizáncsaphoz, ahol 1944. október 01-jéig, a Vörös Hadsereg bejöveteleig tartózkodtam.

Kérdés: Mi tartozott a munkaköri kötelességéhez a magyar csendőrségnél 1939-ben teljesített szolgálata során?

Válasz: A magyar csendőrségnél teljesített szolgálatom során 1939-ben, mint csendőr főleg biztonsági feladatokat teljesítettem, azaz ellenőriztem az ismeretlen személyeket, előállítottam azokat a személyeket, akiknek nem voltak irataik. Felügyeltem, hogy a meghatározott időben zárjanak a boltok, kávéházak, vendéglők, vigyáztam arra, hogy a városban ne történjen gyilkosság, lopás, rendbontás. Felügyeltem a város köztisztasági állapotát.

Kérdés: Milyen célból volt köteles ellenőrizni és előállítani az iratokkal nem rendelkező személyeket?

Válasz: A parancsnokom utasítására. Minden csendőr köteles felfigyelni a körzetében megjelenő gyanús vagy magukat igazolni nem tudó személyekre annak érdekében, hogy megelőzze a tolvajok, banditák, kémek és más bűnös szándékú egyének beszivárgását.

³⁷ 1944. december 22-ei ügýirat: Az őrizetbe vett Nagy F. M.107 perecsenyi lakos kihallgatási jegyzőkönyve. Ukrajna Nemzetbiztonsági Szolgálat Kárpátaljai Területi Igazgatóságának Archívuma, F. 7, ügýiratszám: 1845, p. 15-16. Eredeti. Gépirás.

Kérdés: *Az ilyen egyének felderítése céljából a csendőröknek titkos ügynökökkel kellett rendelkezniük?*

Válasz: *Igen, minden csendőrnek kellett legyenek bizalmas emberei (ügynökei) a lakosság körében, akik titokban jelentették neki, mi történik a városban, és a gyanús személyekről is informáltak.*

Kérdés: *Önnek is voltak bizalmasai, vagyis titkos ügynökei?*

Válasz: *Nem, nekem személyesen nem voltak titkos ügynökeim, mivel engem a magyar csendőrség próbaidőre alkalmazott, és gyakorlatilag összesen 6 hónapig dolgoztam ott, és ez alatt az idő alatt is sokat betegeskedtem. Ügynökei különben is a magasabb beosztású csendőröknek voltak, akik már több éve szolgáltak a csendőrségnél, és megbízhatónak minősültek.*

Kérdés: *Mi tartozott munkaköri feladataihoz a csendőrségnél 1944-ben folytatott szolgálata során?*

Válasz: *1944 augusztusában a csendőrségnél sorkatonaként teljesíttem szolgálatot, és azt tettem, amit parancsba kaptam, vagyis a csendőrökkel együtt járőröztem a városban, ügyeltem az elsötétítésre, hogy este 8 után a lakosság betartsa a kijárási tilalmat, igazoltattam valamennyi 8 óra után az utcán tartózkodó személyt.*

Kérdés: *Feladatát képezte a csendőrségnek a partizánok, szovjet felderítők, illetve ejtőernyősök elleni harc?*

Válasz: *Igen, a csendőrség feladatai közé tartozott a partizánokkal és a szovjet ejtőernyősökkel folytatandó harc, és mivel az én csendőrségi szolgálatom idején, 1944 augusztusában, az erdőkben már nagyon sok partizán volt, Perecsenyben viszont mindössze csak 10 csendőr, nem harcoltunk a partizánokkal és ejtőernyősökkel, csak ügyeltünk a rendre és figyeltük a városban felbukkanó idegeneket és gyanús személyeket. (...)”³⁸*

Vaszilevszkij százados Kihallgatási jegyzőkönyveinek tényanyaga ismeretében **Kovalcsuk** vezérőrnagy, a 4. Ukrán Front SZMERS Katonai Kémelhárítási Csoportfőnökségének parancsnoka bűncselekmény hiányában 1945. január 22-én „Nyomozást megszüntető határozatot” hozott. A szovjetellenes kémkedés vádját nem tudták rábizonyítani. Ezt a döntését azzal indokolta, hogy Nagy bíróság elé állításához a katonai törvényszék nem rendelkezik kellő megalapozottságú gyanúval, az Oroszországi SZSZSZK Büntető eljárása alapján meghozta az alábbi *Határozatot*: „A Nagy Fjodor Mihajlovics ellen indított

³⁸ 1945. január 16-ai ügyirat: Nagy F. M. perecsenyi lakos kihallgatási jegyzőkönyve, operatív nyomozati cselekménnyel kapcsolatban. Az Ukrán Nemzetbiztonsági Szolgálat Kárpátaljai Területi Igazgatóságának Archívuma F. 7, ügyiratszám: Sz-1845, p. 23-25.zv. Eredeti, Kézirat.

nyomozást megszüntetem, az ellene alkalmazott kényszerintézkedést hatályon kívül helyezem, és nevezett szabadlábra helyezését és hadifogolytáborba irányítását rendelem el. A jelen határozat másolatát kapja: a 4. Ukrán Front katonai ügyésze. Vaszilevskij százados, a 4. Ukrán Front SZMERS Katonai Kémelhárítási Csoportfőnöksége 4. osztályának munkatársa. Jövähagyta: Kazancev őrnagy, a 4. Ukrán Front SZMERS Katonai Kémelhárítási Csoportfőnöksége 1. osztályának vezetője, Mescserjakov alezredes, a 4. Ukrán Front SZMERS Katonai Kémelhárítási Csoportfőnöksége 4. osztályának vezetője.”³⁹

1945. január 21-én kiadott határozata alapján az NKVD a jenakijevói munkatáborba internálta. További sorsa ismeretlen. 1992-ben **Nagy Ferencet** rehabilitálták.⁴⁰

Figyelemre méltó ügyirat szereplőjeként ismertük meg **Siska István** (Munkács, 1900) ungvári ügyvédet, a *Kárpáti Híradó* és a *Kárpátaljai Közlöny* letartóztatott laptulajdonosát, akit a „*magyar propagandaszervek tevékenységében való részvétele*” tárgyában Tolcacsov főhadnagy, a SZMERS Katonai Kémelhárítás operatív megbízottja 1944. november 11-én kihallgatott **Szabó** tolmács közreműködésével. Bemondás alapján büntetlen előéletű, nős, lakhelye: Ungvár, Dombalja u. 42.)⁴¹ Részletek a kihallgatási jegyzőkönyvből:

„Kérdés: Mondja el életrajzát!

Válasz: 1900-ban születtem Munkácson. Apám szegény munkás volt, 6 osztály elemi iskolát végzett. 1912-ben beirattak a Munkácsi Gimnáziumba, amelyet 1919-ben végeztem el. 1918 márciusában behívtak a magyar hadseregbe, ahol tiszthelyettesként szolgáltam 1918 októberéig. 1919-ben beiratkoztam a Sárospataki Főiskolára (Sátoraljaújhely mellett). Sárospatakon egyidejűleg gyerekeket tanítottam otthon, hogy megkeressem vele a megélhetéshez szükséges pénzt. Miután elvégeztem a főiskola 4 évfolyamát, 1928-ban ugyanabban a községben Dr. Horovicz Gyula Ügyvédi Irodájában helyezkedtem el ügyvéd-

³⁹ 1945. január 22-ei ügyirat: a 4. Ukrán Front SZMERS Katonai Kémelhárítási Csoportfőnöksége vezető nyomozójának határozata a Nagy F. M. ellen folytatott nyomozás megszüntetéséről és nevezettnek hadifogolytáborba való irányításáról. Ukrajna Állambiztonsági Szolgálat Kárpátaljai Területi Igazgatóságának Archívuma, F. 7, ügyiratszám: 1845, p. 39. Eredeti. Gépirás

⁴⁰ RIZO, I. 2003. 528.

⁴¹ Dombalja utca – jelenleg Pidhirna utca. Itt a helységneveket továbbra is a jelenlegi közigazgatási felosztás szerint tüntetjük fel. Siska István (Sztepan Vasziljovics) (Munkács, 1900) Ungváron élt tisztviselő, a *Kárpáti Híradó* és a *Kárpátaljai Közlöny* kiadója. Egyike a magyar „ideológiai” szervek hivatalnokainak, akit a SZMERS Katonai Kémelhárítás letartóztatott. A SZMERS nyomozói 1945. január 21-én az ellene indított büntetőügyet megszüntették, őt pedig hadifogolytáborba internálták. 1991-ben rehabilitálták. RIZO, I. 2003. 756.

bojtárként, ahol 4 évig dolgoztam. 1928-ban Sárospatakon megházasodtam, és ügyvédként folytattam munkámat 1939-ig. 1939-ben átköltöztem Ungvárra, ahol jelenleg is lakom. Ungváron hivatásos megyei ügyvédként dolgozom. A magyar hadseregben hadnagyi rendfokozatom van.

Kérdés: Ön a Kárpáti Híradó újság tulajdonosa?

Válasz: Igen, én vagyok a Kárpáti Híradó újság tulajdonosa és a Kárpátaljai Közlönynek is, ami csupán platform.

Kérdés: És ki ezeknek az újságoknak a valódi tulajdonosa?

Válasz: A valódi tulajdonosuk a kormányzói biztos, vagyis ezek állami folyóiratok.

Kérdés: Ha nem ön a tulajdonosuk, miért jegyezte az újságot tulajdonosként?

Válasz: A magyar törvénykönyv szerint a kormányzói biztos, mint miniszter, nem jegyezhetett újságot, ezért Kozma Miklós kormányzói biztos ajánlotta fel nekem, hogy jegyezzem az újságot. (...)

Kérdés: Ön melyik pártnak volt tagja?

Válasz: Egyik pártnak sem voltam tagja. (...)

Kérdés: Mondja el, milyen tevékenységet folytatott a Kémelhárító Osztályon?

Válasz: A Kémelhárító Osztály tevékenységében nem volt semmilyen részem (...)

Kérdés: Az ön Kárpáti Híradó című újságja nap mint nap nyilvánvalóan szovjetellenes cikkeket jelentetett meg. Elismeri ezzel kapcsolatos bűnösségét?

Válasz: Nem ismerem el bűnösségemet, mivel az újságnak Sajtós Gyula volt a főszerkesztője, neki is kell viselnie a felelősséget.⁴²

A laptulajdonos ellen lefolytatott nyomozati anyagot **Gluhov** százados, a 4. Ukrán Front SZMERS Katonai Kémelhárítási Parancsnoksága 4. osztályának munkatársa állította össze. A nyomozást megszüntető határozatot **Kovalcsuk** vezérőrnagynak, a 4. Ukrán Front SZMERS Katonai Kémelhárítási Csoportfőnökségének parancsnokának jóváhagyásra megküldte. Jóváhagyta: **Kazancev** őrnagy, a 4. Ukrán Front SZMERS Katonai Kémelhárítási Csoportfőnöksége 1. osztályának vezetője és **Mescserjakov** alezredes, a 4. Ukrán Front SZMERS Katonai Kémelhárítási Csoportfőnöksége 4. osztályának vezetője. A 913. számon indított büntetőügyben folytatott nyomozás során az alábbi tényállás került megállapításra:

⁴²1944. november 11-ei ügyirat: Siska Sz. V. ungvári lakos kihallgatási jegyzőkönyve a magyar propagandaszervek tevékenységében való részvétele tárgyában. Ukrajna Biztonsági Szolgálat Kárpátaljai Megyei Igazgatóságának Archívuma, F. 7, ügyiratszám: 1836, p. 27-29, Eredeti, Kézirat

A Kárpáti Híradó 1924–1944 között heti három alkalommal, szerdán, pénteken és vasárnap jelent meg. A szerkesztőség kezdetben Munkácson volt, majd 1925 elejétől Ungváron is működtek szerkesztőségi irodát.

Forrás: https://adt.arcanum.com/hu/view/Beregszasz_KarpatiHirado_1944_04/

„Sisko⁴³ Sz. V. az Oroszországi SZSZSZK Btk. 58. szakaszának (3) bekezdésébe ütköző cselekmény miatt tartóztatták le. A nyomozás anyagai alapján megállapítható, hogy Sisko 1941 júliusától 1944. október 27-ig a Kárpáti Hirmondó újság kiadójaként tevékenykedett, amely Kárpátontúli Ukrajnában a kormány sajtóorgánusaként működött, és Ungváron adták ki. A Kárpáti Híradóban jelentek meg a Szovjetunió, Anglia és Amerika ellen irányuló rágalmozó cikkek. Az újság kiadásának költségeit a kormányzói biztos által szolgáltatott eszközök fedezték, amelyeknek az újság szerkesztői általi felhasználását Sisko felügyelte. Sisko tollából több cikk jelent meg az újságban, amelyek igazolták Kárpátontúli Ukrajnának a magyar csapatok általi megszállását, és azt bizonygatták, hogy az ukránoknak és magyaroknak, úgymond, közös az érdekeik. 1939-ben, Kárpátontúli Ukrajna a magyar csapatok általi megszállását követően, Siskót Magyarország Igazságügyi Minisztériuma kinevezte jogi referensnek Kárpátontúli Ukrajna Allami Bankjába. Sisko kémelhárítási szervekkel való kapcsolatára vagy fasiszta párttagságára utaló adat nem merült fel. Nevezett, mint magas rangú magyar tisztviselő, táborba irányítandó, ezért, az Oroszországi SZSZSZK Be. 204. szakasza alapján meghoztam az alábbi Határozatot:

⁴³ Siska István (az ügyiratban Sisko Sztefan Vaszilevics).

A Sisko Sz. V. ellen indított büntetőügyben a nyomozást megszüntetem, és nevezett hadifogolytáborba irányítani rendelem.”⁴⁴

Szosznovij százados, a 4. Ukrán Front SZMERS Katonai Kémelhárítási Parancsnoksága 4. osztályának 1. alosztályának nyomozója, 1945. január 24-én gyanúsítottként kihallgatta **Steficki Miklóst** (Nyikolaj Ivanovics, (Munkács, 1910)⁴⁵ munkácsváraaljai lakost, egykori poroskői tisztviselőt, aki ellen a magyar titkosszolgálatokkal való együttműködésével kapcsolatban indítottak eljárást. A kihallgatás során azt vallotta, hogy nem állt kapcsolatban a helyi csendőrpáncsnoksággal, nem vett részt vett a partizánok ellen végrehajtott razziákban.⁴⁶ 1945. január 25-én **Szosznovij** százados bizonyítékok hiányában felfüggesztette a további kihallgatásokat. Mint írja: „*Steficki N. I. ellen indított büntetőeljárást megszüntetem, és a Szovjetunió Belügyi Népbiztonságának 135. parancsa alapján Steficki Nyikolaj Ivanovicsot NKVD-táborba záratni rendelem.*”⁴⁷ **Kovalcsuk** vezérőrnagy, a 4. Ukrán Front SZMERS Katonai Kémelhárítási Csoportfőnökségének parancsnoka a határozatot jóváhagyta.

Úgy tűnik, Steficki életét, függetlenül a tanúvallomásoktól, kizárólag az mentette meg, hogy határozottan tagadta a magyar titkosszolgálatokkal való kapcsolatát. További tábori sorsa máig ismeretlen.

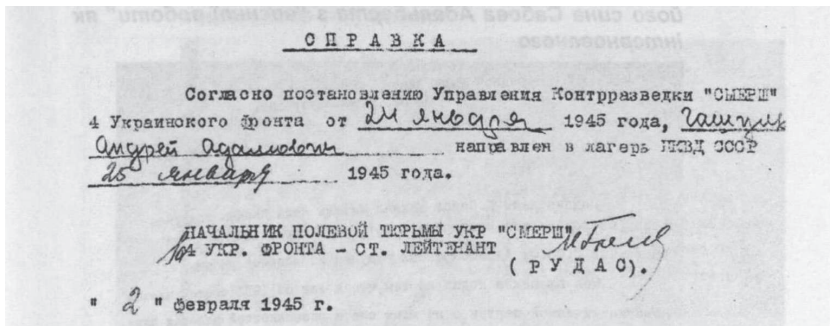
A levéltárból előkerült egy 1945. február 2-án keltezett irat, amely szerint egy számunkra ismeretlen **Gasul Andrást** (Andrej Adamovics) 1945. január 25-én NKVD-táborba irányítanak. Valószínű, hogy ő is Jenakijevóba került. Az igazolást **Rudasz** főhadnagy, a 4. Ukrán Fronthoz tartozó SZMERS Frontcsapatok Kémelhárítási Csoportfőnöksége parancsnoka látta el kézjegyével.

⁴⁴ 141. sz. ügyirat: 1945. január 22. – 4. Ukrán Front SZMERS Katonai Kémelhárítási Csoportfőnökségének határozata a Siska Sz. V. ellen folytatott nyomozás megszüntetéséről és nevezettnek hadifogolytáborba való irányításáról Ukrajna Állambiztonsági Szolgálat Kárpátaljai Területi Igazgatóságának Archívuma, F. 7, ügyiratszám: 1836, p. 52-54. Eredeti. Gépirás.

⁴⁵ Steficki Miklós (Steficka Mikola Ivanovics) (Munkács, 1910) poroskői (Perecsenyi járás, Kárpátalja) lakos volt, tisztviselőként dolgozott. A SZMERS Nyomozati parancsnokságának 1945. január 25-i határozata alapján kerül táborba. 1991-ben rehabilitálták. RIZO, I. 2003. 768.

⁴⁶ 1945. január 24-ei ügyirat: Steficki M. I. munkácsváraaljai lakos kihallgatási jegyzőkönyve a magyar titkosszolgálatokkal való együttműködésével kapcsolatban indított eljárásban. Ukrajna Állambiztonsági Szolgálat Kárpátaljai Területi Igazgatóságának Archívuma, F. 7, ügyiratszám: 1838, p. 53-53zv. Eredeti. Gépirás

⁴⁷1945. január 25-ei ügyirat. – 4. Ukrán Front SZMERS Katonai Kémelhárítási Csoportfőnökségének határozata Steficki M. I. NKVD-táborba való irányításáról. Ukrajna Állambiztonsági Szolgálat Kárpátaljai Területi Igazgatóságának Archívuma, F. 7, ügyiratszám: 1838, p. 54-55. Eredeti. Gépirás.

Igazolás Gasul András NKVD-táborba küldéséről. Forrás: O. M. Korszun magángyűjteménye. Eredeti, gépírt szöveg.

A fentebb ismertetett „magas rangú magyar tisztviselők” ellen a nyomozást a Szovjetunió Belügyi Népbizottságának 1945. január 11-én kelt, 0016. számú parancsára való tekintettel szüntették meg. Az ilyen büntetőügyek szereplőit speciális NKVD-táborokba zárták. Ilyen volt a Donyec-medencei Jenakijevóban található haláltábor. Ide került a SZMERS által letartóztatott kárpátaljai értelmiségiek többsége, számuk mintegy 3 ezer főre tehető. A büntetőtábor megpróbáltatásait kevesen élték túl.

(Folytatjuk)

KÁRPÁTALJAI KULTÚRKRÓNIKA

(2022. FEBRUÁR, MÁRCIUS)

ELISMERÉSEK

* *Magyarország Babérkoszorúja* díjjal tüntették ki **Nagy Zoltán Mihályt** március 11-én. A József Attila- és Márai Sándor-díjas író, költő, a Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja helyett lányunokája vehette át az elismerést a Pesti Vigadóban.

* *Magyarország Kiváló Művésze díjban* részesült **Szűcs Nelli** Jászai Mari-díjas színművész, érdemes művész március 11-én. A díjat „a magyar művészet értékeinek gyarapítása érdekében végzett magas szintű, igényes teljesítménye elismeréseként” vehette át a kárpátaljai színművésznő.

* **Matl Péter** kárpátaljai szobrászművész *Munkácsy Mihály-díjban* részesült március 10-én. A művészt kiemelkedő képzőművészeti tevékenységéért tüntették ki a Pesti Vigadóban.

* **Vári Fábián László** Kossuth- és József Attila-díjas költőt március 7-én a Magyar Művészeti Akadémia Irodalmi Tagozatának vezetőjévé választották meg.

* A Magyar Sportújságírók Szövetsége *Gyulai Istvánról elnevezett díjjal* ismerte el **Dunda György** újságíró munkáját.

FONTOSABB
ESEMÉNYEK,
RENDEZVÉNYEK

2022. FEBRUÁR

* Kárpátaljára is eljutott a *Határtalan magyar irodalom 2. Trianon és a külhoni magyarság irodalma* című tanulmánykötet. A **Jánosi Zoltán** szerkesztésében és a Magyar Napló gondozásában 2021 végén megjelent gyűjtemény az Anyanyelvápolók Szövetsége és a Magyar Napló Kiadó 2020 őszi virtuális konferenciájának szerkesztett előadásait tartalmazza. Kárpátalját **Csordás László: Trianon és a kárpátaljai magyar irodalom; Dupka György: Irodalmi folyóirat-alapítások kisebbségi létben a Trianon utáni Kárpátalján; Lőrincz P. Gabriella: Amiről tudni kell (Hogyan beszéljünk Trianonról); Vári Fábián László: Újabb száz esztendő? (a nyelvtanulás apróbb gyötrelmiei)** című írásával képviseli.

* **Dupka György** történésszel közölt villáminterjút a francia *Le Figaro* **Thomas Lafitte** tollából:

<https://www.lefigaro.fr/.../en-ukraine-l-ombre-de-moscou...> A Kárpátalján járt újságíró megszólaltatta **Viktor Mikitát**, a megyei állami közigazgatási hivatal elnökét, **Babják Zoltánt**, a Beregszászi kistérség polgármesterét, illetve elbeszélgetett több ungvári magyar egyetemistával is. Az általa „körbejárt” témák: a Kijev-Moszkva-Budapest politikai háromszögben – a kelet és nyugat által generált feszültségben – hogyan érzi magát a kárpátaljai magyarság, illetve milyen problémák foglalkoztatják? Milyen volt 1991–2014 között a kisebbségi joggyakorlás Ukrajnában? Milyen változásokon ment keresztül mindez a 2014-es események után?

* Bálint-napi jótékonyági rendezvényével kapcsolódott be a Pro Cultura Subcarpathica (PCS) civil szervezet a Rákóczi-főiskola oktatási folyamatába. A PCS egyik legismertebb magyar költőnk, Balassi Bálint emléke előtt tisztelgett az eseménnyel. A rendezvényen **Fornosi-Domáreckájú Júlia** beregszászi színművésznő **Vári Fábián László**, Balassi-emlékkarddal díjazott kárpátaljai költőnk egyik szerzeményét adta elő. **Heinczinger Miklós** megzenésített versekkel zárta a jótékonyági estet.

* **Bihari Zoltán** könyvet írt szerzőtársaival „*Mi, svábok. Történetek magyarországi németekről*” címmel.

Magába foglal több mint 200 svábok lakta anyaországi települést, de kitekintést kapunk a Felvidék, Délvidék és Kárpátalja régióiban megmaradt svábokra is.

* **Papp Annamária**, a kolozsvári *Szabadság* című lap főmunkatársa **Dupka György** történésszel közölt beszélgetést a kárpátaljai magyarság helyzetéről.

* Bemutatták a Kárpát-medencei magyar kisebbségjogi kalauz első kötetét Budapesten. A szerzők, **Cserniczkó István** nyelvész, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola rektora és **Tóth Mihály** jogász, az Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség tiszteletbeli elnöke a kárpátaljai magyar közösség nemzetiségi és nyelvi jogait mutatja be a sorozat első kötetében, melynek elkészítésében a Nemzetpolitikai Kutatóintézet működött közre.

* A Kárpátaljai Magyar Nagycsaládosok Egyesületének (KMNE) tagjai a *Köszö, köszö...!* című kabaréelőadást tekinthették meg a Házasság hete alkalmából a beregszászi színház nagytermében.

* **Magyar Levente**, a Külgazdasági és Külügyminisztérium parlamenti államtitkára beregszászi látogatása idején bejelentette, hogy Magyarország és Ukrajna közösen felújítja az egykori beregszászi nagyzsinaagógát, a város főterének egyik meghatározó épületét. A tervek

szerint 2024 végén nyílnak meg a felújított zsinagóga és a hozzá szervesen kapcsolódó új szárny alkotta kulturális közösségi tér.

* A közelmúltban a Tiszapéterfalvai Művészeti Iskola tanárai és diákjai értékes ajándéknak örülhettek. **Drubics Judit** munkácsi zongoraművész, zenetanár saját zenetörténeti könyvtárának jelentős részét adományozta az oktatási intézménynek.

* Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ) Ungvári Alapszervezetének szervezésében emléktáblát helyeztek el annak az ungvári háznak a falán, ahol **Szalai Borbála** (1926–2011) költő, író, tankönyvszerkesztő élt és alkotott. A felavatott emléktáblát **Kulin Ágnes** képzőművész *Az olvasó tündér* című grafikája díszíti.

A Magyar Konyha Hetén, torkos csütörtök előestéjén **Tarpai József** igazgató nyitotta meg Munkácson a Munkácsy Mihály Magyar Házban a Monarchia éttermet, amelynek tulajdonosa **Rác Mihály** magyarországi vállalkozó. A rendezvény Munkácsy Mihály szobrának felavatásával kezdődött, amely az előtér aulájának méltó dísz. A műalkotást **Kopriva Attila** és **Pavljuk Volodimir** készítette.

* Az Olekszandra Harkusa könyvkiadó gondozásában angol nyelven is megjelent **Mihajlo Szi-**

rohman Kárpátalja elveszett tempomai című könyve.

* Kitért az orosz-ukrán háború február 24-én. **Volodimir Zelenskij** elnök felszólította mindazokat az ukrán állampolgárokat, akiknek van harci tapasztalatuk, hogy csatlakozzanak Ukrajna védelméhez az országot csütörtök hajnalban ért orosz támadást követően.

* Sok kárpátaljai bóröndökkel és táskákkal felszerelve, a reggeli órákban gyalogosan lépi át a magyar–ukrán határszakaszt Beregsuránynál, Tiszabecsnél és más határátkelőhelyeken.

* Ukrajnában hadiállapotot vezettek be, ezért minden oktatási intézmény távoktatási formában működik. Az átfogó orosz támadás miatt megtiltották a 18 és 60 év közötti férfiaknak az ország elhagyását.

* Feszült légkörben tettek látogatást a Beregszászi Központi Könyvtárban a magyar széppróza napja alkalmából a Magyar Írószövetség írókaravánjának tagjai. **Varga Éva** könyvtárigazgató kérésére a magukkal hozott legújabb műveiket a beregszászi olvasóknak emlékül, a béke jegyében dedikálták. A résztvevők – **Szemere Judit**, **Mironyuk Natália**, **Kertész Dávid**, **Rónai Balázs Zoltán**, **Lőrincz P. Gabriella**, **Dupka György**, **Varga Éva** – hangot adtak annak a közöhangnak, hogy a kárpátaljai magyar

irodalmi élet, a bonyolult helyzetet átvészelve, „életben marad”, és nem fogynak el az olvasók.

* A Magyar Írószövetség írókaravánjának tagjai (**Kertész Dávid**, **Rónai Balázs Zoltán**, **Lőrincz P. Gabriella**) **Dupka György**, a MÉKK elnöke, programszervező kalauzolásában felkeresték Munkács ősi várát. A Munkácsy Mihály Magyar Házban háziasszonyi minőségben **Pfeifer Anita**, az intézmény kulturális menedzsere fogadta őket. Megismerkedtek az intézmény sokrétű tevékenységével, megtekintették a kárpátaljai festők tárlatát. A kortárs magyar írók műveiket tartalmazó kiskönyvtárat adtak át az intézménynek. A kommunizmus áldozatainak emléknapján az írókaraván tagjai a beregszászi Európa–Magyar Házban a második napja tartó orosz–ukrán háború áldozataira emlékeztek.

* Már kárpátaljai magyar áldozata is van a háborúnak. A magyar származású **Kiss Sándor** (29 éves) az ukrán haditengerészetnél szolgált, és Ocsakovnál esett el. A katona halálhírére felesége jelentette be a közösségi oldalán. Két gyermeket hagyott hátra.

MÁRCIUS

* **Zán Fábián Sándor** kárpátaljai református püspökkel és a kárpátaljai lelkészekkel találkoztak Beregszász-

ban a Magyarországi Református Egyház püspökei. A találkozón jelen volt **Novák Katalin**, a Magyar Református Szeretetszolgálat nagykövete, aki szintén imádságban fordult Istenhez a békéért. A lelkipásztorok a Magyarországi Református Egyház ajándékát, az új református énekeskönyv egy-egy példányát kapták ajándékba. **Balog Zoltán** püspök végezetül azt kívánta, hogy még 100 év múlva is magyarul szóljon a református ének Kárpátalján.

* Betiltották az orosz tévécsatornák sugárzását Kárpátalján. Ilyen döntést hozott a területiális védelmi tanács.

* Ukrajna Biztonsági Szolgálat (SZBU) meghiúsította a Kreml arra irányuló tervét, hogy létrehozza az úgynevezett „Ukrán Szövetségi Köztársaságot”, amelynek öt nyugat-ukrajnai megye, közte Kárpátalja is tagja lett volna – adta hírül az rbc.ua hírportál szombatán az SZBU Ivano Frankivszk-i főosztályának sajtószolgálatára hivatkozva.

* Kárpátalja határán négy ellenőrző pont üzemel: Alsóverecskén, Mezőháton, Uzsokon és Vízközön. Ez lehetővé teszi a rendvédelmi dolgozók számára, hogy ellenőrizhessék a megyébe belépő és Kárpátalja területét elhagyó személyeket.

* A Körkép.sk online felületen megjelent **Nagy Erika** interjúja **Dupka György** történéssel, aki

a felvidéki honfitársakat is tájékoztatta a kárpátaljai helyzetről: <https://korkep.sk/.../a-gyilkos-golyo-utja.../>

* Az ország nyugati határain keresztül fennakadások nélkül érkeznek a humanitárius adományok Beregszászba, melyben nagy könnyebbséget jelent, hogy – a háborús helyzet miatt – a humanitárius szállítmányok befogadását egyszerűsítette Ukrajna.

* A Nagydobronyi Kistérséghez öt falu tartozik. A menekülőket otthonaikban és oktatási intézményekben szállásolták el. Az ellátásukat a magyarországi testvértelepülésektől kapott támogatások segítségével tudják biztosítani. Eddig már több mint kétszáz személyt fogadtak be.

* Az orosz-ukrán háború okozta feszültséget leküzdve, az orosz invázió 12. napján nyomdába adták és a KMMI honlapra is felkerült **Bartha Gusztáv: *Kiút*** című kisregénye, amely a maga nemében súlyos aktualitással bír: <https://kmmi.org.ua/.../att.../books/books-pdf/2022/Kiut.pdf>. **Matl Péter** munkácsi szobrász a borító tervezője. A kötet szerkesztője **Marcsák Gergely**. A tipográfia **Dupka Zsolt** munkája. A fülszöveg szerzője: **Vári Fábián László** Kossuth- és József Attila-díjas költő, MMA-tag.

* Magyarország kormánya, a magyar közvélemény mély megren-

düléssel értesült arról, hogy újabb fiatal kárpátaljai áldozata van az orosz-ukrán háborúnak. A 19 éves nagyszülősi **Valerij Méhes** Harkivban egy rakétatámadásban veszítette életét. A magyar származású hősi halott családjának Magyarország Külgazdasági és Külügyminisztériuma támogatást nyújtott. Az adományt az elhunyt édesapja 2022. március 7-én vette át Magyarország Ungvári Főkonzulátusán. Ezután is kifejezzük együttérzésünket a családnak – olvasható a főkonzulátus Facebook-oldalán.

* Megérkezett Kárpátaljára a magyar kormány tíz kamionból álló humanitárius segélyszállítmánya, amelyet az Ökumenikus Segélyszervezet juttatott célba. Ez az eddigi legnagyobb magyar adomány Ukrajna számára. Értéke mintegy 2 milliárd forint.

* A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola a település vezetőségének rendelkezésére bocsátotta a tulajdonában lévő épületeket, ezeket alakították menekültszállóvá. Ennek köszönhetően kényelmes körülmények fogadják az ide érkezőket.

* Az Ungvári 10. Számú Dayka Gábor Középfiskola is ideiglenes menekültszállóvá alakult át. Jelenleg 48, Közép- és Kelet-Ukrajnából a harci cselekmények elől menekülő személyt látnak el.

* A hadiállapot bevezetése a kulturális életre is rányomta bélyegét, ezért a színházi előadások is szünetelnek. Ám a beregszászi színház épületében kijevi menekült színészcsaládoknak nyújtottak segítő kezet. A menekült színészekből álló alkalmi társulat „*Egy ölelés életet menthet*” üzenetű színdarabbal örvendeztette meg a szintén menekült árvaikat Kárpátalján.

* Archiválni kezdte a kárpátaljai magyar és magyar vonatkozású digitális tartalmakat az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK). Mint ahogy a közleményükben írták, a február vége óta dúló orosz–ukrán háború nem csupán a civilekre veszélyes, hanem a kultúrára is. Ennek védelmében indult el a kárpátaljai magyar weboldalak archiválása. Az OSZK kiemelte: „*jelen helyzetben kiemelt feladatának tekinti Kárpátalja magyar vagy magyar vonatkozású internetes, digitális jelenének*” gyűjtését és megőrzését. A könyvtár táblázatba gyűjti a megmentendő oldalakat.

* A háború okozta nehéz helyzettel összhangban a kárpátaljai magyar irodalmi életet megjelenítő írókat, költőket és olvasóit kitarásra buzdítja az *Irodalmi Jelen* 2022. márciusi legfrissebb száma **Varga Melinda** szerkesztésében. Ezúttal a kárpátaljai állandó szerzőktől (**Dupka György, Lőrincz P. Gab-**

riella, Kopriva Nikolett, Marcsák Gergely, Kertész Dávid, Csornyij Dávid, Shrek Tímea, Tóth Dominika, Lévai Aliz Mária, Tarpai Zsófia) a lapban korábban publikált versekből, kisprózákából és esszékből olvashatunk „*Csak a kegyelem, csupán az marad*” címmel közölnek változatát: <https://www.irodalmijelen.hu/.../csak-kegyelem-csupan-marad>

* Ukrán nyelvű istentiszteletet tartottak Beregszászban az otthonukat elhagyni kényszerülteknek. Igét hirdetett **Taraczközi Gerzson** református lelkész, majd **Zán Fábian Sándor**, a Kárpátaljai Református Egyházkerület püspöke Ukrajna békéjéért mondott imát.

* *Magyar fiúk a koporsóban* címmel megjelent Bertók T. László interjúja **Dupka György** történésszel a *Magyar Nemzet* *Lugas* c. mellékletében: „Magyar fiúk koporsóban” <https://magyarnemzet.hu/lugas-rovat/2022/03/magyar-fiuk-koporsoban>

* **Volodimir Csubirko**, a Kárpátaljai Megyei Tanács elnöke hivatalosan is kinevezte **Sin Edina** személyében a Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színház megbízott igazgatóját. **Kacsur András** korábbi direktor még ősszel távozott az intézmény éléről,

* Március 15-én a világ magyarsága az 1848–49-es forradalomra és szabadságharcra, illetve annak

hőseire emlékeznek. Az Ukrajnában zajló háború miatt Ungváron, a Petőfi-szobornál csak szűk körű, csendes koszorúzásra kerülhetett sor. **Bacsikai József**, Magyarország Ungvári Főkonzulátusának főkonzulja, **Vida László** első beosztott konzul, **Körös Attila** konzul, **Barta József**, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ) alelnöke, a Kárpátaljai Megyei Tanács képviselője, **Kulin Judit**, a KMKSZ Ungvári Városi Alapszervezetének elnöke, az Ungvári 10. Számú Dayka Gábor Magyar Tannyelvű Középiskola igazgatója, **Kulin Zoltán**, a TV21 Ungvár igazgatója, **Spenik Sándor**, az Ukrajnai Magyar Nemzeti Tanács elnöke, **Dupka György**, a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közösségének elnöke és más magyarságszervezetek képviselői helyezték el a koszorúikat és virágcsokraikat csendben tisztelegve a 174 évvel ezelőtti márciusi események és az akkori hősök előtt.

* A magyarok az 1848–49-es forradalom és szabadságharc 174. évfordulójáról idén csendes koszorúzással emlékeztek meg Kárpátalján. Munkácson, Beregszászban, Nagyszőlősen, Técsőn és más településeken a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ), az Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség képviselői és a megyénkbe akkreditált magyar diplomaták koszorúzták meg az emlékhelyeket.

* **Kolodko Mihály** ismert ungvári szobrász, egy sor legendás miniszobor szerzője legfrissebb művében az ukrán határőrök orosz hadihajóhoz intézett legendás mondatát örökítette meg. Kolodko Mihály Budapesten, a Moszkva sétányon helyezte el az alkotását.

* Az orosz-ukrán háború 21. napján nyomdába adtuk és a honlapunkra is feltöltöttük **Ortutay Mária: *Múltunk és jelenünk „lámpás emberei”*** című gyűjteményét, amely interjúkat, visszaemlékezéseket, önéletrajzi írásokat tartalmaz. A kötetben szovjet-orosz megtorlást átélt értelmiségiek, Gulág-túlélők, hétköznapi emberek vallanak a kommunista diktatúra által leigázott anyaország és Kárpátalja sorstragédiájáról. <https://kmmi.org.ua/.../books/books-pdf/2022/ortutay.pdf>

Az interjúalanyok, a történetek főszereplőinek egy része anyaországi (**Gorka Pál, Menczer Gusztáv, Tóth Bálint, Tollas Tibor, Kató Alfréd, Várallyai Gyula**), másik része kárpátaljai származású magyar és ruszin ember (**Ortutay Jenő, dr. Ortutay Elemér, Magyari Éva, v. Pákh Imre, Kutlán András, Jendrékné Lengyel Magda, Gortvay Erzsébet, Schöber Ottó, Sepa Jolán, dr. Ljavinec Marianna, dr. Ljavinec István, Benza György, Vári Fábián László, Kótyuk Erzsébet**). Ők közösségeik „lámpás emberei”. Életük egy sza-

kasza szülőföldjükhöz, a másik a választott új hazájukhoz kötődik. A kötet szerkesztője: **Szemere Judit**. A borító tervezője **Dupka Zsolt** tipográfus. A Kárpátaljai Magyar Könyvek sorozat 299. kiadványaként, az Intermix Kiadó gondozásában került kiadásra Ungváron.

* A Szolyvai Emlékpark jól átészelte a telet. Reméljük, átvészeli a mostani háborús időszakot és nem zavarja meg újra a háború zaja az itt nyugvók örök álmát. Az Emlékparkbizottság hadra fogható tagjai – **dr. Tóth Mihály** elnökletével – az orosz-ukrán háború 23. napján gyors szemlét tartottak és mindent rendben találtak. A szemlélők között volt mások mellett **Petneházy Gyula**, a Kijevi Magyarok Egyesületének elnöke, aki lányával kalandos úton szerencsésen hazatért, és édesapja mezőkaszonyi családi házában talált menedéket.

* A háború miatt több millió ukrán kényszerült elhagyni otthonát és indult az ismeretlenbe.

* A Kárpátaljai Szövetség *Ungvári Lajos* Kossuth-díjas szobrászművész születésének 120. évfordulója alkalmából domborműves emléktáblát avatott a budapesti Százados úti művésztelepen. Neves földink életútját Kovács Sándor, folyóiratunk aktív szerzője ismertette.

* Az MTA Dísztermében lezajlott 100. Magyar Örökség Díjátadó

ünnepségen **Debreczeni Tibor** drámapedagógiai munkásságát **Vári Fábrián László** kárpátaljai magyar költő, az MMA rendes tagja laudálta.

* A pécsi székhelyű Határokon Túli Magyarságért Alapítvány 2022-ben megalapításának 30. évfordulóját ünnepelte, ebből az alkalomból **dr. Bokor Béla** elnökletével konferenciát tartottak a Kárpát-medencei magyarság jövőképe címmel. Közreműködött **Pál István Szalonna** és Bandája.

* A Magyar Asszonyok Érdekszövetsége, a Hegyvidéki Trianon Harangja Társaság és a Magyar-Oszipák-Bajor Társaság közös rendezvényén mások mellett **Dupka György**, a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közösségének elnöke *Kárpátalja az ÉN hazám!* címmel, továbbá **Wittner Mária** 56-os szabadságharcos, **Benza György**, a Kárpátaljai Szövetség elnöke tartott előadást a budapesti Kulturális Szalon Tamási Áron termében.

KÖNYVESPOLC – 2021

Az *Együtt* című irodalmi-művészeti-kulturális-humán tudományi folyóirat 2002–2022 között megjelent számai itt tekinthetők meg:

<http://kmmi.org.ua/konyvtar/folyoiratok/egyutt>

<https://epa.oszk.hu/html/vgi/boritolapuj.phtml?id=595>

**KÁRPÁTALJAI MAGYAR
KÖNYVEK**

*(Sorozatszerkesztő és felelős
kiadó: Dupka György)*

MEGJELENT

Bartha Gusztáv. *Kiút.* Kisre-
gény. Kárpátaljai Magyar Könyvek
268. Felelős szerkesztő: **Marcsák**

Gergely. Intermix Kiadó, Ungvár–
Budapest, 2022.

Ortutay Mária. *Múltunk és
jelenünk „lámpás emberei”.* Inter-
júk, visszaemlékezések, önéletrajzi
írások. Kárpátaljai Magyar Könyvek
299. Felelős szerkesztő: **Szemere
Judit.** Intermix Kiadó, Ungvár–Bu-
dapest, 2022.

Összeállította: Dupka György

SZERZŐINK

BALOGH IZABELLA – 2000 (Tiszabökény)
BARTHA GUSZTÁV – 1963 (Beregszentmiklós)
BÍRÓ JÓZSEF – 1951 (Budapest)
CSONTOS MÁRTA – 1954 (Szeged)
DEBRECZENI TIBOR – 1928 (Budapest)
DUPKA GYÖRGY – 1952 (Tiszabökény)
HORVÁTH GABRIELLA – 2001 (Szernye)
KATERINA DEVDERA – 1990
KÁNYÁDI SÁNDOR (1929–2018)
KÉGL ILDIKÓ – 1977 (Miskolc)
KOVÁCS SÁNDOR – 1954 (Budapest)
MAGYAR ÁRPÁD – 1951 (Kijev)
MARCSÁK GERGELY – 1990 (Beregszász)
MIROSZLAV LAJUK – 1990
NAGY TAMÁS – 1996 (Beregszász)
NAZARIJ NAZAROV – 1990
SZ. KÁRPÁTHY KATA – 1999 (Beregújfalu)
ÖRKÉNY ISTVÁN (1912–1979)
SERES JOHANNA – 2000 (Tiszapéterfalva)
PETRUSKA ANGÉLA – 2001 (Beregszász)
VÁRI FABIÁN LÁSZLÓ – 1951 (Mezővári)

Lapszámunkat Magyar Árpád Kijevben élő festőművész munkáival illusztráltuk.